

LUND UNIVERSITY

Betraktelser av arbete och arbetsmarknad. En kartläggning av hur långtidssjukskrivna, långtidsarbetslösa och mottagare av socialbidrag i Vellinge kommun uppfattar sina resurser i förhållande till arbetsmarknad och självförsörjning

Harrysson, Lars

1998

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Harrysson, L. (1998). *Betraktelser av arbete och arbetsmarknad. En kartläggning av hur långtidssjukskrivna, långtidsarbetslösa och mottagare av socialbidrag i Vellinge kommun uppfattar sina resurser i förhållande till arbetsmarknad och självförsörjning.* (Meddelanden från Socialhögskolan; Vol. 1998, Nr. 2), (Research Reports in Social Work; Vol. 1998, Nr. 2). Socialhögskolan, Lunds universitet.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

MEDDELANDEN FRÅN SOCIALHÖG- SKOLAN

Lars Harrysson

BETRAKTELSE AV ARBETE OCH ARBETSMARKNAD

En kartläggning av hur långtidssjukskrivna, långtidsarbetslösa och mottagare av socialbidrag i Vellinge kommun uppfattar sina resurser i förhållande till arbetsmarknad och självförsörjning

1998:2

BETRAKTELSE AV ARBETE OCH ARBETSMARKNAD

En kartläggning av hur långtidssjukskrivna, långtidsarbetslösa och mottagare av socialbidrag i Vellinge kommun uppfattar sina resurser i förhållande till arbetsmarknad och självförsörjning.

"För en utomstående besökare kan det tyckas som om byborna fattar olagliga beslut. Byborna däremot hävdar att de inte fattar de lagliga besluten."
Ur Ronny Erikssons, 'Bondånger', hämtat i SKD 980105

Lars Harrysson

Förord

Min väg till detta uppdrag gick över att några kollegor vidarebefordrade Vellinge kommuns representant, Vensel Roskvist, till mitt bord. Jag tyckte att de idéer som lades fram var väl värda att titta närmare på. I mitt arbete med utformningen av den framförvarande kartläggningen har personer jag träffat och diskuterat med delvis uppvisat en förvånad blick över mitt engagemang med myndigheter i Vellinge kommun. Den gängse bilden av Vellinge gör det pedagogiskt krångligt att förklara den utsatthet som en del kommuninvånare upplever trots en i ekonomiska termer ytterst gynnsam kommunalekonomisk situation. Det skall framhållas att om Vellinge är en utomordentlig plats att "lyckas", så utgör detta också en press för de som inte "lyckas". Varje diskussionstillfälle har stärkt mig i uppfattningen att den kartläggning vi genomfört är viktig, övriga inblandades entusiasm har varit upplyftande.

Även om inte saker alltid går som man önskat i en omfattande kartläggning som denna har det mesta fallit ut till belåtenhet. Jag tar därför tillfället i akt och tacka den styrgrupp inom vilken uppdraget formulerades; Ann, Ingrid, Margaretha, Sven och Vensel. Tina Granquist, assistent i kartläggningen, vill jag tacka speciellt för hennes stora arbetsinsats. Tack också till Lena för insatsen under kartläggningens intervjufas. Till sist vill jag tacka er alla som tagit er tid att besvara den enkät som skickades ut, och till er som på förfrågan ställt upp och medverkat i en personlig intervju. Utan er insats vore kartläggningen omöjlig hur lovvärt syftet med den än varit.

För det som presenteras, de slutsatser som dras, står jag ensam ansvarig.

Det är min förhoppning att de resultat som presenteras i denna rapport bildar underlag för oss alla att möta en ljus framtid.

Lund i december 1997

Lars Harrysson

Innehållsförteckning

1.	Uppdraget	2
1.2	Kartläggningens syfte och frågeställningar	4
2.	Uppläggning av kartläggningen	5
3.	Enkätstudien	8
3.1	Studien planeras	8
3.2	Bortfallsanalys enkätstudien	14
3.3	Resultatredovisning enkätstudien	19
3.3.1	Sociografiska data över materialet	20
3.3.2	Enkätstudiens övriga resultat	28
3.3.2.1	Skäl till minskad förvärvsintensitet	29
3.3.2.2	Försörjningssituation	33
3.3.2.3	Strävanden	36
3.3.2.4	Stöd och hjälp vid arbetslöshet och i strävanden	39
3.3.2.5	Mönster i önskade stödformer	43
3.3.2.6	Mönster som urvalskriterium	49
4.	Intervjustudien	54
4.1	Prolog	54
4.2	Uppläggning och genomförande	58
4.3	Urvalet och intervjuade personer i perspektiv av svaren på fråga 11 i enkäten	62
4.4	Några samlande synpunkter utifrån de intervjuades egna formuleringar	66
4.5	Perspektiv på förutsättningar och strävanden	84
4.5.1	Förutsättningar	84
4.5.2	Strävanden	88
4.6	Förslag i punktform	94
5	Sammanfattning	98
	Källförteckning	102
	Appendix 1 Familjerådslag Av Helena Lidgren och Lena Persson	103
	Bilagor 1 - 12	

1. Uppdraget

Det är viktigt att bli trodd. I SDS (971214) kan läsas att: "Jag känner mig kränkt". En kvinna har under ett flertal år valsats mellan olika instanser inom Försäkringskassan, misstrodd om den diagnos av fibromyalgi som läkarna ej kan enas om efter mer eller mindre noggrant genomförda undersökningar. Bilden blir tydligare genom det svar en person som intervjuats i denna kartläggning gav, nämligen att: "Jag har ju en sjukdom i alla fall som dom kan se diagnosen på, riktig diagnos." Upplevelsen av att inte bli trodd är inte sällan en källa till försämring av upplevt hälsotillstånd. Nyckeln till hjälp, stöd och uppmuntran ligger i att bli trodd. I "Efter Tolv med Hans-Göran Björk" (Radio P4 971214) diskuterades den nya datorteknologin som en väg till lösning på det ojämlika maktförhållandet mellan patient och läkare. "Internet" underlättar för alla att skaffa sig mer information om var kunskapsläget är ifråga om vissa sjukdomstillstånd. Informationen kan sedan användas för att kräva inflytande över var och hos vem man hamnar, rätt frågor kan ställas och risken att bli enkelt avfärdad minskar. Genom mer information kan vi möta professioner som läkare, lärare, socionomer m.fl. på mer jämlika villkor. Mötet med myndigheter och myndighetspersoner är annorlunda och svårångat (Se t.ex. Hasenfeld ed. 1992). Det handlar inte enbart om en kompetensfråga utan problemet är bra mycket mer komplext. Varje myndighet har sin särprägel, och i viss mån motsägelsefulla roll, inte minst gäller det de som ingår i denna kartläggning. Försäkringskassan t.ex., för att ansluta till exemplet ovan, skall vara 1/ kontrollinstans för socialförsäkringen och 2/ bedömning av tillstånd och rätt till ersättning, samt 3/ aktivt engagerad i enskilda individers välmående (rehabilitering). Att vara i kontakt med försäkringskassan kan därför betyda en mängd skilda saker vilket ger upphov till varierande upplevelser från bägge parter av det möte som varit. Detta möte, mötet med myndigheten, har kommit att få en central position i denna kartläggning. Inte för att det ställdes upp som en utgångs-

punkt viktigare än andra, utan därför att de människor vi kommit i kontakt med under kartläggningen på ett mycket tydligt sätt demonstrerat dess vikt.

Genom åren har Vellinge kommun genomfört flera projekt och utvärderingar på eget initiativ, men också som försökskommun i ett större nationellt perspektiv. Ett av dessa projekt, vilket var av den senare kategorin, rörde frågan om "familjerådslag" (se appendix 1) som är ett nygammalt synsätt för lösning av sociala problemkomplex hos individer och i familjer. Tillvägagångssättet går knappast att betrakta som en metod i socialt arbete, utan bör snarast ses som att problemlösningen frigörs från det sociala arbetets traditionella metodik. Idén till den framförvarande kartläggningen har inspirerats av de positiva resultat som man tycker sig ha erfarit av "familjerådslag" i verksamhet. Det som fångat ett stort intresse är att "nära" lösningar synbarligen är legitimare och varaktigare för de inblandade. Liknande utgångspunkter kan lyftas fram i kraven på individuella behandlingsplaner inom rehabilitering och arbetsförmedling.

Tre organisationer (AMI, AF, Hälsorådet) i samverkan i Vellinge kommun har satt upp som gemensamt mål att arbeta för individers större grad av egenförsörjning genom att motverka olika former av "välfärdsvacuum", till följd av bristande koordination i de sociala systemen. En gemensam ambition är att täta systemen genom olika former av stödjande åtgärder. De inblandade organisationerna har olika förutsättningar och arbetsuppgifter, samt delvis skilda inbördes målsättningar. Arbetslinjen står nämligen som ett centralt mål för de flesta svenska sociala myndigheter, såväl statliga som kommunala, men ofta uppstår målkonflikter kring vägen dit. Myndigheter som organisationer arbetar på olika sätt och med olika medel varför ett gemensamt övergripande mål inbegriper delmål som definitionsmässigt står i konflikt med varandra. Med vetskap om dessa konflikter bör man rimligen kunna, om inte överbrygga dem, åtminstone hantera dess konsek-

venser och i förlängningen kanske dra nytta av olikheterna. Resultatet från kartläggningen skall främja dels samverkan mellan inblandade myndigheter, dels ge möjlighet för respektive myndighet att utifrån sina förutsättningar på bästa sätt använda informationen för att stödja enskilda individer i deras strävanden att nå uppsatta mål.

1.2 Kartläggningens syfte och frågeställningar

Det operationella syftet med kartläggningen följer myndigheternas framställan om bristande kunskaper om enskilda individers önskemål och förmåga. *Syftet är att kartlägga de resurser som i första hand långtidssjukskrivna, långtidsinskrivna vid arbetsförmedlingen och socialbidragstagare själva anser sig ha för ett återinträde på arbetsmarknaden.*

Följande frågeställningar lyfts fram i kartläggningen:

Resurser

- Vilka resurser i form av ambitioner, kunskaper/färdigheter och förväntningar anser sig populationen ha i förhållande till ett återinträde på arbetsmarknaden?

- På vilka sätt agerar berörda individer för att nå uppsatta mål?

Välfärdsvacuum, eller att hamna mellan stolar

- Hur upplever populationen sitt möte med myndigheter?

Egna förslag till insatser

- Vilken form av stöd menar de tillfrågade att de är i behov av för ett återinträde på arbetsmarknaden?

2. Kartläggningens design

Kartläggningen bygger på ett tvåstegsförfarande inlett av en enkätstudie och avslutat med ett antal personliga intervjuer. Den har pågått i sju månader under perioden maj 1997 - december 1997. Se tabell 1 och figur 1 nedan.

Tabell 1 Uppläggnings¹

	<u>Form</u>	<u>Syfte</u>	<u>Urval</u>	<u>Resultat</u>
<u>Steg 1</u>	Enkät	Överblick	Total (555 st)	Hur ser populationen ut?
<u>Steg 2</u>	Intervju	Skapa ind. förståelse	Begränsat (31 st)	Hur skall vi förstå vilka resurser enskilda individer har?

Enkäten hade två uppgifter. Primärt gav den en bild av den totala populationen vilken bildade underlag för ett urval av personer som kontaktades för en intervju. Enkäten fungerade också fristående som en källa till väsentlig information om enskildas situation och upplevelser. För analys av de inkomna enkätsvaren och gruppering av dem i olika kategorier har ett dataprogram (Anthropac 4.2) använts.² Ambitionen var att skapa så representativa kategorier som möjligt bland enkätsvaren ur vilka vi kontaktat enskilda med vilka vi genomfört en personlig intervju, kartläggningens steg 2. Antalet intervjuer var 21 stycken. Dessa intervjuer har på ett uttömmande sätt givit indikationer på hur olika grupper ser på in-

¹ Designen hade i utgångsläget även en telefonintervjudel med syfte att ta kontakt med svaranden vars svar vi inte förstod. Avsnittet plockades bort av två skäl: 1/ Antalet svar som vi inte tyckte oss ha grepp om var relativt få, 2/ tiden mellan ifyllandet av enkäten och våra möjligheter att ringa runt blev så lång att problemet för den enskilde att ge förtydliganden uppfattades som stort. Det tydliggjordes av de som intervjuades att det krävdes en hel del eftertanke för att återkalla sina enkätsvar även vid ett personligt möte. Förmodligen hade det inte varit lättare att göra det per telefon. Beslut fattades därför att lägga mer arbete på övriga delar av kartläggningen.

² Borgatti S, (1996), ANTHROPAC 4.0. Natick, MA: Analytic Technologies.

dividuella resurser, idéer för hur stöd bör utformas, samt hur mötet med inblandade myndigheter fungerat.

Den totala populationen utgjordes av ett formellt urval framställt av beställaren per den 30 april 1997, och med följande utseende:

a/ Bosatt i Vellinge Kommun

b/ Ålder 20 - 55 år

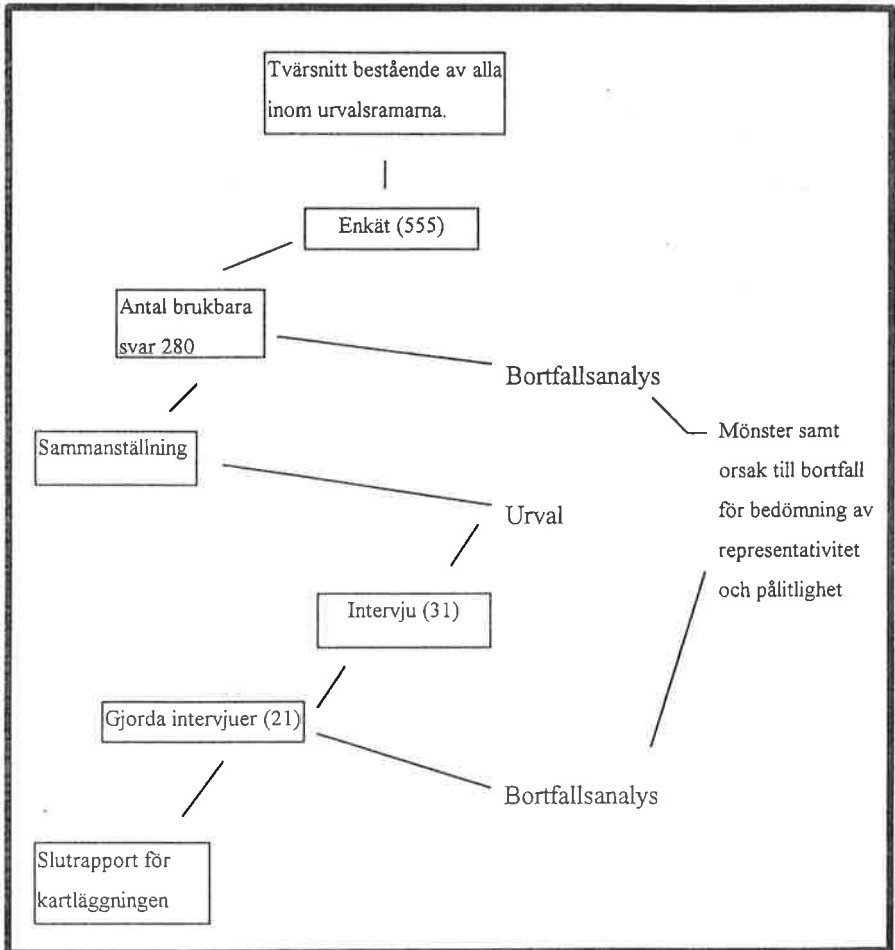
c/ Person som antingen är långtidsinskriven vid Arbetsförmedlingen, eller är remitterad till AMI men ej lyckats utträda på den reguljära arbetsmarknaden, eller är sjukskriven vid Försäkringskassan sedan 90 dagar, eller som erhållit socialbidrag via Socialtjänsten i 9 månader under de senaste 12 månaderna.

Kartläggningen behandlar material som kräver diskretion. Snarast efter att personer ingående i undersökningen fullföljt sin del har avkodning skett. De som inte önskat att delta i det upprättade forskningsregistret har givits möjlighet att få sina uppgifter utplockade och återsända (se vidare kap 3.1).

Ett mycket viktigt moment har varit att alla som medverkat i kartläggningen har känt att frågan var viktig för egen utveckling såväl som för kartläggarens. Detta har setts som avgörande för vidmakthållande och utvecklande av deltagarnas förtroende för kartläggningen. Därtill fogas att deltagarna i undersökningen på ett tillfredsställande sätt skall delges kartläggningens resultat.

Arbetsgången i kartläggningen presenteras i figur 1 på nästa sida.

Figur 1. Kartläggningens arbetsgång.

3. Enkätstudien

Syftet med enkätstudien var primärt att samla information som grund för ett urval av personer att intervjua. Informationen tydliggör hur de i den utvalda populationen förhåller sig dels till varandra, dels till de frågor som denna kartläggning vilar på. Enkätmaterialen utgör som sagt också ett fristående resultat.

Det följande avsnittet är upplagt på följande sätt. Inledningsvis diskuteras upp-
läggning och genomförande av enkätstudien. Detta följs av en bortfallsanalys.
Därefter presenteras en sammanställning av enkätsvaren.

3.1 Studien planeras

Varje enkätundersökning kräver någon form av standardisering. Vanligast är att den som konstruerar frågeformuläret redan i utgångsläget genomför en sådan standardisering, t.ex. genom att ge ett antal svarsalternativ som den svarande kan kryssa för. I denna undersökning har vi istället valt att låta respondenterna själva formulera sitt svarsalternativ, om än inom vissa begränsningar, för att i efterhand sortera svaren i olika grupper. Bägge tillvägagångssätten har starka såväl som svaga sidor. Vårt skäl att välja den senare var att i kartläggningens syfte är grundtemat att fånga enskilda individers upplevelse av sin situation. Att själva formulera svaren innebär krav på eftertanke och aktivt deltagande, i vissa frågor mer än i andra.

Planeringen av enkätstudien har skett inom ramen för ett intensivt utbyte av idéer och krav från såväl vår som de samverkande myndigheternas styrgrupps sida. I första hand har det varit en fråga om huruvida enkäten tillräckligt täcker in kart-

läggningens övergripande syfte. Även utformningen av konkreta frågor har diskuterats på våra möten. Den slutliga utformningen av enkäten är i stor utsträckning vår produkt, men uppdragsgivarna har in i det sista haft möjlighet att ge synpunkter. En sen upplaga av enkäten testades på femton personer vid datorteket i Lund. Flera delar i enkäten justerades efter denna pilotstudie.

Utformningen av enkäten är både unik och traditionell (se bilaga 1). Den börjar med ett antal standardiserade frågor (Sida 1) som utgör grunden för belysning av populationens karaktär vad gäller faktorer som boende, ålder och kön, men även utbildning och hushållsstorlek. Informationen från dessa frågor användes för att bedöma om vissa typer av svar på frågorna i enkäten hänförde sig till en grupp personer med liknande sociala förhållanden. Det finns ingen ambition att dra några långtgående slutsatser på grundval av detta, men det har hjälpt oss att göra urvalet inför intervjudelen i kartläggningen. Vidare används informationen för att göra en bortfallsanalys, dvs se hur väl de som svarat representerar det totala antalet tillfrågade (se avsnitt 3.2). De följande nio frågorna är av karaktären att den som svarar skall sammanfatta sitt svar i formen av ett ord eller en fras. Maximalt tre ord eller fraser kan användas på varje fråga. Svaren på dessa frågor utgör, med utgångspunkt i fråga 10, grunden för urvalet till intervjustudien. Den tionde frågan skiljer sig från de övriga såtillvida att ett antal förslag på stödåtgärder presenteras den svarande att välja mellan. Upp till femton alternativ kan väljas. Anledningen till frågan var att förstärka enkätens uppfyllande av den frågeställning som söker de tillfrågades idéer om vilka åtgärder som krävs för ett återinträde på arbetsmarknaden. Fråga 11 är en öppen fråga vari respondenten har möjlighet att utveckla dels sina tankar om frågor som denne finner värdefulla vid tidpunkten för enkätens ifyllande, dels hur de upplever sin nuvarande situation.

Ett viktigt moment i forskningsprocessen är att vara kritisk, men också självkritisk. Detta öppnar inte bara för utomstående att granska innehållet, utan vässar också blicken för eventuella felkällor och skevheter som bör tas hänsyn till när materialet analyseras och presenteras. Det är tyvärr alltför vanligt att långtgående slutsatser dras på undermåliga material. Den information som samlats in i denna enkätstudie är att betrakta som av hög kvalitet. Framförallt gäller att varje enskild respondent som svarat, i de flesta fall gjort det på ett detaljerat och ingående sätt. De har till synes tagit det hela på allvar. Det vanligaste är att respondenten svarar kort och koncist på frågorna på det sätt som efterfrågats. Några, ganska få, har synbarligen svarat snabbt på frågorna, samt nästan genomgående avstått från fråga 11 (den öppna). Svarsfrekvens och svarkvalité påverkar analyserbarheten. En kvantitativ bortfallsanalys av svarsfrekvensen presenteras i ett separat kapitel (3.2), medan internt bortfall, dvs. personer som valt att inte svara på en specifik fråga, diskuteras i samband med presentationen av resultaten (3.3).

I princip har utformningen av enkäten gett det utfall som förväntats, men kan trots det ges kritik på en del punkter. En övergripande fråga som bör ställas är huruvida utformningen gett upphov till att personer valt att inte svara, externt bortfall. Kring detta kan givetvis bara spekuleras med utgångspunkt från de reaktioner som individer vilka skickat in tomma enkäter lämnat. En har svarat "skicka en bättre enkät", en annan att "detta var de löjligaste frågor jag varit med om", en tredje att frågeformuleringarna "fördummar" den tillfrågade. Någon har uttryckligen sagt att "jag vill inte vara med om dessa frågor". Antalet helt tomma enkäter är 10-12 stycken. Det är tydligt att åtminstone en del har en given uppfattning om hur en "bra" enkät skall se ut, tyvärr har denna kunskap inte vidareförmedlats från kritikern. Erfarenheten från de enkäter som fyllts i är att utformningen lyckats samla enskilda individers egna formuleringar, vilket eftersträvats. Exempelvis har frågan om vilka skäl till frånvaro från arbetsmarknaden (fråga 1) givit svar som

ingen skulle ha kunnat förutse. Många svar är givetvis gemensamma och skulle ha kunnat presenteras som kryssalternativ, men problemet med det är att ett alternativ "annat" förmodligen aldrig hade fångat upp den spännvidd som enkätens utformning gjort. I enkäten utgör alla svar ett unikt "annat" även om många människor upplever liknande saker. Påståendet om att frågorna är löjligt formulerade måste givetvis betraktas som en subjektiv uppfattning. I sammanhanget bör dock nämnas att frågeformuleringen inte var alldeles enkel. Detta till följd av att de tillfrågade hade mycket skiftande karaktär både socioekonomiskt och åldersmässigt. Vi bestämde oss tidigt för att formulera frågorna enkelt och konkret så att tolkningsutrymmet var så litet som möjligt. Ett exempel i detta avseende finns i frågesviten 7-9 där ordet stöd kan uppfattas olika. Det funderades länge på om ordet hjälp var bättre, men valet föll på stöd eftersom det fångar upp ett bredare spektrum av erfarenheter. Den tredje kritiken, att frågorna nedvärderar den svarande, "fördummar", kan delvis finna fog i två formuleringar i enkäten som i efterhand uppfattats som mindre lyckade. Framförallt gäller detta den första satsen i fråga 11; "Efter att ha svarat på alla våra frågor är du förmodligen rätt trött." Meningen kan uppfattas på många sätt, vilket också har framgått hos flera som svarat. En annan formulering som kan ha förbryllat är "korv med bröd" i exempeltexten. Tanken med frasen var att exemplifiera hur även mindre förväntade tankar och uppfattningar kan vara nog så viktiga vid besvarandet av enkäten. Personligen ser jag för övrigt varm korv med bröd och stark senap som centralt för min upplevelse av både fotboll och ishockey. Risken att formuleringen föranlett folk att se enkäten som mindre bra tror jag är liten, men det är uppenbart att några reagerat. I ett svar, vilket vi betraktar som bortfall, tänker en person bli korvgubbe etc... Den svarande är för övrigt densamme som anser att det behövs en bättre enkät.

Att använda sammanfattande ord och fraser kan ge upphov till tolkningssvårigheter, men till skillnad från enkäter som använder standardiserade svarsalternativ blir man vid sammanställningen tydligt varse när svårigheterna uppstår. Erfarenheten visar att de flesta svar som inkommit inte utgör något problem, men visst finns dom. Förkortningar är en typ av problem som innebar mycket arbete. Fraser som innehåller fler orsaker till arbetslösheten är inte heller enkla att hantera. T.ex. kan ett svar som "brist på jobb p.g.a.. strukturomvandling" klassificeras inom ramen för övergripande strukturella skäl (strukturomvandling) eller som ett naket konstaterande att det inte erbjuds några jobb (brist på jobb). De personers svar som liknar det i exemplet kan inte reduceras till ett enkelt konstaterande om arbetsmarknadsläget eftersom man kan tänka sig att respondenterna faktiskt ser förändringsprocessen som det avgörande skälet. I arbetet med kategoriseringen har det hellre gjorts fler grupperingar än att svar pressats in i existerande grupper.

Analysen av svaren har skett genom att svaren, fråga för fråga, grupperats och frekvensberäknats. Materialet presenteras deskriptivt och tillsammans med delar av bakgrundsfrågorna (enkätens sida 1). Utifrån detta material gjordes urvalet av personer att intervjua. Genom att välja individer ur olika grupperingar ges på ett så representativt sätt som möjligt en fördjupad bild av vad som anses viktigt att förändra eller behålla i relationen mellan den enskilde och de som skall ge stöd för ett återinträde på arbetsmarknaden.

Ett centralt problem i undersökningar av detta slag är hur skyddet av den enskildes integritet skall garanteras. Det valda tillvägagångssättet kan kortfattat beskrivas som: Varje myndighet gjorde ett utdrag över sin population innehållande namn, adress och ålder. Dessa kom att ligga till grund för ett manuellt forskningsregister vid Socialhögskolan. I samband med enkätutskicket uppmanades de tillfrågade som inte önskade delta i registret att notera detta under fråga 11. Ett

antal respondenter har gjort så och därmed fått sina personuppgifter återsända. Den information som behållits rör kön, ålder och postadress som underlag för bortfallsanalysen. Lösningen innebär att jag som forskare vid Socialhögskolan garanterar de inblandades integritet gentemot inblandade myndigheter och en bredare allmänhet. Kravet är i forskningssammanhang att personregister och ej avidentifierade enkäter endast får vara tillgängliga för de som har direkt anknytning till kartläggningen. Vid genomförandet av enkätstudien har trots det två modeller kommit att användas. För långtidssjukskrivna och socialbidragsmottagare har hela proceduren från enkätutskick och framåt skötts av skolan. För långtidsarbetslösa och inskrivna vid AMI har enkätutskicken gjorts av respektive myndighet. Anledningen till de olika tillvägagångssätten är att ledningen vid Arbetsförmedlingen av integritetsskäl, i motsats till gjorda överenskommelser, inte lämnade ut de uppgifter som krävdes för kartläggningen. För att utskicken av enkäten skulle kunna genomföras antogs en reservlösning innebärande att en löpnummerserie färdigställdes som Arbetsförmedlingen och AMI fick koppla till populationen. Löpnumren krävdes för att kunna pricka av vilka enkäter som anlände och därmed avgöra vilka som skulle påminnas. Tillvägagångssättet innebar problem. För det första en annan typ av integritetsproblematik, nämligen frågan om vem integriteten skall upprätthållas mot. Inför den första påminnelsen som gick ut till ca. 150 personer (AF) fastslogs att saken inte var akut. Någon ytterligare påminnelse kom däremot ej på tal eftersom antalet personer att påminna blev så få att den enskildes val att inte skicka in enkäten (en typ av svar) kunde röjas av myndigheten. En respondent har explicit uttryckt att han inte litar på integritetsskyddet och därför inte ville besvara frågorna även om han fann dem viktiga. För det andra har inte någon bortfallsanalys kunnat genomföras på Arbetsförmedlingens material eftersom vi inte har någon information utöver den från de som svarat. För AMI är problemet mindre sedan svarsfrekvensen i deras population varit mycket bättre. Påminnelseproblemet fanns dock även där. För det tredje fanns ingen möj-

lighet att utesluta de personer som fanns i mer än en myndighets population vilket i ett antal fall medfört att personer fått enkäter från två håll. Några har reagerat negativt på myndighetsstämpeln på kuvert och introduktionsbrev. De har känt sig ytterligare kontrollerade och därför struntat i att skicka in. Till sist har reservlösningen inneburit ett merarbete för alla parter och förmodligen bidragit till ett ökat bortfall.

Hanteringen av det insamlade materialet har skett i enlighet med gällande lagstiftning (DIFS 1995:4). Detta betyder att personuppgifter och datamaterial hållits åtskilda. Personuppgifter som möjliggör identifiering i databaser finns ej med mer än ID-nummer som korresponderat till personregistret. De löpnummer som användes vid enkätutskicken ersattes av dessa ID-nummer och kunde inte återföras utan tillgång till en speciell nyckel som förvarades inlåst. Alla personuppgifter har förstörts i samband med att kartläggningen slutförts.

3.2 Bortfallsanalys enkätstudien.

Bortfallsanalysens syfte är att lyfta fram hur väl de svar vi mottagit representerar det totala antalet personer tillfrågade i undersökningen. Totalt uppgick populationen till ca. 555 personer varav minst 36 st visat sig vara äldre än 55 år. De utanför urvalsområdet har i alla utom ett fall sorterats ut.³ Den faktiska populationen var svår att fastställa till följd av att vissa personer kan vara dubbelräknade, de kan nämligen ha funnits med i mer än en myndighets urval. De fall där respondenten påpekat förhållandet har felet rensats bort, någon rensning i förtid var ej möjlig mer än mellan Socialtjänsten och Försäkringskassan. Detta innebär att en person kan ha svarat på en enkät utskickad från Arbetsförmedlingen och valt att

inte sända in den från t.ex. Socialtjänsten. Om så varit fallet ger det utslag i bortfallsanalysen. Däremot påverkar det inte nämnvärt undersökningen totalt sett med mer än att varje rensad dubbelräkning förbättrar svarsfrekvensen. 279⁴ enkäter har sänts in ifyllda. Ett antal enkäter har återsänts tomma, och någon har gjort sig rolig genom att fylla i enkäten på skämt.

Att inte kunna göra en bortfallsanalys på grundval av Arbetsförmedlingens och Arbetsmarknadsinstitutets urval är en betydande svaghet.⁵

Som grundval för bortfallsanalysen används information om den totala populationens kön, ålder och postadress. Det totala antalet tillfrågade från Försäkringskassan och Socialtjänsten uppgick till 172 varav 41 kommer från den senare. Från Socialtjänsten bortföll 3 stycken vars adresser ej längre var giltiga, dvs 38 personer kunde svara. Av dessa har 18 svarat (47,4%) på enkät kopplad till Socialtjänstens urval. Från Försäkringskassans urval om totalt 131 personer var minst 35 utanför åldersintervallet och 3 har fallit bort av andra skäl. Återstår gör 94 personer varav 53 har svarat (56,4%).

Av integritetsskäl (små urval) redovisas inte bortfallsfrekvenserna explicit utan endast i diskussionsform eller i relativa tal.

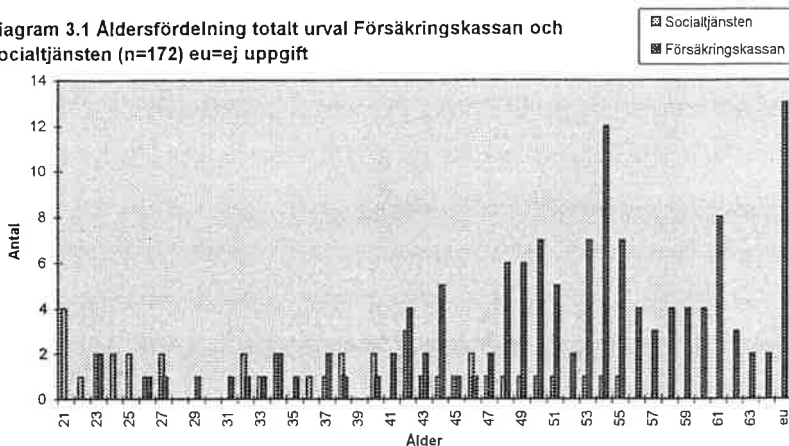
---

³ 35 stycken var från Försäkringskassan, 1 var från AMI. Den från AMI kvarstår i undersökningen.

⁴ Totalt i resultatredovisningen har 280 enkäter använts. Den som tillkommit anlände sent, men eftersom den var fullt ifylld ville vi ha den med. Den påverkar inte bortfallsanalysen eftersom den tillhör Arbetsförmedlingen.

⁵ Arbetsförmedlingen och Arbetsmarknadsinstitutet valde att inte lämna ut begärda uppgifter om den totala populationen (se avsnitt 3.2).

Diagram 3.1 Aldersfördelning totalt urval Försäkringskassan och Socialtjänsten (n=172) eu=ej uppgift

Ifråga om ålder är Socialtjänstens urval väl fördelat över hela åldersskalan medan Försäkringskassans urval har kraftig övervikt åt personer över 40 år. En förklaring till Försäkringskassans urvals profil är att man löper ökad risk till sjukdom med lång rehabiliteringstid eller bestående ohälsa som följd av stigande ålder (se t.ex. Marklund 1995). Profilen hos Socialtjänstens urval pekar på yngre personers svårigheter att etablera en hållbar försörjningssituation till följd av att inträdet på arbetsmarknaden sker allt senare (SOU 1994:18). Det kan också anses troligt att risken för att inte klara sin försörjning har ökat under senare år i alla åldrar (se t.ex. Socialstyrelsen 1997).

Svarsprofilen hos de tillfrågade från Försäkringskassan överensstämmer mycket väl med urvalet, dvs. bortfallet är jämnt fördelat. Det är endast någon enstaka åldersgrupp som har lägre svarsfrekvens än 50%. Samtidigt skall påpekas att det existerar vissa förskjutningar i åldersangivelser mellan vårt register och de som lämnats på enkäterna. En analys av materialet ger dock vid handen att förskjutningar mellan närliggande åldrar skapar god överensstämmelse, dvs. att eftersom vi haft tillgång till födelseår men ej födelsedatum har vi inte kunnat på förhand

korrigera för födelsedagar under året. I fråga om Socialtjänstens urval är vissa skevheter i svarsprofilen tydliga. Framförallt uppvisar gruppen mellan 30 och 40 år låg svarsfrekvens, liksom gruppen över 50 år. (Svarsfrekvens: FK 20-30, 6%; 31-40, 11%; 41-50, 28%; 51-55, 55%. S 20-30, 50%; 31-40, 11%; 41-50, 33%; 51-55, 6%.)

Tittar vi på fördelningen av kön är kvinnor överrepresenterade i både Socialtjänstens och Försäkringskassans urval. Svarsprofilen i Försäkringskassans urval förstärker den kvinnliga dominansen med 10 procentenheter. Efter genomförd analys av ålder i relation till kön kan representationen anses som god, dvs bortfallet fördelar sig jämnt relativt urvalets åldersprofil. Även i Socialtjänstens utfall förstärks den kvinnliga dominansen. Till följd av populationens ringa storlek utgör varje respondent drygt fem procentenheter, vilket innebär att en persons, t.ex. en mans, uteblivna svar får stora konsekvenser på fördelningen.

Kombinationen ålder och kön visar att kvinnor dominerar Socialtjänstens urval i 30- och 50-åren medan männen dominerar 40-åren. Bland 20-åren är det ganska jämnt fördelat mellan könen. Svarsfrekvensen tyder på att kvinnor är mer benägna att svara än män. I en jämförelse mellan kön och ålder visar det sig att unga individer är mer benägna att svara än äldre. Vidare att män är mer svarsbenägna än kvinnor bland personer över 40 år. Det måste dock återigen framhållas att dessa skillnader är svårhanterliga eftersom varje individ har mycket stor vikt i relation till antalet inlämnade svar. (Svarsfördelning: FK 36% män, 64 % kvinnor. S 28 % män, 72% kvinnor.)

Avslutningsvis analyseras den geografiska fördelningen med hjälp av postadresserna. De svar som erhållits ger en förhållandevis god bild av Försäkringskassans urval. En förskjutning med några procentenheter har skett från Höllviken och an-

nan ort till förmån för Skanör/Falsterbo. För tillfrågade från Socialtjänstens urval är en postadress klart överrepresenterad bland inskickade enkäter. De som flyttat till annan ort har skapat en viss skevhet i materialet eftersom de inte fanns med i uppgifterna om urvalet. En postadress utmärker sig med få svar. (Svarsfördelning FK Vellinge, 53%; Skanör/Falsterbo, 9%; Höllviken, 32%; Annan ort, 6%.)

Analysen av relationen mellan ålder och postadress indikerar att en postadress som i Försäkringskassans population visar mindre svarsbenägenhet än övriga tillhör en viss ålderskategori. Detta innebär inte nödvändigtvis något problem (skevhet) eftersom de som svarat åldersmässigt är väl spridda över den berörda postadressens totala åldersfördelning. Däremot vad gäller svarande från Socialtjänstens urval uppträder klara skevheter i svarsbenägenheten både i avseende på ålder och postadress. En ålderskategori och en postadress är betydligt mer svarsbenägna.

Sammanfattningsvis. De bortfallsvariabler som analyserats (kön, ålder och postadress) återspeglar på ett bra sätt viktiga sociala förhållanden för människor bosatta i Vellinge. Medan kön och ålder är beskrivande demografiska faktorer, utgör postadressen en viktig indikator också på social stratifiering i kommunen. Tillsammans med övrig information presenterad som sociala indikatorer (sociografi) i kapitel 3.3 bildar de en referensram för att vi bättre skall förstå i vilket sammanhang idéer och upplevelser växt fram. Antalet variabler är begränsat. Det innebär att möjligheten till generaliseringar utifrån materialet också är begränsat. Primärt för enkäten var dock inte i att dra långtgående slutsatser om invånare i Vellinge, utan att skapa ett underlag för att välja ut ett antal, ca. 30, personer för personliga intervjuer. Det övergripande syftet med enkäten var att framställa olika grupper/kategorier av individer och deras idéer/resurser som skall representeras bland de personer som intervjuas. Detta skall inte missförstås. De

svar vi mottagit är mycket rika på information och ligger givetvis till grund för flera av de resultat som presenteras i denna rapport.

Den sammantagna bedömningen av bortfallet är att de svar som inkommit från tillfrågade inskrivna vid Försäkringskassan, om än med låg svarsfrekvens (56,3%), på ett acceptabelt sätt representerar det totala urvalet. Ett större problem är skevheten i svarsprofilen hos personer inskrivna vid Socialtjänsten. Det står helt klart att representationen är skev i alla tre variablerna; ålder, kön och post-adress. Resultatet av en påminnelse i mitten av juni månad var mycket mager. Inte mycket talar för att ytterligare en påminnelse hade givit positivare utfall. Inkomna enkäter från Arbetsförmedlingen och AMI har genomgåts för att kontrollera eventuella dubbelräkningar. Detta kunde bara ske om den svarande angivit namn och adress. Inga dubletter upptäcktes vid genomgången.

3.3 Resultatredovisning: Enkätstudien

I denna sammanställning av enkätresultaten presenteras inledningsvis de övergripande sociografiska frågorna (sid 1 i enkäten). Därefter presenteras varje fråga för sig.

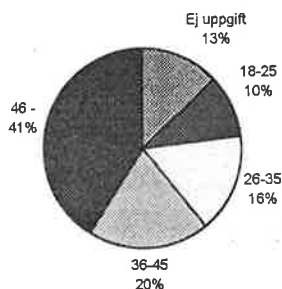
Det interna bortfallet, dvs. personer som inte svarat på en viss enskild fråga, redovisas löpande. Det totala antal personer som besvarat enkäten är 282, 281 med ifylld, 280 som var fullt ifyllda. Varje diagram eller tabell redovisar antalet som svarat på just den frågan. De avgörande problemen i kartläggningen ur kvantitativ synvinkel är bristen på bortfallsanalys i enkätdelen för en stor del av populationen (AF, AMI), samt eventuella felkällor vid kodningen (kategoriseringen) av svaren till jämförbarhet. Det förra finns inga möjligheter att värdera, medan det andra

kan bedömas. Arbetet med kodningen gick i två steg. Ett första steg var att sammanföra svar som använde samma ord/fras men i olika form (t.ex. arbete, jobb, etc) till en och samma kategori. Valet gjordes med hjälp av listor. Det andra steget innebar att betydelsen av olika ord/fraser jämfördes och antingen sammanfördes eller hölls isär. Detta kan innebära att en person som svarat med flera olika alternativ har färre alternativ efter kategoriseringen (t.ex. arbete, anställning, (arbete) eller arbete, fast (fast arbete). Därutöver kan svaren byta ord t.ex. chaufför, åkare, egen (distribution, egen företagare). För att minimera felkällorna har först kategoriseringen gjorts, för att därefter vid inmatningen kritiskt kontrollera deras giltighet. Vissa tveksamma fall har diskuterats. Stor försiktighet har varit rättesnöret, det har hellre friats än fällts, vid kategoriseringen. De frågor som handlat om upplevelser har i princip inte kategoriserats, ifråga om dessa har det istället varit en fråga om tolkning. Giltigheten är enligt min mening mycket hög i kategoriseringen.

3.3.1 Sociografiska data över materialet

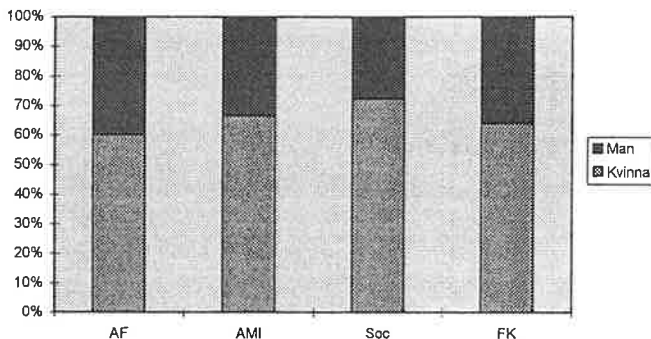
Åldersfördelningen hos de som svarat återspeglar väl den trend som påvisats i flera andra sammanhang, nämligen att personer över 45 års ålder är överrepresenterade i gruppen vid sidan av arbetsmarknaden. Det bör i förhållande till denna kartläggning påpekas att åldersfördelningen bland personer vars skäl till frånvaro från arbetsmarknaden är sjukskrivning skjuter upp medelåldern radikalt (se diagram 3.2).

Diagram 3.2 Åldersfördelning (n=281)

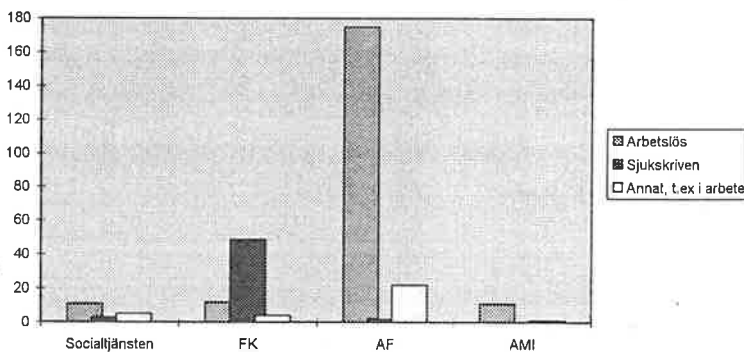
De som ej angivit ålder kan inte fördelas. Detta interna bortfall antas därför fördelas jämnt i övriga fyra åldersgrupper. Rimligheten i ett sådant antagande kan diskuteras, men något reellt alternativ existerar inte. Den grupp som vi framöver diskuterar har därför den åldersprofil som presenteras i ovanstående diagram där nästan hälften utgörs av personer 46-55 år gamla med lång erfarenhet av lönearbete, och drygt en tiondel av ungdomar som är i färd med att etablera sig på arbetsmarknaden för första gången. Gemensamt hos alla är att de antingen står vid sidan av arbetsmarknaden sedan en längre tid, helt eller delvis, eller att de har en försörjningssituation som medför att de inte kan klara sig utan tillskott från samhället. Det framstår som mycket tydligt att situationen sammantaget är värre för kvinnor än för män, det betyder givetvis inte att det är så i varje enskilt fall, bara att fler kvinnor befinner sig i utsatta positioner. Könstilldelningen i populationen kan utläsas i följande diagram:

Diagram 3.3 Könsfördelning (n=278)

Den utmaning man som betraktare och hjälpare står inför är således att bedöma hur åtgärder skall utformas för att kunna möta den ålders- och könsprofil som gör sig gällande, bl.a. en stor grupp av medelålders kvinnor. En första indikation på hur de svarandes situation gestaltar sig är vad de markerat vid frågan om de är arbetslösa, sjukskrivna eller har annat frånvaroskäl.

Diagram 3.4 Frånvaroskäl (n=281)
(Obs! 14 dubbelräkningar redovisas i tabellen)

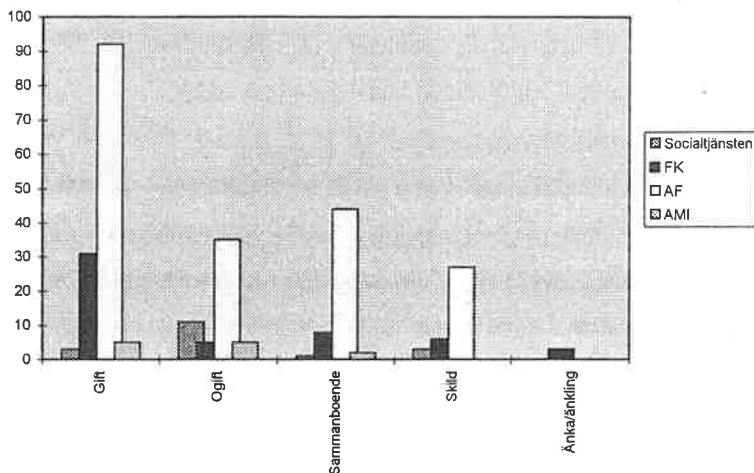

Det som kan utläsas är att den avgörande majoriteten i undersökningen är arbetslösa, 13 personer är både arbetslösa och sjukskrivna, medan 32 personer antingen är i arbete eller befinner sig i utbildning eller föräldraledighet. Bland de sjukskrivna är flera endast deltidssjukskrivna och i övrigt i arbete.

En viktig aspekt när individers upplevelser av sin nuvarande situation skall utgöra grunden för bedömning av deras ekonomiska och sociala förhållanden (se t.ex. Halleröd 1991, Salonen 1993) är att klargöra vilka socioekonomiska förutsättningar som råder. Det är i mötet mellan dessa och de individuella upplevelserna som förståelse växer fram. Med tanke på att denna undersökning i första hand eftersträvar att lyfta fram enskildas resurser och idéer för att underlätta ett återinträde på arbetsmarknaden kan det inte motiveras att alltför många indikatorer genomlyses. I vårt fall har i första hand boendeform och postadress på kommunnivå, samt civilstånd och antalet hemmavarande barn tillsammans med kön på gruppnivå, utgjort indikatorer utöver de som tidigare redovisats. På individnivå har framförallt ålder tillsammans med utbildning/yrke fungerat som enhet. Ingen av ovanstående variabler gör anspråk på att vara definierad ensidigt för en nivå utan kan användas för analys även på annan nivå (se t.ex. Holme & Solvang 1991:64-65).

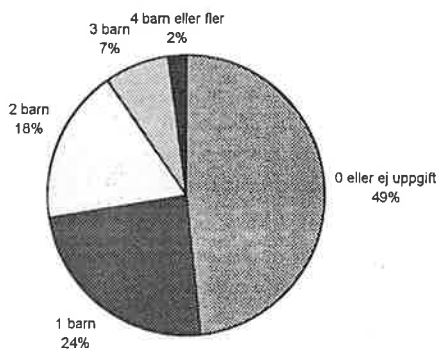
Tydligt utifrån diagram 3.5 är att majoriteten av de svarande bor i hushåll med mer än en vuxen, de flesta är gifta. Utmärkande är övervikten av gifta personer i Försäkringskassans urval, och av ogifta i Socialtjänstens. Alternativet änka/änkling fanns ej på enkäten, utan påpekades av vissa respondenter. Dessa skulle ingå i gruppen gifta om de ej särredovisats och därmed förstärkt tendensen av gifta personer i FK-urvalet. En population med många parrelationer där ena

Diagram 3.5 Civilstånd (n=281)

parten förvärvsarbetar kan förväntas ha svårare för att flytta. Antalet hemmavarande barn ger bl.a. en indikation på hushållets försörjningsbörda, men är också ytterligare ett grovt mått på om hushållet på kort varsel kan flytta till annan ort om arbete erbjuds.

Diagram 3.6 Antal hemmavarande barn (n=281)

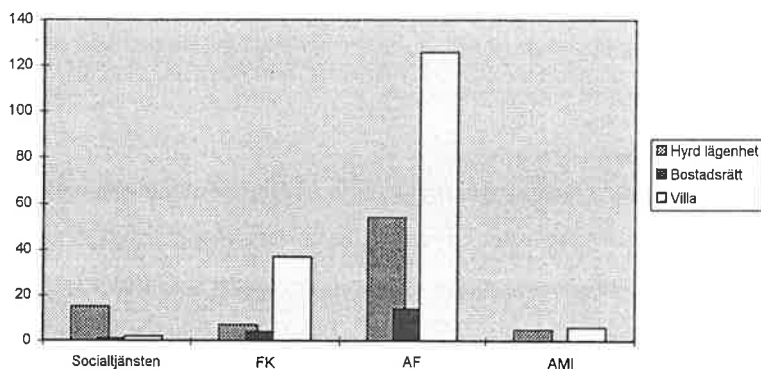
Nära hälften av de svarande har inte barn boende hemma. Detta är en rimlig fördelning med hänsyn tagen till populationens åldersfördelning, dvs. en förskjutning mot högre åldrar. Iakttagelsen understryks av att det finns färre barnfamiljer bland svarande från FK-urvalet än bland de övriga.

Boendet är en ytterligare faktor som i stor utsträckning påverkar den enskildes möjligheter att anta ett erbjudande om arbete, både vad gäller plats och lönenivå. Just boendet är ett klassiskt exempel på hur man kortsiktigt har svårt att påverka sina levnadsomkostnader (se t.ex. Ds 1994:81). I kartläggningen bor ungefär 60% i tätort och övriga på landsbygden. Fördelningen är likartad i de fyra urvalen. Ca. 2/5 av svarande från Arbetsförmedlingens urval bor i vardera Höllviken och Vellinge. Drygt 1/5 har postadress Skanör/Falsterbo. I AMI:s population har den övervägande delen Vellinge som postadress. (För en genomgång av FK och Socialtjänsten hänvisas till kapitel 3.2). Vid en betraktelse av bostadsform framstår ett mönster som delvis matchar åldersstrukturen. Det kan också skönjas drag av en klasstruktur, alternativt en effekt av rådande regler för ekonomiskt bistånd, när svarande från Socialtjänstens urval ställs i relation till de övriga. Socialbidrag är inte att betrakta som en inkomstbortfallsersättning och standardtrygghet, utan är ett stöd grundat i prövning av ekonomisk såväl som social och moralisk kapacitet.

Sist i sociografin ställdes frågor om utbildning/yrke samt om senaste/nuvarande sysselsättning. Bredden ifråga om kompetens är avsevärd. Utbildningsnivån är varierande. Materialet tyder dock på en klar dominans av individer med gymnasiekompetens eller lägre. Mycket lite pekar på att de som svarat ställer sig avvisande till att ta andra arbeten än de som svarar mot sin kompetens. Problem som däremot framförts är bl.a. de karensregler i arbetslöshetsförsäkringen som innebär förlorad dagpenning i ett visst antal dagar även efter korta jobb, men också att

Diagram 3.6 Boendeform (n=271)

ersättningen omgående justeras ned ifall de tar ett sämre betalt jobb än de haft tidigare eller ifall de tar ett deltidsjobb. Ingen uppger att de kan klara sig på lägre nivåer än de uppbär idag, många uppger motsatsen. Existerande regler kring arbetslöshetsersättning och förnedringen att söka socialbidrag uppges vara ett hinder för många att anta de få tillfällena till arbete som bjuds. För de som var äldre (över 40) med försörjningsansvar upplevdes situationen än mer prekär.⁶ Införandet av en bortre parentes i arbetslöshetsförsäkring och kontant arbetsmarknadsstöd (KAS) innebär för många i denna grupp detsamma som en hänvändelse till att söka socialbidrag (se Salonen 1997), inte för att de är ovilliga att ta ett jobb, de vill inget hellre, utan därför att de redan lever på eller under marginalen. För min del har denna kartläggning väckt min undran över nationalekonomers, och de som följer deras råd, sätt att resonera (se t.ex. Ds 1994:81, för en kritik Grip 1996) om hur enskilda "utnyttjar" systemet istället för att arbeta. En tanke är att det beror på att basen för ett sådant synsätt ligger i en normativ teori snarare än i en verklighetens betraktelse, och att denna teori inte innehåller några sociala

⁶ Samtal med långtidsarbetslösa i Vellinge kommun 971211.

hänsyn bortom den enskilda egoismen (se t.ex. Hugemark 1994). Vad som med all önskvärd tydlighet framgår i detta material är att många får tumskrubarna åtdragna medan jakten på fuskande, utnyttjande och tärande spöken fortgår och t.o.m. intensifieras.

3.3.2 Enkätstudiens övriga resultat

I det följande redovisas svaren på de tio frågor som ställdes i enkätens kvalitativa del. Alla frågor utom de två som direkt frågade om upplevelse av försörjning respektive stöd redovisas med hjälp av frekvenstabeller. Endast svar med frekvens runt 10 eller mer presenteras i texten, för full överblick hänvisas till bilagorna längst bak.

Figur 3.1 Hur man läser tabellerna

Det finns sex kolumner i varje tabell:

Sorteringsrank	Svar	Frekvens	Relativ andel	Medelrank	Smith:s summa

Rank sorterad efter frekvens. Hög frekvens = hög rank.

Avgivna svar kategoriserade efter innebörd.

Antalet som avgivit detta svarsalternativ

Medelrank visar snittet av de svarandes ordning på sina svarsalternativ. Ju närmare 1 desto högre rank.

Svarsalternativets andel av det totala antalet avgivna svar.

Smith:s summa är ett mått på styrkan av frekvensen i det redovisade svaret. Ju fler som rankat svaret som nummer ett desto större summa.

Läs tabellen rad för rad. Den översta raden innehåller det svarsalternativ som flest personer har lyft fram. Kolumnerna frekvens och relativ andel säger inte allt, utan granska även medelrank och Smith:s summa noga. Ett svarsalternativ som har en hög frekvens och en låg medelrank innehåller en stor mängd förstaalternativ. Om medelrank hamnar någonstans mittemellan 1 och 2 innehåller den en blandning av alternativ. Storleken på Smith:s summa indikerar då om det finns fler eller färre förstaranksalternativ. En stor Smith:s summa betyder att antalet förstaranksalternativ är stort (1:a rank = 0,004, 2:a rank = 0,002, 3:e rank = 0,001).

3.3.2.1 Skäl till minskad förvärvsintensitet

Frågan som ställdes var: Vilka anser du är de avgörande skälen till att du för tillfället står vid sidan av arbetsmarknaden? Av totalt 281 enkäter så var det interna bortfallet 11 stycken (5 av dessa har endast svarat på fråga 11 eller sociografin), dvs. elva personer besvarade ej frågan. Totalt redovisas 71 kategorier (se bilaga 2), men ungefär hälften utgörs av kategorier med frekvens 2 eller mindre. Det totala antalet skäl som avlämnats är 440 eller ungefär 1,5 per person. I princip är det dock så att de som lämnat mer än ett skäl ofta lämnat tre, många har lämnat endast ett skäl. Genom kategoriseringen som genomförts har ett antal skäl försvunnit till följd av att de hamnat i samma kategori, t.ex. "strukturarbetslöshet" och "datorisering" under gruppen strukturomvandling, eller "sjukskriven" och "opererad ..." i kategorin sjukdom. Av de skäl med 1,0 i frekvens utgörs det stora flertalet av svårkategoriserade skäl, eller med andra ord att jag skulle få gissa om lämplig placering i stor utsträckning.

Tabell 3.1 Skäl till frånvaro från arbetsmarknaden (n=270, frekvens <8 redovisad i bilaga 2)

Rank	Svar	$\Sigma f(n)$	%	Medelrank	SS
1	Ålder	65	24	1,446	0,199
2	Sjukdom	49	18	1,041	0,179
3	Få arbetstillfällen	48	18	1,313	0,154
4	Ej bra utbildning	25	9	1,680	0,069
5	Låg utbildning	23	9	1,522	0,068
6	Lågonkonjunktur	22	8	1,500	0,066
7	Politiker	19	7	1,421	0,061
8	Arbetsbrist	15	6	1,067	0,054
9	Barn	12	4	1,583	0,035
10	Yrkesinriktning	9	3	1,778	0,023
11	Strukturomvandling	9	3	1,778	0,022
12	Utbildning	8	3	1,625	0,022
13	Dåligt engagemang från myndig- heter	8	3	1,500	0,023
14	Nedskärningar	8	3	1,625	0,022

Vad är då en rimlig tolkning av tabellen ovan? I princip kan en relativt grov, och långt ifrån oproblematisk, indelning göras. Gränsdragningen blir svår, i vissa fall näst intill omöjlig. Indelningen görs utifrån huruvida skälen framställs som individuella eller strukturella av de tillfrågade. Vissa skäl tillåter sig inte att indelas i en specifik grupp, t.ex. ålder som givetvis kan betraktas som något individuellt, men samtidigt kan ha blivit ett arbetslöshetsskäl på grund av strukturella orsaker. För att till viss del råda bot på detta problem rankas de individuella skälen som antingen relations- eller egenskapsbaserade. De strukturella skälen delas in på ett liknande sätt, men utifrån om skälen är att betrakta som övergripande eller specifika.

Det är i samband med en genomgång av det samlade resultatet av enkäten uppenbart att grupperingar i stil med nedanstående är avgörande för att någon form av åtgärd skall kunna formuleras (policy-rekommendation).

Tabell 3.2 Sammanställning av uppgivna skäl till frånvaro från arbetsmarknaden.

Individuella		Strukturella	
<i>Relation</i>	<i>Egenskap</i>	<i>Övergripande</i>	<i>Specifik</i>
Barn	Ålder	Få arbetstillfällen / Arbetsbrist	Dåligt engagemang från myndigheter
Lång frånvaro	Sjukdom	Lågkonjunktur	Nedskärningar / Nedläggning
Inga kontakter	Ej bra / Låg Utbildning	Politiker	Otur
Skilsmässa	Yrkesinriktning	Strukturomvandling	Företagen vågar ej anställa
Utbildning	Kön	Rationalisering	Tandvårdsreformen
	Arbetskada	Konkurrens om jobb	Facket
	Bristande arbetslivserfarenhet	Företagsklimatet	Företagsledning
	Jag söker jobb som jag verkligen vill ha		
Σ f = 32	Σ f = 189	Σ f = 127	Σ f = 40

Vad har man för möjligheter att förändra de förutsättningar som utgör grunden för de olika skälens existens? Vilka skäl skall falla på individen själv att åtgärda, vad skall falla på samhällets lott? Var vågskålen skall hamna, valet av relevanta områden att satsa på och acceptabla verktyg för detta, är i princip en politiskt ideologisk fråga. Varje upplevt skäl ovan har teoretiskt sett lösningar, men dessa

måste ställas i belysning av sina konsekvenser, såväl sociala som ekonomiska. Detta är klassiska frågor som i dagsläget oftast diskuteras utifrån begränsade ekonomiska resurser. Det är ett för samhällets välgång mycket för förenklat perspektiv, även sociala och kulturella resurser och möjligheter bör betraktas som begränsade. Jörgen Dich (1973) fångade denna aspekt på följande sätt: "Økonomi är som hjertet, det holder livet i live, men det er ikke livet." Tabell 3.2 åskådliggör inte enbart faktorer bakom existensen av arbetslöshet, utan även resultat av aktuella skeenden i Sverige, lokalt och centralt.

Vid en kritisk granskning av karaktären på de skäl som avgivits framstår individuella egenskaper och övergripande strukturella skäl som dominerande. Resultatet kan ha påverkats av den gruppering som gjorts, men inte i sådan utsträckning att mönstret nämnvärt ändrats. Under individuella egenskaper samlas skäl av varierande karaktär, både sådana som ej är möjliga att påverka och sådana som är det. Ålder, kön och etnisk bakgrund är socioekonomiska faktorer som vi kan göra föga mer åt än att hantera deras konsekvenser (Socialstyrelsen 1997). Skall dessa faktorer belastas den enskilde, och skall vi därmed avkräva den enskilde att ta sitt ansvar? Eller, skall ansvaret föras upp på en mer övergripande nivå där befolkningen kan betraktas som en resurs snarare än en belastning för näringsliv och politiker (se t.ex. Midgley 1995 och Korten 1995 för en utförlig diskussion)? Det är viktigt att inse att de tillfrågade lyfter fram egenskaper som på det individuella planet är omöjliga att lösa. Det krävs drastiskt förändrade förutsättningar för arbetsmarknadens funktion där det tydligt framgår hur balansen mellan ekonomiskt och socialt ansvar för samhällsutvecklingen skall fördelas. Tydlighet gör det lättare att genomskåda, och hantera, förskjutningar i samhället till följd av ideologiska ställningstaganden, både i den politiska debatten och det praktiska arbetet i politikens förlängning (myndighetsutövning). Ett exempel, väl beskrivet av många i kartläggningen, är begreppet 'arbetsförmåga' som ledsagar en avgörande del av

beslutsfattandet inom socialförsäkringen (Socialstyrelsen 1997). Mycket tyder på att utvecklingen av den "nya" arbetslinjen styrts av ekonomiska snarare än sociala hänsyn. En konsekvens är förskjutningen av ansvaret för begränsad arbetsförmåga från samhälle till enskild, en annan hur begränsningen till medicinska skäl inom rehabiliteringen medfört ett för myndigheten (Försäkringskassan) växande maktutrymme gentemot enskilda individer i utsatta positioner. Liknande tendenser ser vi i nya tolkningar av ramlagstiftning, likt socialtjänstlagen, när belastningen ökar på kommunala socialbidragsbudgetar. Arbetslösa sjuka personer betraktas inom ramen för den nya arbetslinjen synbarligen som en oprioriterad grupp (Lindqvist & Bygren 1997), att inte klara sin försörjning betraktas inte sällan som en personlig brist, en egenskap (för en kritik se t.ex. Stenberg & Hård af Segerstad, 1997). Det är möjligt att en genomgripande diskussion kring begreppet arbetsförmågas gränsdragning, för sjuka restarbetsförmåga, utgör ett krav för att samverka mellan de myndigheter som finns med i denna kartläggning skall kunna fungera.

Ett tydligt mönster är att de svarande inte ensidigt betonar en typ av skäl. Ofta är individuella skäl kopplade till strukturella. Detta öppnar möjligheter för vidare analys om t.ex. hur upplevelsen av ålder och övergripande strukturella skäl hänger samman. Frekventa svar är ålder i kombination med - få arbetstillfällen/arbetsbrist/lågkonjunktur, och Ej bra/låg utbildning i kombination med - få arbetstillfällen/arbetsbrist. Det förra bildar en utpräglat annorlunda bild av situationen än det senare. I det förra fallet krävs strukturella förändringar som skapar utrymme för äldre arbetskraft, i det senare kan utbildningsnivån initialt lösa selsättningsbristen och därmed öka kompetensnivån i samhället samt förbättra den enskildes möjligheter att komma in på arbetsmarknaden.⁷

---

⁷ Kopplingen mellan utbildningsnivå och position på arbetsmarknaden är stark. En översikt finns i Socialstyrelsens (1997) Social Rapport 1997.

3.3.2.2 Försörjningssituation

Frågorna 2 - 4 i enkäten eftersträvade att framställa en bild av de tillfrågades försörjningssituation. De sökte svar på konkreta försörjningskällor, upplevelsen av nuvarande situation, samt hur man ville att försörjningssituationen skulle utformas framöver. Formuleringen av frågorna har medfört vissa svarsmönster. Framförallt har svaren på fråga 4 varierat till karaktären beroende på om de svarande anknutit dem till den konkreta försörjningsformen eller till upplevelsen av sin situation (se vidare tabell 3.4). Frågorna 2 och 4 redovisas med hjälp av frekvenstabeller som i avsnittet ovan. Fråga 3 redovisas i löpande text med anledning av att svaren görs mer rättvisa om de presenteras i klartext, men i urval.

Tabell 3.3 Försörjningsformer (n=272, <9 i frekvens i bilaga 3)

Rank	Svar	$\Sigma f(n)$	%	Medelrank	SS
1	A-kassa	151	55	1,119	0,523
2	Makes inkomst	54	20	1,907	0,122
3	Lön	49	18	1,469	0,146
4	Sjukpenning	36	13	1,222	0,119
5	Socialbidrag	19	7	1,579	0,050
6	Kontant arbetsmarknadsstöd (KAS)	13	5	1,154	0,045
7	Sparade pengar	9	3	1,778	0,024

not. Det interna bortfallet var 7 i fråga 2.

Det totala antalet avgivna svar under fråga 2 var 424. Tabellen är både entydig och överlappande. Klart är att de dominerande formerna för försörjning, utöver egen inkomst, är generella socialförsäkringsersättningar såsom sjukpenning och arbetslöshetskassa. För en mindre grupp utgör socialbidraget den centrala källan till försörjning. Den förhållandevis höga medelrank för socialbidrag (1,579) beror på att flera har uppgivit detta som ett extra tillskott till sin förvärvsinkomst. Lön och socialbidrag påverkar varandra eftersom de har rankats varierande som 1 eller 2 av de svarande. Medelrank för sjukpenning, A-kassa och KAS är låg, vilket pekar på att dessa är de alternativ, som när de nämns, är huvudkällor till försörjning. Ett mycket intressant inslag i tabellen är den höga frekvensen av perso-

ner som delvis tvingas lita till sin makes inkomst. Att det utgör ett extra tillskott beskrivs tydligt av att medelrank är nära nog 2,0 (d.v.s. rankad som andra alternativ av de flesta) och Smith:s Summa är låg. Bortom de dominerande försörjningsformerna finns flera mindre vanligt förekommande. En del av dem är oprecisa, men kan oftast sorteras in under annan grupp, t.ex. "försäkringskassan" och "bidrag" (se bilaga för full redovisning av svar). Andra svar lyfter fram att försörjningssituationen krävt förändrat agerande i form av sparsamhet, hemmabonde och försäljning av egendom.

När frågor ställts om hur de tillfrågade upplevt sin situation har eftersträvat att få kunskap om hur han/hon bedömt den utifrån egna referensramar.⁸ Det kan röra sig om en jämförelse med hur det var tidigare, eller en bedömning av hur de mår för tillfället. I forskningssammanhang, speciellt kring fattigdom och marginalisering, faller denna typ av frågeställningar under kategorin "konsensuella" (Halleröd 1991) tillstånd. Detta innebär bl.a. att svaren är svåra att generalisera eftersom individer delvis tolkar utgångsläget olika. För vissa kan t.ex. avsaknaden av viss konsumtion vara en avgörande faktor för att situationen skall uppfattas som svår, för andra är istället oberoendet till omgivningen, bidrag, make etc, centrala faktorer för välbefinnandet. Generaliseringsproblemet gör inte svaren mindre värdefulla, utan de bör utgöra en källa till eftertanke vid varje beslut som fattas om förändringar i människors försörjningsvillkor.

De svar som lämnats är övervägande av karaktären att situationen försämrats till följd av att ersättningsnivåerna sänkts, eller att nivåerna är lägre än tidigare lön. Läget beskrivs som "svårt", "ansträngt", "besvärligt", "magert" etc. Å andra sidan lyfter en del fram situationen som "ganska bra", "hyfsad", "OK" etc. För de som

---

⁸ Det interna bortfallet var 11 i fråga 3.

anger socialbidrag som försörjningskälla framställer majoriteten detta som "nedvärderande", "hopplöst", "förnedrande" och "pengakris", även om någon beskriver situationen som "acceptabel" eller "lärorik".⁹ De som primärt har sjukpenning som försörjningskälla uppfattar sin situation som ekonomiskt påfrestande. Det framstår som mindre påfrestande, åtminstone ur försörjningssynpunkt, för de flesta i denna grupp. I sammanhanget bör dock framhållas att gruppen sjukskrivna brottas med andra former av problem som kan uppfattas som mer påfrestande såväl fysiskt som psykiskt, t.ex. att inte bli trodd (se Lindqvist & Bygren 1997). För de som i första hand uppbär A-kassa, eller är arbetslösa utan ersättning, framställs situationen varierande. Majoriteten utgörs av personer som har svårt att få debet och kredit att gå ihop. För vissa utmynnar detta i påfrestningar på familjelivet när ekonomiska frågor kommer på tal, för andra framställs beroendesituationen till makens arbete som besvärande, även om flera påtalar att makens inkomst utgör deras räddning och goda försörjning. "Svår", "jobbig", "otillfredsställande", "otrygg", "ansträngd", "besvärlig", "usel" etc. är negativa beskrivningar som förekommer ofta, medan "OK", "ganska bra", "god", "inte den bästa men det går", "det går runt" etc. beskriver situationen ur en mer positiv synvinkel. Sammantaget måste dock bedömningen bli att de tillfrågade uppfattar sin försörjningssituation som otillfredsställande och i många fall ohållbar.

Vad vill man då göra åt situationen? Följande mönster gör sig gällande: De som är arbetsföra vill ha ett arbete för att därigenom kunna försörja sig själv, kunna öka sitt konsumtionsutrymme, och känna sig ekonomiskt tryggare. För de som uppbär sjukpenning är däremot bilden annorlunda. För flera utgör sjukdomen ett krasst hinder för att återvända till arbetsmarknaden och de önskar att de som har deras försörjningssituation i sina händer inser detta. Högre ersättningsnivå och

---

⁹ För en diskussion kring stigmatisering och gåvoproblemet se Titmuss (1987).

långsiktigare lösningar är för denna grupp eftersträvansvärt (Jmf SDS 971214 om fibromyalgi).

Tabell 3.4 Önskade försörjningsformer (n=269, <9 i frekvens se bilaga 4)

Rank	Svar	$\Sigma f(n)$	%	Medelrank	SS
1	Arbete	104	39	1,115	0,369
2	Bra/bättre	48	18	1,042	0,175
3	Fast arbete	36	13	1,056	0,130
4	Högre ersättning	35	13	1,486	0,102
5	Större inkomst	28	10	1,393	0,086
6	Försörja mig själv	23	9	1,304	0,073
7	Trygghet	9	3	1,778	0,022

not. Det interna bortfallet var 12 och i fråga 4.

Vid läsandet av denna tabell ställer man sig givetvis undrande till diskussionen om arbetslösas bristande vilja (incitament) att arbeta (se t.ex. RFV 1993 och Ds 1994:81). Av 269 svarande har drygt 170 personer uttryckligen sagt att de vill återinträda på arbetsmarknaden i någon form. Ytterligare personer vill få sin situation förbättrad genom "större inkomst", vilket av många uttrycks som en "hyfsad", "skälig" eller "tillräcklig" lön. En stor grupp vill få det ospecificerat bättre. "Högre ersättning" är kopplat till sjukpenning och A-kassa/KAS. Det totala antalet svar är 364 stycken. Många av dessa är unika, några direkt uppmanande, t.ex. "billigare dagis" och "fasta avtal".

3.3.2.3 Strävanden

Frågorna 5 och 6 eftersträvade att fånga de tillfrågades tankar kring vad de ville göra framöver och hur de tänkte sig att nå dit. Det interna bortfallet var i fråga 5 12 personer, och i fråga 6 24 stycken. Det stora interna bortfallet i fråga 6 kan delvis förklaras av svaren i fråga 5, delvis av att idéer om hur man når dit inte växer på träd. Frågan var helt enkelt svår att besvara. Till skillnad från svaren på tidigare frågor så är fördelningen mellan olika alternativ betydligt mer spridd i

fråga 5. Två stora grupperingar finns; de som säger sig inte veta och de som önskar fortsätta i sitt nuvarande yrke. Det senare tyder på att det är att återgå i arbete som är väsentligt, vilket delvis stöds av att kategorin av ospecificerat "arbete" också är stor, men kan också tolkas som att viljan till förändring är förhållandevis låg vad gäller den egna kompetensen. Vidare kan framhållas att vid genomgång av frågorna 4 och 5 i sociografen så förefaller det som att de flesta hellre tar ett arbete än står arbetslösa även om detta faller utanför deras utbildning eller yrkesfält. Statusrörelser, dvs. från högre till lägre befattningar, syns mindre, men existerar. Det finns inget i dessa frågeställningar som styrker någon tendens, utan kommentarerna skall betecknas som funderingar vilka senare skall utvecklas i intervjudelen av undersökningen.

Tabell 3.5 Sysselsättningssträvanden (n=269, <5 i frekvens se bilaga 5)

Rank	Svar	Σf (n)	%	Medelrank	SS
1	Nuvarande yrke	29	11	1,069	0,106
2	Eget företag	26	10	1,769	0,069
3	Konst och hantverk	20	7	1,350	0,063
4	Data	19	7	1,474	0,055
5	Vet ej	19	7	1,053	0,069
6	Kontor	19	7	1,368	0,062
7	Försäljning	16	6	1,438	0,050
8	Omsorg - barn, ungdom, äldre	15	6	1,267	0,050
9	Arbete	15	6	1,000	0,056
10	Utbildning	13	5	1,308	0,042
11	Affärsbiträde	13	5	1,769	0,032
12	Medmänniskor	12	4	1,417	0,036
13	Ekonomi	12	4	1,333	0,039
14	Media -reklam	9	3	1,444	0,027
15	Byggnadsverksamhet	9	3	1,000	0,034
16	Egen utbildning	7	3	1,857	0,015
17	Kreativt	7	3	1,286	0,022
18	Trädgård	7	3	1,286	0,022
19	Chaufför	7	3	1,286	0,022
20	Vård och omvårdnad	7	3	1,857	0,017
21	Djur - djurvård	7	3	1,571	0,019
22	Hindrad	5	2	1,000	0,019
23	Livsmedel - restaurang	5	2	1,400	0,016
24	Distribution	5	2	1,400	0,016
25	Forskning & utredning	5	2	1,600	0,014

Mängden med uppslag är överväldigande. Det stora flertalet synes också vara yrkeskategorier där det fortfarande finns behov att tillfredsställa. Flera av områdena synes möjliga att starta egna rörelser inom. I gruppen "konst och hantverk" finns en stor blandning av idéer såsom båtbyggare, målningsarbete, utsmyckning etc. Mer problematiska områden i dagens alltmer datoriserade arbetsliv synes receptionist och växeltelefonistarbeten ut att vara, lågkvalificerade yrken är helt enkelt en bristvara. Kortsiktigt verkar även vård- och omsorgsyrken få stryka på foten även om behoven är växande sett både ur ett arbetsmarknadsperspektiv som ur ett vårdtagarperspektiv. Det uppmuntrande med tabell 3.5 är den mängd idéer den illustrerar, totalt framställs drygt 400 stycken.

Hur avser man då att uppnå dessa eftersträvansvärda mål? I princip försöker de flesta finna en väg, men de samlas inom ett antal former för aktivitet. Framförallt "söker" man många arbeten eller andra utvägar som t.ex. att "starta eget" eller utnyttja "kontakter".

Tabell 3.6 Vägar till målen (n=257, <4 i frekvens se bilaga 6)

Rank	Svar	$\Sigma f (n)$	%	Medelrank	SS
1	Söker	63	25	1,079	0,236
2	Utbildar mig	58	23	1,362	0,193
3	Söker allt	24	9	1,042	0,092
4	Hindrad	21	8	1,048	0,080
5	Kontakter	18	7	1,889	0,044
6	Söker individuellt	15	6	1,600	0,044
7	Söker utbildning	13	5	1,385	0,042
8	Arbetsförmedlingen	12	5	1,333	0,041
9	Sökt utbildning	11	4	1,000	0,043
10	Starta eget	9	4	1,222	0,033
11	Platsannonser	8	3	2,000	0,019
12	Letar	7	3	1,429	0,021
13	Inget	6	2	1,000	0,023
14	ALU/API	6	2	1,167	0,022
15	Arbetar	6	2	1,167	0,022
16	Undersöker utbildning	4	2	1,750	0,011
17	Vet ej	4	2	1,000	0,016

Tabellens kategori "hindrad" hänger samman med gruppen sjukskrivna som anser sig hindrade från att göra något åt sin nuvarande situation. Till dessa kommer också de som p.g.a. av barn eller andra liknande skäl inte kan påverka sin situation nämnvärt. Skillnaderna mellan de olika utbildningsalternativen är att man antingen söker/letar efter utbildning, har sökt till utbildning, eller f.n. går i utbildning.

Sammantaget förefaller de som tillfrågats att i stor utsträckning försöka att uppnå de mål de ställt i utsikt. För vissa framstår problemet dock vara att man inte riktigt funderat på vad man vill göra, för andra att deras idéer inte ses med så positiva ögon från stödjande myndigheter.

3.3.2.4 Stöd och hjälp vid arbetslöshet och i strävanden

Frågorna 7 till 9 eftersträvade att belysa de tillfrågades uppfattning av det stöd de har mottagit från omgivningen, hur de har upplevt stödet, samt hur de anser stöd bör ges för att de skall kunna omsätta sina strävanden till verklighet. Det interna bortfallet i fråga sju var 9, i fråga åtta 23, och i fråga nio 37. Som nämnts tidigare kan svaren på dessa frågor delvis ha färgats av att vi valt att fråga om stöd och inte om t.ex. hjälp. Stöd kan uppfattas som ett mer emotionellt uttryck och därmed lyfta fram en viss typ av stödformer.

Den första frågan lydde: Vem/vilka i din omgivning har gett dig stöd? De svar som kom in var starkt fokuserande på familj, vänner och andra privata relationer, medan kontakter med myndigheter i förvånansvärt liten utsträckning lyftes fram med undantag av tredje frågan som sökte svar på vilka former av stöd som önskades. Vidare var ofta stöd från myndigheter personifierat till enskilda tjänstemän

(sammanförda under respektive myndighetsnamn i tabellen nedan), eller framställda som tjänstemannen inte myndigheten, dvs det är relationen som lyfts fram. Detta är inte förvånande utan snarare en bekräftelse på tidigare forskningsresultat som visar att arbetslöshet, eller annan frånvaro från arbetsplatsen under lång tid, frammanför försämrad psykisk ohälsa och stress till följd av bristande socialt nätverk, avtagande socialt umgänge eller oklara sammanhang (Starrin 1996). Det har visats att de som upplever att de har kontroll och överblick i tillvaron på ett bättre sätt hanterar motgångar och förändring (Hjort 1996). I detta perspektiv förefaller inte resultatet på fråga 7 som speciellt iögonfallande, om än alarmerande. De tillfrågade beskriver en verklighet där familj och vänner är de som ger sammanhang och en acceptabel tillvaro. De privata sociala relationerna får agera stötdämpare för den bristande kontakten med arbetslivet. Kontakten med myndigheter varierar uppenbart kraftigt, men det är entydigt så att den enskilde söker/behöver personlig kontakt även med tjänstemän vid de myndigheter hon möter. Lindqvist & Bygren (1997) pekar på vikten av "informellt" stöd åt den enskilde för att klara av bristande koordination mellan olika myndigheter när hon berörs av flera instanser samtidigt, eller med andra ord när risken för att falla mellan olika myndigheters ansvars- och arbetsområden ökar högst väsentligt. Hälsorådet och AMER är två samverkansorganisationer i Vellinge kommun. Av dessa är endast den senare nämnd av de tillfrågade, och då i första hand i form av positiv kritik till de som leder verksamheten. Hälsorådet är inte nämnt för sin verksamhet förutom i form av positiv kritik till handledaren för ett pågående ALU-projekt. Här finns ett påtalat behov av institutionella förutsättningar för intimare samverkan mellan alla ingående myndigheter. Det synes dock inte vara en samverkan ifråga om beslut som i första hand påkallas, utan snarare möjligheter för enskilda tjänstemän att konkret samverka över organisationsgränserna och därmed skapa utrymme för personligare relationer dels med varandra, dels med respektive myndighets klienter.

Tabell 3.7 Uppfattat stöd (n=272, <3 i frekvens se bilaga 7)

Rank	Svar	$\Sigma f (n)$	%	Medelrank	SS
1	Familj	121	44	1,116	0,424
2	Vänner	73	27	2,137	0,153
3	Man	29	11	1,034	0,105
4	Arbetsförmedlingen	28	10	2,393	0,059
5	Barn	26	10	1,692	0,070
6	Föräldrar	22	8	1,455	0,064
7	Släkt	20	7	1,900	0,051
8	Ingen	20	7	1,100	0,071
9	Sambo	18	7	1,278	0,059
10	Fru	15	6	1,000	0,055
11	Sjukvårdspersonal	15	6	2,667	0,028
12	Arbetskamrater	11	4	2,636	0,018
13	Mamma	11	4	1,364	0,034
14	Trygghetsrådet	10	4	2,200	0,023
15	Kompisar	10	4	2,000	0,022
16	Grannar	8	3	2,250	0,019
17	Tidigare arbetskamrater	7	3	2,286	0,015
18	Syskon	6	2	2,167	0,013
19	Försäkringskassan	5	2	2,800	0,009
20	Socialförvaltningen	5	2	2,000	0,012
21	AMI	5	2	2,600	0,007
22	Facket	5	2	2,400	0,009
23	Terapeut	5	2	2,400	0,011
24	Väninnor	5	2	2,000	0,013
25	Egen styrka	4	1	1,000	0,015
26	AMER	4	1	2,250	0,009
27	Pappa	3	1	1,667	0,008
28	Arbetsgivare	3	1	2,000	0,007

Totalt avgavs 533 svar. Av tabellen (inkl bilaga 7) framgår att 368 svar har avgivits som kopplar till personer i närmiljön eller inom släkten, ytterligare 29 kopplas till relationen med arbetskamrater, arbetsgivare, terapeuter etc. En tydlig tendens är också att medelrank är konsekvent lägre för närmiljön/släkten än för andra alternativ. Det bör också nämnas att Socialförvaltningen och AMI i och för sig har både låg frekvens och hög medelrank, men utgångspunkten för dessa myndigheter är små populationer jämfört med t.ex. Försäkringskassan vars population är mer än tre gånger så stor. En annan iakttagelse i sammanhanget är att närmiljöns centrala betydelse lyfts fram på ett sätt som gör ett av skälen till att denna kartläggning tillkom synes alltmer centralt, nämligen "familjerådslag" i en eller annan form.

Hur beskrivs mottaget stöd av de som svarat? Svaren innehåller tendenser som stödjer hypotesen om att enskilda i utsatt position söker och uppskattar nära relationer som stärker dem i deras situation. Det varierar en del mellan de som är sjukskrivna och de som är arbetslösa. Det förefaller naturligt att sjukskrivna lyfter fram personer och andra som på olika sätt hjälper dem i behandling och med smärtlindring. Den övervägande delen av beskrivningarna handlar om hur omgivningen skänker "uppmuntran", "förståelse", "kärlek" etc, men också stöd i form av "rådgivning" och ekonomiska tillskott. Familjen och vänner ges oftast positiva bedömningar, medan det för olika organisationer är mer blandat. Arbetsförmedlingen är i princip negativt betraktad, men enskilda tjänstemän eller specifika insatser ses i flera fall positivt. Trygghetsrådet och olika fackförbund får beröm för sina insatser. Socialtjänsten får i positiva ordalag bekräftelse för att de fångar upp en del som halkat ur övriga myndigheters nät. AMI får övervägande positiva utlåtanden. Sammantaget kan lyftas fram det faktum att ett tydligt glapp existerar mellan enskilda individers behov av stöd och det stöd som erbjuds av de myndigheter som engagerar sig på området.

Vid en betraktelse av svaren i fråga 9 framstår ett mönster där ekonomiskt stöd och relationsstöd bildar två poler. Hur man skall tolka detta inbjuder till vidare forskning. Klart är dock att försörjningsfrågan, att klara sig själv, utgör en primär grund för olika stödformer. I första hand har det redan tidigare påpekats att de som har fysisk möjlighet att arbeta också önskar att göra så, men också att de fram tills detta möjliggjorts vill slippa att leva i utpräglat beroende till annan person för sin försörjning. Därtill skall läggas att de svarande söker former för stöd som innebär ett tydligare engagemang från inblandade myndigheter och deras personal samt från arbetsgivare. Som ovan antytts har en ökad personlig prägel på sådant engagemang en central betydelse för den enskilde.

Tabell 3.8 Önskade stödformer (n=244, <6 i frekvens se bilaga 8)

Rank	Svar	$\Sigma f(n)$	%	Medelrank	SS
1	Ekonomiskt bidrag	46	19	1,326	0,163
2	Engagemang från myndigheter	36	15	1,167	0,140
3	Utbildning	29	12	1,379	0,101
4	Vet ej	19	8	1,000	0,079
5	Arbete	13	5	1,385	0,044
6	Ekonomisk trygghet	12	5	1,333	0,042
7	Handläggare	9	4	1,222	0,034
8	Kontakter	9	4	1,444	0,031
9	Förståelse	8	3	2,125	0,018
10	Politisk förändring	8	3	1,875	0,022
11	Uppmuntran	8	3	1,375	0,028
12	Vägledning	7	3	1,286	0,025
13	Självförtroende	7	3	1,571	0,023
14	Starta eget bidrag	7	3	1,286	0,026
15	Att själv kunna bygga upp en meningsfull tillvaro	6	2	2,000	0,015
16	Information	6	2	1,167	0,023

3.3.2.5 Mönster i önskade stödformer

I enkätens fråga 10 möjliggjordes för de svarande att välja ett antal alternativ (max 15) utifrån en lista om 50 plus ett öppet alternativ 51. Avsikten med fråga 10 var dubbel, nämligen dels att få en bild av de svarandes önskemål, dels att utnyttja mönstren av dessa önskemål för att göra ett urval av personer att genomföra en intervju med. Nedan presenteras den totala alternativfördelningen, samt nedbrutet som alternativ från respektive myndighets urval.

I en summering av alternativ, som i tabellen nedan, får en stor population en otillbörligt stor vikt. Här innebär det att svarande kopplade till Arbetsförmedlingens urval påverkar frekvenserna kraftigt. I tabellen är därför de olika urvalens svarsfrekvens presenterad parallellt och ger en indikation på hur olika svaren fördelats beroende på vilka skälen är till en persons frånvaro från arbetsmarknaden och vilken myndighet de har kontakt med. En summering av detta slag ger en översikt, men det rekommenderas läsaren att lägga större vikt, att testa sina idéer, på kolumnerna 4-7 i tabellen och diskussionen kring dem. Därtill bör stor hänsyn ta-

gas till de svar som givits på fråga nio, där de svarande själva formulerat vilka stödformer de förespråkar.

Tabell 3.9 Föreslagna stödformer totalt (n=263, internt bortfall 18, 8,6 alternativ/svarande)

Rank	Stödform	Σ Frekvens	Andel av de tillfrågade %	Andel av svar %	AF % (n)	AMI (n)	% FK % (n)	Soc.tj. % (n)
1	Utbildning	155	59	6,8	78,7 (122)	3,2 (5)	14,2 (22)	3,8 (6)
2	Kontakter	141	54	6,2	79,4 (112)	3,5 (5)	8,5 (12)	8,5 (12)
3	Egna initiativ	136	52	6,0	75,0 (102)	4,4 (6)	13,2 (18)	6,6 (9)
4	Egen insats	84	32	3,7	72,6 (61)	3,6 (3)	15,4 (13)	8,3 (7)
5	Utbildningsbidrag	79	30	3,5	83,5 (66)	2,5 (2)	8,8 (7)	5,0 (4)
6	Familjen	78	30	3,4	64,1 (50)	3,8 (3)	23,0 (18)	9,0 (7)
7	Politikeransvar	73	28	3,2	74,0 (54)	5,5 (4)	15,0 (11)	5,5 (4)
8	Rådgivning	71	27	3,1	67,6 (48)	7,0 (5)	17,0 (12)	8,4 (6)
9	Arbetsidsförkortning	65	25	2,9	81,5 (53)	1,5 (1)	10,7 (7)	6,2 (4)
10	Starta eget bidrag	65	25	2,9	81,5 (53)	(-)	10,7 (7)	7,7 (5)
11	Öppenhet	63	24	2,8	73,1 (46)	4,8 (3)	15,8 (10)	6,3 (4)
12	Individuell stödplan	63	24	2,8	70,0 (44)	4,8 (3)	17,5 (11)	7,9 (5)
13	Arbetslöshetsunderstöd	61	23	2,7	80,0 (49)	11,5 (7)	3,2 (2)	4,9 (3)
14	Vägledning	61	23	2,7	54,1 (33)	8,2 (5)	11,5 (7)	9,8 (6)
15	Platsförmedling	57	22	2,5	86,0 (49)	1,8 (1)	7,0 (4)	5,3 (3)
16	Kurskapsflytt	55	21	2,4	87,2 (48)	1,8 (1)	7,3 (4)	3,6 (2)
17	Egen handläggare	54	21	2,4	79,6 (43)	9,3 (5)	7,4 (4)	3,7 (2)
18	Myndighetsansvar	53	20	2,3	73,6 (39)	3,8 (2)	18,9 (10)	3,8 (2)
19	Arbetsgivaransvar	51	19	2,2	58,8 (30)	5,9 (3)	29,4 (15)	5,9 (3)
20	Arbetsmarknadsutbildning	50	19	2,2	86,0 (43)	0,2 (1)	0,4 (2)	8,0 (4)
21	Arbetsprövning	48	18	2,1	73,0 (35)	0,8 (4)	10,4 (5)	8,3 (4)
22	ALU-projekt	45	17	2,0	80,0 (36)	8,9 (4)	2,2 (1)	8,9 (4)
23	Möta andra i samma situation	45	17	2,0	62,0 (28)	8,9 (4)	24,4 (11)	4,4 (2)
24	Annat alt. §1	45	17	2,0	57,8 (26)	2,2 (1)	28,9 (13)	11,1 (5)
25	Bemötande	44	17	1,9	68,2 (30)	4,5 (2)	22,7 (10)	4,5 (2)
26	Läringskap	43	16	1,9	79,0 (34)	7,0 (3)	4,6 (2)	9,3 (4)
27	Arbetsplatsintroduktion	43	16	1,9	86,0 (37)	2,3 (1)	4,6 (2)	7,0 (3)
28	Yrke/profession	39	15	1,7	69,2 (27)	7,7 (3)	15,4 (6)	7,7 (3)
29	Samtal	35	13	1,5	57,3 (19)	14,3 (5)	22,8 (8)	2,8 (1)
30	Arbetskamrater	34	13	1,5	61,7 (21)	(-)	35,2 (12)	2,9 (1)
31	Beredskapsarbete	32	12	1,4	78,1 (25)	6,2 (2)	(-)	15,6 (5)
32	Tydliga regler	28	11	1,2	82,1 (23)	3,5 (1)	7,1 (2)	7,1 (2)
33	Samverkan	28	11	1,2	75,0 (21)	3,5 (1)	14,2 (4)	7,1 (2)
34	Lagstiftning	26	10	1,1	76,9 (20)	11,5 (3)	11,5 (3)	(-)
35	Medborgarlön	23	9	1,0	82,0 (19)	(-)	13,0 (3)	4,3 (1)
36	Datortek	23	9	1,0	78,0 (18)	4,3 (1)	8,6 (2)	8,6 (2)
37	Rehabilitering	23	9	1,0	13,0 (3)	17,3 (4)	65,2 (15)	4,3 (1)
38	Sjukpenning	22	8	1,0	22,7 (5)	(-)	68,1 (15)	9,0 (2)
39	Jobbdelning	20	8	0,9	80,0 (16)	(-)	15,0 (3)	5,0 (1)
40	Samtalsgrupp	18	7	0,8	66,6 (12)	11,0 (2)	16,6 (3)	5,5 (1)
41	Arbetskadeersättning	18	7	0,8	22,0 (4)	16,6 (3)	61,1 (11)	(-)
42	Motivationsarbete	17	6	0,7	70,5 (12)	11,7 (2)	11,7 (2)	5,8 (1)
43	KAS	14	5	0,6	78,5 (11)	7,1 (1)	(-)	14,2 (2)
44	Flyttning	11	4	0,5	100 (11)	(-)	(-)	(-)
45	Jobbsökarkurs	9	4	0,4	30,0 (3)	30,0 (3)	20,0 (2)	10,0 (1)
46	Socialbidrag	8	3	0,4	50,0 (4)	(-)	(-)	50,0 (4)
47	Grannar	6	2	0,3	83,3 (5)	(-)	(-)	16,6 (1)
48	Arbetskrav	6	2	0,3	66,6 (4)	(-)	16,6 (1)	16,6 (1)
49	Ungdomsplats	5	2	0,2	60,0 (3)	(-)	(-)	40,0 (2)
50	Blankethjälp	4	2	0,2	75,0 (3)	(-)	25,0 (1)	(-)
51	Gränssättning	2	1	0,1	(-)	(-)	100 (2)	(-)
	Summa	2270			73,3 (1664)	5,1 (115)	14,8 (335)	6,9 (156)

Med hjälp av en jämförelse mellan tabell 3.8 (se också bilaga 8) och tabell 3.9 kan vi framställa ett antal intressanta slutsatser, varav vissa delvis berörs vidare

senare i denna rapport. För det första finns ett antal alternativ som i ett sammanhang framstår som av olika vikt beroende på hur frågan ställs. Detta berör inte minst det mest frekventa alternativet *utbildning*. När de tillfrågade själva lyfter fram alternativet (29 st) är det endast 3 st som lyfter fram *utbildningsbidraget* som centralt. De 3 har rankat bidraget högt. Utifrån fråga 10 har 155 personer markerat alternativet *utbildning*, därtill har 79 markerat *utbildningsbidrag*. Det finns således en ganska stor grupp som är intresserad av kompetenshöjning oavsett de ekonomiska förhållandena.

Gruppen som önskar utbildning blir markant större om finansierad utbildning kan ordnas. Till sådan utbildning kan räknas t.ex. *kunskapslyftet* (55) och *arbetsmarknadsutbildning* (50). Dessa två former är dock till karaktären distinkt olika. Den förra bär upp en idé om allmän kompetenshöjning (i första hand grundskole- eller gymnasiestudier), medan den senare är en riktad yrkesorienterad utbildningsform med vissa inslag av allmänbildning. I detta sammanhang måste givetvis frågan föras upp på den politiska arenan för ett ställningstagande om vissa grupper skall få sin utbildning bekostad medan andra skall finansiera den genom egna medel eller lån. Ett viktigt inslag är att många, inte alla, uppfattar de insatser av *utbildning*, *arbetsprövning*, *arbetsplatsintroduktion* (API) vilka de genomgått som mer eller mindre meningslösa, dåligt planerade och genomförda, samt som rent utnyttjande. De som förmedlat ett positivt budskap har påpekat den goda kontakten med kursledarna och har uppfattat sig ha utvecklats. Kopplingen mellan den enskildes förutsättningar/ambitioner och tillgängliga alternativ måste noggrant vägas mot att vänta på lämpligare möjligheter. Felaktiga matchningar av olika skäl, t.ex. krav på arbete eller utbildning för ny a-kasseperiod, synes innebära att värdefulla utbildningsplatser slösas bort. Min erfarenhet som lärare är att det svåraste som finns är att skapa intresse hos ointresserade studenter, även om det inte är omöjligt. Vidare att det krävs ett stort engagemang och en mycket bra

kurs för att lyckas. En stor del av de människor som denna rapport handlar om uttalar en önskan om, för att inte säga ett krav på, tydlig, rimlig och sann information om olika alternativ för att kunna göra en bedömning om dess lämplighet för dem i deras nuvarande situation, *rådgivning* (71), *vägledning* (61), och *öppenhet* (63). Matchning handlar därför inte endast om att få rätt person till rätt jobb, *platsförmedling* (57), utan också om att matcha rätt åtgärder till individer som står vid sidan, frisk eller sjuk, *individuell åtgärdsplan* (63) och *rehabilitering* (23). Det handlar också om att öppna upp för dialog och den enskildes direkta medverkan i beslut som rör honom/henne, *egen handläggare* (54). Vidare att det finns stor lyhördhet inför den enskildes uppfattning om sina förutsättningar, *annat alt. 51* (45), som från långtidssjukskrivna inte sällan varit ett krasst konstaterande att han/hon inte hör hemma på arbetsmarknaden.

En annan delvis motsägelsefull bild presenteras av frågan om egna initiativ och egna insatser. Få har i fråga 9 lyft fram sin egen roll som central, eller kopplat eventuella uppsatta målsättningar till eget ansvar för deras uppfyllelse, många vet ej vilka former de önskar. Medan en mycket stor andel har lyft fram sin *egen insats*, *egna initiativ* och *kontakter* när dessa givits som alternativ. Detta är delvis en effekt av sättet att organisera frågorna, d.v.s. svaren på de öppna frågorna måste bedömas gemensamt för att bilden skall bli jämförbar, men också för att svaren i fråga 10 skall bli begripliga. Egna initiativ och insatser fångas främst upp i frågorna om strävanden (5 & 6), även om bilden är lite oklar. Det är uppenbart att sökaktiviteten är stor hos de som är arbetslösa (tabell 3.6), om än avtagande med längden på frånvaron (ur fråga 11), medan den för sjukskrivna är låg, *hindrad*. De senare har inte sällan anställning varför ett sökande får ses som mindre relevant. Samtidigt återges bilden av en önskan om så små förändringar som möjligt. Helst stannar de svarande i nuvarande eller tidigare yrke, relativt få strävar efter att byta inriktning (tabell 3.5 och Sociografin). Detta skall ställas i relation

till den stora grupp som lyft fram *utbildning* som central i frågorna 9 och 10. Skall det tolkas som ett krav utifrån eller som ett eget initiativ att ge sig in i utbildning? Svaret är troligen att det beror på vilken utbildning det handlar om. Lägre utbildning uppfattas som ett krav, högre utbildning som ett eget initiativ. Kopplat till olika finansieringssystem så förstärks bilden ytterligare när lägre utbildningar ger möjlighet till utbildningsbidrag, medan högre utbildningar gör det i betydligt mindre utsträckning. Min erfarenhet är att många studenter ställt sig frågande till varför vissa personer till följd av sin arbetslöshet får en arbetsmarknadsfinansierad socionomutbildning (grundutbildning) när de själva måste skuldsätta sig (jmf ovan). Däremot ifrågasätts inte, åtminstone inte uttryckligen, att personer som p.g.a. av handikapp eller arbetsskada ges möjlighet att utbilda sig till något man kan klara av och utvecklas inom. Diskussionen handlar i stor utsträckning om det klassiska problemet om värdiga -- ovärdiga, vars botten ligger i bedömningar grundade i enskild behovsprövning utifrån regelverk öppna för varierande tolkning, inte minst beroende på det ekonomiska läget och existerande makt- och kontrollfunktioner. Frekventa alternativ är *tydliga regler* (28) och *politikeransvar* (73). Det framstår tydligt i materialet att långtidsfrånvaron, att vara arbetslös eller sjukskriven, inte förenklas av mängden otydliga, motsägelsefulla, ideologiskt formade eller bristfälligt återgivna regler. Bilden förstärks av, och kan summeras i, det tydliga kravet på ökat engagemang från inblandade myndigheter. Därtill kan fogas att *egna initiativ*, *egna insatser* och *kontakter* kan eller skall, tolkas som en kritik av hur dåligt det organiserade stödet fungerar i förhållande till ett återinträde på arbetsmarknaden för denna grupp. Detta återkommer vi till längre fram i rapporten.

Avrundningsvis bör frågan om ekonomiskt stöd diskuteras. I fråga 9 markerades tydligt önskan om *ekonomisk trygghet* och *ekonomiska bidrag*. Det framstår vidare att denna önskan tar olika form beroende på av vilken anledning man är

frånvarande från arbetsmarknaden. Sjukskrivna pekar på sjukpenning och sjukpension, medan arbetslösa och de under utredning hos AMI lyfter fram arbetslöshetsunderstöd. För gruppen som har anknytning till Socialtjänsten är bilden mer splittrad. Detta kan förmodligen kopplas till att skälen att man uppstår socialbidrag inte nödvändigtvis är detsamma från person till person, utan att skälen sammansmälter i ett gemensamt behov av försörjningstillskott utöver inkomstprövade bidrag, socialförsäkringar och löneinkomster. Gruppen med sådana behov har växt under senare år, om än i mindre omfattning i Vellinge än i många övriga kommuner (Salonen 1997). I ett sammanhang av osäkra försörjningsförhållanden blir möjligheten till egna initiativ påverkad. Om det skall uppfattas som en knuff framåt (nöd är uppfinnings moder) eller som en blockering träts det mycket om i den politiskt ideologiska debatten. Vad som framgår här (fråga 11) är att mycket tid ägnas åt att klara av den basala vardagen, att få pengarna att räcka till. Bidrag i olika former är oftast inte generösare än att bara det nödvändigaste klaras av om man inte har kompletterande försörjningskällor, t.ex. makes inkomst eller förmögenhet. Det är mycket osäkert ifall tumskruvsmetodik får de konsekvenser som ofta förväntas (Ds 1994:81 avsnitt om reservationslön) eftersom ett sådant tanke-sätt bygger på att uppsatta mål och faktiska resultat har en direkt koppling med varandra. De facto tyder mycket på att skillnaden dem emellan är stor. Förändringsbenägenheten hos de som svarat är inte så stor, deras mål är ju att få leva sitt liv som tidigare eller förbättra det, men det innebär inte att förändringar inte sker. De medel som står till förfogande varierar kraftigt mellan individer. Vissa har en make/a som försörjer deras livsstil, andra skall klara sig själva. De senare rättar så gott det går mun efter matsäck, om än i flera fall ganska sent. Tron på att det löser sig är stark, men för många har inte den nya situationen inneburit någon uppfinning, utan snarast blivit att; nöden har ingen lag. Förespråkare för tumskruvsmetodiken bör därför ha klart för sig att de normerar (bestämmer) enskildas liv, och att de i detta ögonblick också rimligen påtar sig ansvaret att tillse att

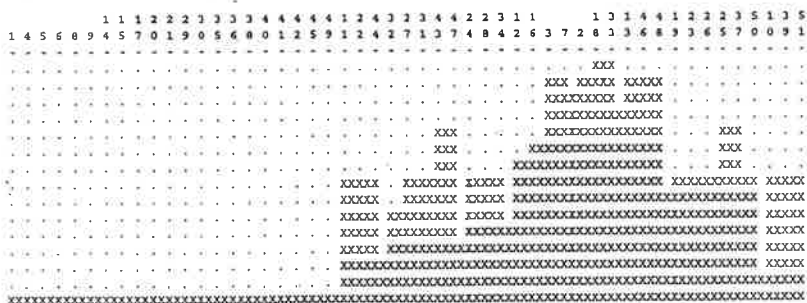
normeringen leder till en "uppfinring". Den autonoma individen, den som kan bestämma över sin egen gärning, är den som har handlingsutrymme och därmed kontrollerar sin vardag.

3.3.2.6 Mönster som urvalskriterium

Detta avsnitt handlar om hur uppkomna svarsmönster i önskade stödformer (fråga 10) har utgjort grundvalen för vårt urval av personer att tillfråga om en intervju. Nedan presenteras först en sammanfattande genomgång av det tillvägagångssätt som använts, därefter belyses själva urvalet och bortfallet, för att avslutas med en diskussion kring problem och förtjänster med tillvägagångssättet.

För att få en uppfattning av hur de som svarat på fråga tio har kopplat samman olika alternativ, d.v.s. vilken mix man valt, genomfördes en s.k. klusteranalys med hjälp av dataprogrammet "Anthropac 4.2". En klusteranalys innebär i korthet att alternativ som används ofta men också ofta används tillsammans lyfts fram. Se diagram nedan:

Diagram 3.8 Klusterdiagram: Urval FK 30-39 år.

Vad som visas i diagrammet är att en vanlig kombination är den som inkluderar alternativen 18, *rehabilitering*, och 33, *egen insats*. En stor grupp från försäkringskassans urval i åldern 30-39 år har haft en mix som till stor del hamnar mellan alternativen 3 och 48 ovan. Något färre har kombinerat 43, *arbetskadeersättning*, och 47, *politikeransvar*, respektive 25, *arbetsgivaransvar*, och 37, *individuellt åtgärdsplan*, med varandra. Detta kan utläsas som att det finns åtminstone tre grupper av individer som i frågan om önskade stödformer bildar ett mönster, en egen liten kultur. Med utgångspunkt från diagram typ ovan granskades insända enkäter utifrån hur väl de matchade mönstret i diagrammet. Ambitionen var att finna individer som på bästa tänkbara sätt representerade de mest frekventa kombinationerna. I ovanstående diagram valdes exempelvis 1 person ut från varje topp (18, 33), (43, 47), (25, 37).

Eftersom antalet svar varierade stort ifråga om de fyra ingående myndigheternas populationer så gjordes urvalet delvis olika, grundprincipen som den beskrevs ovan var dock densamma. I bilaga 10 finns alla 9 klusterdiagrammen samlade.

Efter att önskat antal personer valts ut, 31 st, kompletterades urvalet med ett antal reserver. För Arbetsförmedlingen och AMI skedde detta enligt exakt samma premisser som det ordinarie urvalet, dvs antalet reserver var lika med antalet ordinarie. Reserverna var personliga. För Försäkringskassan och Socialtjänsten plockades endast en reserv ut från respektive population sedan en person från ett dominerande kluster ansågs väl täcka in ett eventuellt bortfall. Alternativen 7 (*utbildning*), 10 (*egna initiativ*) och 12 (*kontakter*) utgjorde ett mycket starkt kluster hos alla populationerna utom hos Försäkringskassan där de var mer spridda. Kombinationen 7, 10, 12 har hanterats så att för Socialtjänsten, AMI och Arbetsförmedlingen har det ordinarie urvalet grundats i att varje individ har minst två av de tre i sin mix för att därefter skilja sig åt. För att motverka de tre alterna-

tivens dominans valdes 4 personer plus en reserv vilka helt föll utanför majoritetens mönster, de kallas "udda" och kom alla från Arbetsförmedlingen. Hos Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan har populationerna delats in i 10 års åldersintervaller varur urval gjorts.

När urvalet gjorts jämfördes det med de svar som avgivits på övriga frågor i enkäten. Syftet var att klargöra att de utvalda på ett bra sätt representerade majoriteten av svar (de med hög frekvens), samt att spridningen i kön, ålder och boendeort var jämförbar med hela gruppen som svarat på enkäten. Endast två förändringar gjordes till följd av denna genomgång, en p.g.a. kön och en p.g.a. av ålder. Bägge fallen löstes genom att reserv och ordinarie bytte plats.

Populationerna från AMI och Socialtjänsten var bägge relativt små, 12 respektive 19. Ur dessa valdes 4 personer ut från varje population. Det kan ses som många i förhållande till att respektive population var liten, men här bedömdes det som viktigt att garantera ett genomslag för dessa. Varje myndighet utgör i sig en unik kulturell utgångspunkt, något som inte fick förloras. Från Socialtjänsten tackade 3 ordinarie ja till intervju. Både den fjärde och reserven föll bort p.g.a. hemliga eller ej fungerande telefonnummer. Från AMI tackade 3 ordinarie ja till intervju. Den fjärde föll bort sedan telefonnumret som lämnats ej används (?). Den tillhörande reserven tackade nej p.g.a. bristande ork. Därefter lämnade tyvärr ytterligare en ordinarie återbud utan skäl. I bägge fallen innebär bortfallen att en del i mönstret saknas. För Socialtjänsten utgjordes bortfallet av en person som i det närmaste renodlat stod för de tre dominerande alternativen 7, 10, 12. De övriga tre som intervjuats har även de dessa minst två av de tre alternativen med i sina respektive mix. Bortfallet har medfört att den äldsta kategorin svarande fallit ifrån. Vad gäller AMI täcker de två som medverkat i en intervju väl de två dominerande klustren. En person i bortfallet utgjorde en speciell kategori som uttalat bl.a. önskan

om *lärlingskap* och att *möta andra i samma situation*. Bägge i bortfallet såg i fråga 11 framtiden med tillförsikt, men uppfattade sin nuvarande situation som totalt olika. Den ene såg inte livet som arbetslös som betungande, medan den andra uppfattade det som "jobbigt". Intressant i sammanhanget är att de har det mesta vi frågat om gemensamt, t.ex. ålderskategori, hushållsstorlek, bostadsort, etc., men ändå skilda upplevelser av framförallt sin ekonomiska situation. Det stora problemet med bortfallet hos AMI är att det skapade en skev åldersfördelning där endast de äldre intervjuades.

Från Försäkringskassan valdes 10 ordinarie och 1 reserv. Av dessa tackade 6 ordinarie och reserven ja till intervju. Av de fyra som föll bort gjorde två det p.g.a. inget svar eller fel telefonnummer. Hos två fanns endast telefonsvarare. Av integritetsskäl lämnades inga meddelanden om ärende på telefonsvarare om vi inte tidigare haft kontakt med personen. Tyvärr föll två av tre män bort. Av dessa tillhörde bägge en medelålders kategori. Därtill låg resten av bortfallet på de yngre grupperna. Tre av fyra bodde på landsbygden. Effekten av bortfallet är svår att bedöma, men det står klart att de som avstått i gruppen i 40-åren medfört ett avbräck. Framförallt en stod för en svars kombination (*myndighetsansvar, arbetstidsförkortning, arbetsskadeersättning, kontakter* mm) som inte fanns i någon annan ålderskategori. Övriga täcks hjälpligt in av den äldre ålderskategorin. Ur de två yngsta kategorierna föll bägge de utvalda bort. Ingen av dessa täcks in av någon av de som svarat. Det är också så att en viss yrkeskategori föll bort. Glädjande nog har alla utom en i bortfallet svarat förhållandevis ingående på fråga 11 (med egna ord). Ett problem som uppenbarade sig under en intervju var att den tillfrågade fått hjälp med att fylla i enkäten (som sedan låg till grund för urval till intervjun). Delvis kan det uppfattas som att fel person intervjuats, kanske skulle hjälparen i stället tillfrågats. Problemet förtar inte de

svar som den tillfrågade lämnat, men det pekar på en metodologisk svaghet med enkäter.

Utav 13 ordinarie från Arbetsförmedlingen tackade 9 ja. Bortfallet utgjordes av 1 utan svar och 2 telefonsvarare, samt 1 som inte ville vara med. Av de vidtalade reserverna tackade 1 ja medan 2 tackade nej och en inte gick att få tag i. Bland de 5 tillfrågade "udda" ställde endast 1 ordinarie upp för intervju. 2 samt reserven ville ej vara med, 1 gick inte att få tag i. Av de fyra som föll bort ersattes en av sin reserv och vilket innebar att åldersgruppen 30-39 endast hade ett kluster som föll ifrån helt. I det fallet var det en person vars kombination i första hand bestod av alternativen 7, 10, 12 vilka täcks in väl av övriga i ålderskategorin. Ur den yngsta kategorin föll ett kluster ifrån som stod för alternativ typ *medborgarlön, tydliga regler, möta andra i samma situation, jobbdelning, myndighetsansvar* m.fl. Ur ålderskategorin 40-49 år föll två kluster ifrån, dels alternativmixen 7, 10, 12, dels en mix innehållande *myndighetsansvar, politikeransvar, arbetstidsförkortning*. Ur den äldsta kategorin, 50-55 år, föll en mix som betonade utbildning av olika slag ifrån, t.ex. *arbetsmarknadsutbildning, datortek, kunskapslyftet* etc. Effekten av bortfallet är att utbildningsfrågan får minskad belysning. Detta å andra sidan hjälps delvis upp av att de flesta ur Arbetsförmedlingens population nämnt utbildning som ett alternativ. En annan effekt, förmodligen mer problematisk, är frånfallet av personer som lyft fram myndighets- och politikeransvar som centralt. I kartläggningen har det under arbetets gång blivit alltmer tydligt att dessa frågor spelar en stor roll i långtidsarbetslösas och långtidssjukskrivnas liv. Lyckligtvis har flera av de som ej ställt upp för intervju delat med sig av sin erfarenhet i fråga 11, men tyvärr inte alla. Skälen till att inte vara med kan bara spekuleras om; integritetsskyddet, att få brev med myndighetsstämpel, uppläggningsfrågan av undersökningen? Frågan är inte helt enkel att finna svar på.

4. Intervjustudien

4.1 Prolog

I Jonas Olofssons (1997) avhandling om arbetslöshetens historia målas en bild av synen på arbetslösa och arbetslöshetspolitik vid förra sekelskiftet upp på ett belysande sätt. När vi nu närmar oss ett nytt sekelskifte kan det vara illustrerande att fokusera på de små, om några, landvinningar som gjorts sedan dess. Vi är närmast tillbaka till den punkt varifrån liberalen Edvard O. Wavrinsky (1848-1924) gjorde sitt avstamp mot en syn på arbetslöshet som en konsekvens av strukturella skeenden snarare än enskilda individers karaktär.

"Wavrinsky ägnade åtskilligt utrymme åt att beskriva arbetslöshetens allvarliga moraliska och sociala effekter. När nu samhället på ett eller annat sätt i slutändan ändå måste ta hand om de arbetslösa - och då i sista hand genom fattigvårdens försorg - borde man istället inrikta sig på att 'söka undanröja någon del af dessa olyckor och vådor, som sträcka sig öfver en öfverskådlig framtid, genom att i möjligaste mån söka förhindra arbetslösheten'. Det främsta medlet att reducera arbetslösheten var att stödja bildandet av arbetsförmedlingar, för att 'på lämpligt sätt medla mellan dem, som söka arbetskraft, och dem som erbjuda sådan'." (Olofsson, 1997 s. 186)

Wavrinsky menade att för att undanröja orsakerna till arbetslösheten krävdes bättre planering såväl inom privat näring som offentliga institutioner. Framförallt skulle traditionella nödhjälsarbeten i så liten utsträckning som möjligt användas. För de som inte kunde hjälpas på dessa sätt lyftes kontantlinjen fram. Några utvecklade socialförsäkringar mer än som embryon går ej att tala om vid tidpunkten. Snarast handlade det om en diskussion kring fattigvårdens karaktärsbedömning i förhållande till arbetslöshet; var en arbetslös att betrakta som "värdigt" fattig eller inte? Vid Centralförbundet för Socialt Arbete:s (CSA) kongress 1906 formulerades frågan än tydligare, om än inte i full enighet. Det s.k. Fattigvårdsfolket lyfte fram en tydlig uppfostringstanke. Ebba Pauli (1873-1941) pekade på

att målet med fattigvårdens verksamhet inte kunde vara enkom att hålla fattigvårdskostnaderna nere utan även att den hjälp som gavs utgjorde en hjälp för den som hjälpen tillägnades (Olofsson, 1997). G H von Koch, CSA:s fattigvårdskommittés ordförande, förde vid kongressen fram att fattigvård var grundad i självhjälp, vård och faderlig stränghet. Vidare att: "All fattigvård, som skall vara samhällsnyttig, måste till en viss grad vara repressiv." När det gällde arbetslösheten, och den nöd som oftast följde i dess spår, skulle visserligen de arbetsvilliga hjälpas till arbete genom arbetsförmedlingen. Men för andra arbetslösa skulle det finnas 'arbetsanstalt eller fattiggård, där de arbetsföra lättingarne kunna tvingas till arbete'" (Wallentin, 1987 s. 45). I Social Handbok (1908) klargjorde von Koch innebörden i begreppet socialpolitik, d.v.s. den arsenal av verktyg som han ansåg skulle utvecklas för att möta olika negativa sociala konsekvenser i det moderna samhället.

"Dess utgångspunkt är uppfattningen om människomaterialet som statens största rikedom. Ju flera friska, lyckliga, ekonomiskt bärkraftiga individer en nation äger, dess större dess materiella och kulturella försvarsstyrka m a.o. dess livsmöjlighet som självständigt folk. Sitt mål vill socialpolitiken nå genom en följd av lagen understödda åtgärder, åsyftande egendomens rättvisare fördelning, arbetskraftens skydd mot samvetlösa utsugare, betryggande av alla medborgares framtid medelst försäkring, .../" (Social Handbok 1908 s.8, hämtat ur Lundquist, 1997 s.81).

I perspektiv av detta korta avstamp i historien framställs situationen vid det analkande sekelskiftet som alarmerande och manande till eftertanke. Kraven var stora på 1890-talet på införandet av nödhjälpsarbeten för att minska fattigvårdsbördan i städerna. På landsbygden fanns betydligt sämre förutsättningar för särskiljning mellan olika behövande grupper varför äldre, psykiskt sjuka, föräldralösa barn och andra utan försörjning samlades i kommunens fattiginrättning. Var befinner vi oss nu? Några citat får belysa dagsläget:

Om platsen;

"Då tänkte jag att då får jag göra något annat, så gick jag och tog ett ALU, och var på Foteviksmuséet, vikingaby. Har du inte träffat någon som har varit där, dom har massor av arbetslösa, Vellinges största arbetsplats..." (Paul)

Om upplevelsen;

"Och dom har ju så man bygger små byar och sånt och... det var rätt kul, jag gjorde såna här saker i trä och jag tyckte det var rätt kul. Jag menar det var jätte-skoj. Så där var jag ett halvår då. Men det är ju ALU." (Paul)

"Ingenting. Det finns inte ens en toalett och rinnande vatten där ute...man går...det är en gammal soptipp som de har grävt fram då. Sen ska man gå i sådana kläder, man får sy sina egna kläder då. Sen kommer det folk dit och tittar och sedan kan man då få gå upp och sätta sig i något stenrös då när det kommer utländska turister och tittar på en. Där kan man få lära sig att väva om man vill, tidsenligt då. Men dit släpar de både kriminella och sådana som kommer från psyket och sedan sådana som inte har a-kasseperiod. Det är det enda som finns där ute, som man skickar iväg folk på." (Mona)

Om vägen dit eller att slippa;

"Upplever du till exempel att du måste göra vissa saker för att få tillgång till andra?"

Ja, jovisst, det ställs ju krav på arbetslösa också. Många diskuterar ju bara nya perioder på a-kassan istället för att diskutera hur man skulle kunna få ett jobb med lön, utan det blir ju bara det här med, ja, vad krävs nu för att jag ska få en ny period, nu ska jag gå och jag behöver si och så många månader API eller ALU eller någon kurs som man har på AMU och så. Det tycker jag är sjukt. Det handlar ju bara om bidragskarusellen till slut. /.../

Upplever du det som ett tvång?"

Ja, jag tyckte att det var jättejobbigt. /.../

Eller så kan man ordna någonting själv. /.../ Då ordnade jag ett eget ALU... Men det var svårt att få. De ville helst skicka ner mig till vikingabyn och sitta i stugan och ugglas. Jag tyckte att jag ville ha något som jag kunde ha nytta av, så jag såg det som yrkespraktik istället." (Mona)

"Sättet att möta arbetsförmedlingen, tycker du att det har förändrats över tid? Det var positivt från början, har det hela tiden varit en positiv kontakt?"

Nej, det var den gången. Sen har jag inte fått någon hjälp där. /.../ Sen har jag varit på sånt här ALU /.../, och det har också varit liksom att "nu går tiden ut och nu måste du göra nånting" och så skickar dom ner mig till nån sån här... dom har nån sån här vikingaby, Foteviken. Där har jag varit /.../." (Tina)

Under loppet av november månad 1997 genomfördes 21 stycken intervjuer med personer som den 30 april 1997 var antingen långtidssjukskrivna, långtidsarbetslösa eller mottagare av socialbidrag sedan en längre tid. För några av dem hade situationen delvis förändrats under den tid som förflutit mellan brytdatumet för kartläggningen och själva intervjun. För de flesta var dock förhållandet till arbetsmarknaden oförändrat. Att förstå deras situation grundas i stor tillit till vad de berättar och händelser de beskriver. Deras bild av mötet med myndigheter och olika stödåtgärder är givetvis en parts tolkning av rådande förhållanden. Den konstruktivitet, självkritik och öppenhet som i stor utsträckning präglat genomförda intervjuer påkallar andra partens uppmärksamhet och hörsamhet. Följande citat är ett bland flera som beskriver en vanligt förekommande inställning kring tillgänglighet och bemötande:

" Jag tänkte just fråga dig om du kunde finna likheter eller olikheter i mötet?

Ja, det är alltså vad jag kallar för, det är myndigheterna? Det är inte så att jag har någonting emot myndigheter, för jag anser att myndigheter ska vara befolkningen till hjälp. Men det är mycket omständigt, väldigt omständigt, och dom har, jag uppfattar det som att dom har svårt att engagera sig i den enskilde. Vilket kan vara förståeligt med en sådan press som dom har och har haft, så förstå jag att dom kanske inte kan engagera sig i var och en på något personligt sätt. Men man borde i alla fall få riktig information där. Och det är inte alltid man får det heller.

Hur skulle den ideala kontakten se ut med en myndighet?

Ja, att man blev omhändertagen. Alltså, jag är som medborgare skyldig att vända mig till myndigheter. Jag får ju inte lov att klara mig på egen hand. Det är mitt sätt att se på det, du får inte klara det på egen hand, för du måste anmäla dig för att inte hamna mellan två stolar. Och i och med att man har en skyldighet att göra detta, då borde myndigheten också ha en skyldighet att ta emot på bästa sätt. Och det tycker inte jag att dom gör. Jag må vara konservativ, men så är det. Och jag understryker här nu så att du inte går hem och skriver ut att jag har blivit dåligt bemött, det har jag alltså inte blivit, men jag har inte alltid fått rätt information och tillgängligheten är inte heller god när man behöver." (Peter)

Det föregående kapitlet avslutades med en genomgång av tillvägagångssättet vid urvalet till intervjuer. Här presenteras först den uppläggning intervjustudien följt och reflektioner kring själva intervjutillfällena. Därefter redovisas resultatet. Den öppna frågan från enkäten, fråga 11, presenteras och används löpande tillsam-

mans med intervjumaterialet. För att kunna särskilja materialen åt påpekas alltid tydligt ifall enkätens fråga 11 ligger till grund för ett resonemang. Avslutningsvis sammanställs resultaten från enkät- och intervjustudien i förhållande till de övergripande frågeställningarna i kartläggningen.

4.2 Uppläggning och genomförande.

Arbetet med intervjustudien innebar flera olika steg. I första hand krävdes en intervjuguide som underlag för de semistrukturerade intervjuer som genomfördes. Ambitionen var att i första hand låta den intervjuade själv avgöra vad som var väsentliga inslag inom ett antal förbestämda områden. Intervjuguiden (bilaga 11) var uppdelad kring fem olika teman: Förutsättningar, strävanden, agerande, bemötande och egna förslag. För att de intervjuade skulle få möjlighet att förbereda sig, fundera igenom områdena, sändes en introduktion ut (bilaga 12) ca. en vecka före intervjutillfället. De flesta av de som intervjuades hade funderat på frågeområdena. Tidsbokningen av intervjuerna sköttes per telefon. De 21 intervjuerna genomfördes av tre olika personer. Förutom jag själv som intervjuade 2 personer, utförde Tina Granquist 13 st och Lena Persson 6 st intervjuer. Vid intervjuerna användes genomgående bandspelare. Endast vid en intervju tog bandet slut och avslutningen antecknades för hand. Efter att alla intervjuerna genomförts skrevs de ut ordagrant. De två intervjuer som jag själv genomförde redigerades delvis i kortare avsnitt (max 10-15% av intervjun), i en annan intervju togs ett avsnitt bort på intervjupersonens begäran. Noteringar gjordes i marginalen om vad som redigerats för att den intervjuade skulle ha en möjlighet att kommentera om avsnittet borde vara med eller ej. Efter utskrift skickades intervjuerna till respondenterna för kommentarer och eventuella korrigeringar.

Att intervjua människor om deras vardagssituation är svårt. Var skall gränsen dras för den personliga integriteten? Hur ställer man frågor som öppnar upp för den intervjuade att ge ett uttömmande svar? När skall man acceptera den tillfrågades "jag vet inte!", eller när skall frågan omformuleras och ställas på nytt? Genomförandet av en intervju kan variera mycket. Inte minst när mycket av tillvägagångssättet bygger på den tillfrågades vilja och förmåga att formulera sina tankar och idéer inom de områden intervjun kretsar. En viktig aspekt är att inte styra intervjun, eller att lägga orden i munnen på den intervjuade (mer än som sammanfattningar), utan att istället låta den intervjuade tala så fritt som möjligt om sina erfarenheter. Styning skedde då den intervjuade i alltför stor utsträckning generaliserade, d.v.s. talade om man, alla, de flesta etc.. I första hand ombads de konkretisera vad de menade. För att inte störa intervjuklimatet drogs aldrig saker till sin spets. Som en del av intervjuguiden fanns frågor som gav möjlighet till mer spekulativa framtidsbedömningar. I de flesta fall har de intervjuade upplevt intervjun som viktig, hos några mer som en nödvändighet. Alla, med något enstaka undantag, har varit mycket positiva till intervjun i sig. De har varit tillmötesgående och delat med sig av sin erfarenheter. Tillförlitligheten i de svar som avgetts bör betraktas som mycket hög.

Intervjuguiden (bilaga 11) var bra utformad och skapade utrymme för uttömmande svar. Intervjuerna inleddes med en kort genomgång av den tidigare inskickade enkäten. Detta för att fånga upp eventuella förändringar sedan enkäten skickades in, men också för att förtydliga punkter som kunnat misstolkas. Det senare, eller andra fel, var mycket ovanliga. Enkäten låg under intervjun med som hjälp för intervjupersonen, främst kring fråga 10, där stödformer tas upp.

Företsättningar: Frågeområdet inleds av en punkt kring sociala nätverk. Här har intervjuare och intervjuperson tillsammans gått igenom hur intervjupersonens nät-

verk ser ut och är kopplat till arbetsmarknaden. Intervjupersonen fick därefter lyfta fram de relationer som var speciellt viktiga för honom/henne och utveckla varför. Tonvikten för nästa punkt inom området låg på frågan om handlingsutrymme. Området upplevdes som den svåraste delen med intervjuerna för intervjuaren, och den minst preparerade från intervjupersonernas sida. Frågorna berörde vilket handlingsutrymme intervjupersonen ansåg sig ha och vad som påverkade detta. Flera av följdfrågorna om t.ex. ”yttre omständigheter och hur det påverkar personen i fråga”, ”fysiska miljöns påverkan” och ”saker som man kan påverka själv” var svåra att fånga. Många av intervjupersonerna hade svårigheter att förstå frågorna, delvis till följd av att intervjuarna själva delvis fann området som svårt. Exemplifieringar för att hjälpa den tillfrågade kan ha lett till att denne blivit styrd. Den sista punkten inom frågeområdet var hur intervjupersonen mår och hur detta påverkade dennes möjligheter på arbetsmarknaden. Frågan har inte medfört några svårigheter för den svarande.

Strävanden: Tyngdpunkten inom området strävanden låg på hur intervjupersonerna såg på framtiden och vilka målsättningar de hade. Området är tätt sammankopplat med det föregående kring förutsättningar. De som ansåg sina förutsättningar vara små att återkomma till arbetsmarknaden hade i regel också svårt att precisera mål för framtiden. Många, framförallt sjukskrivna, hade svårt att sja i framtiden, utan tog en dag i taget.

Agerande: Utgångspunkten för detta frågeområde var de målsättningar intervjupersonerna uppgav, medan tyngdpunkten låg på vilka stödformer som ansågs relevanta för att uppnå dessa mål. Intuitivt kan det tänkas att frågorna var svåra att besvara för de utan klara framtidsplaner, men bilden var mer komplicerad.

Bemötande: Frågeområdet behandlade intervjupersonernas möte och kontakt med myndigheter. Hur kontakten såg ut, hur man önskade att den såg ut, samt hur innehållet i mötet tedde sig. Genomgående har upplevelser, kritik (ros som ris) oftast riktats mot myndigheten som organisation. Personlig kritik mot enskilda handläggare har förekommit i vissa fall (namn lämnas konsekvent utanför).

Egna förslag: Under det sista frågeområdet togs vilka former av stöd som behövs, önskas eller krävs upp. Intervjupersonerna vidareutvecklade och fördjupade de stödformer de tidigare strukit för i enkäten. Det har varit mycket intressant i de fall där intervjupersonen haft en klar bild av hur han/hon resonerat när denna fråga tio fylldes i. I andra fall har intervjupersonen fördjupat sig kring varje stödform utan att se något mönster. I de flesta fall har en bild och ett mönster växt fram i intervjupersonens resonemang.

I den avslutande frågan gavs intervjupersonerna möjligheten att ge myndigheterna råd. På frågan har svarsbenägenheten varit varierande. För dem som haft mycket att säga kring detta har frågan fungerat som en uppsamling och summering av hela intervjun. För andra har det inte funnits mycket att tillägga.

Det har uppenbarats sig en avgörande skillnad mellan att intervjua personer som haft sjukdom som skäl till minskad närvaro på arbetsmarknaden och att intervjua arbetslösa. Intervjuerna har många gånger glidit över till att bli samtal där intervjuaren fått en helt annan position, samtalspartnerns. Intervjuinnehållet har glidit in på sjukdom, värk, läkare, diagnoser etc. Förhållningssättet var att inte abrupt avbryta när intervjun fått denna prägel eftersom dessa problem naturligt speglar centrala och viktiga delar i intervjupersonens vardag och erfarenhet, och därmed också i deras syn på arbete och arbetsmarknad. Ambitionen från intervjuaren var att återknyta diskussionen till guiden, även om det inte alltid kändes helt rätt då

en del frågor, åtminstone för intervjuaren, upplevdes som direkt ohövliga att ställa i anknytning till svåra sjukdomar.

4.3 Urvalet och intervjuade personer i perspektiv av svaren på fråga 11 i enkäten.

Nedan presenteras de personer som intervjuats med hjälp av deras svar på fråga 11 i enkäten. En del har inte svarat på frågan. För dem presenteras endast ett fingerat namn under vilket de kommer att figurera i undersökningen. Könet fastställdes genom slantsingling. Alla svar har rensats från möjligheten till identifikation så långt detta har varit möjligt utan att förringa innehållet i svaret. Om detta inte varit möjligt har innehållet lämnats utanför och istället legat till grund för de mer allmänna intryck som presenteras i rapporten.

- Klas Har efter lång arbetslöshet äntligen fått ett arbete. Det är visserligen ett vikariat och har egentligen inget samband med min tidigare utbildning eller arbetslivserfarenhet, men är ändå ett steg i rätt riktning - tillbaka till arbetslivet. Det verkar som om det är lättare att få ett arbete om man redan har ett och att ungdom sätts före arbetslivserfarenhet och mognad. Kontakter är viktiga på arbetsmarknaden, har man inga får man kämpa mer är dubbelt så mycket för att komma på en intervju. med att skicka in ansökningar och hoppas att man får napp någon gång. Jag ser ljusst på framtiden och hoppas att mitt nuv. vik. ska leda till att jag får ett fast arbete.
- Tore Svår - med tanke på åldern. Men jag ger inte upp i första taget. Däremot, tror jag, det hade hjälpt och stärkt ens självkänsla att få komma på intervjuer på tänkbara anställningar. Jag vet att man på arbetsplatser sorterar bort p g a åldern. Här kanske politiker tillsammans med arbetsförmedlingen kunde göra en insats t ex att det för varje ledigt jobb rekommenderas minst en person från arbetsförmedlingen som arbetsgivaren måste låta komma på intervju. För detta krävs förmodligen ny lagstiftning - men varför inte? Det hade fört med sig en större och mer omfattande kontakt mellan arbetssökande / arbetsförmedling / handläggare och arbetsgivare. Dessutom hade arbetssökande känt sig "gångbara" och fått en viss kontakt med arbetslivet och fler personer hade behövts anställas på arbetsförmedlingarna!
- Tova Jag har en sjukdom som gör att /.../ mina fysiska möjligheter (är begränsade) samt kostar mig mycket av min energi. Måste tyvärr ta stark smärtlindring - jag är troligtvis så "ovanlig" att jag har ett fantastiskt läkar - sjukgymnaststöd och samtidigt har jag lyxen att få ha en fantastisk kontakt med försäkringskassan. Jag är med andra ord

TRODD. Jag får all hjälp och service som jag behöver av dessa. Min arb.givare har däremot inte varit intresserad av min kompetens ../ Jag hade gärna tagit emot en form av utbildning av min arb.givare./../ Ett ständigt hot om uppsägning om ifall min arb.giv. ej kan ge mig tjänst är slitande, i synnerhet då jag liksom många andra vet att min kompetens är viktig i den tuffa värld vi lever i.

Ulf   Jobbigt att vara beroende av andra. Att leva på andra ger mig inte bättre självförtroende. Omöjligt att leva på minimala socialbidragsnormer.

Sofie   Ingen framtid i något yrke, ../ Ett moment 22 förhållande eftersom ingen arbetsgivare anställer en // akademiker som är över 35 år. Vidare får man inga lån efter 45 eller däromkring. Så det allmänna pratet om att varje person kommer att ha (flera) jobb, anställningar och yrken under sin aktiva tid är skitsnack. Är du arbetslös eller sjukskriven har du husarrest. Du får inte lämna orten utan (ska) ständigt stå till samhällets förfogande, arbetsmarknadens förfogande, trots att det inte finns något arbete eller någon rehabiliteringsplan. I nedgångstider skall de fattiga straffas och de rika blir rikare. Vissa partier vill hellre utöka resurserna att kontrollera, övervaka de bidragsberoende istället för att använda våra begränsade allmänna medel mot skattefiflet, trots att staten förlorar mer pengar, oerhört mycket mer på skattefiflet. Snacka om resursallokering.

Nils

Gullan   Sjuk ../ Ensamstående ../ 2 tonårsbarn. De kostar pengar. Bor fantastiskt bra till en alldeles för hög hyra men är inte beredd att dra upp barnen ../ Älskar mitt arbete och mina arbetskamrater. Har arbetat på samma ställe sedan 198?. Har dock insett att jag kan aldrig avancera, det kan inte vara meningen att jag vid 4? års ålder inte ska lära mig mer. Ska därför börja läsa ../. Sen får jag se hur det går att lösa resten av utbildningen rent ekonomiskt. Jag har arbetat sedan jag var (ung). Jag har en hjärna och ett hjärta som vill arbeta men jag har en kropp som inte orkar. Lös den ekvationen om ni kan!!!

X   Vad jag skulle vilja var att dom som jobbar på t ex Ami och Försäkringskassan såg mig som en människa med behov och känslor och inte bara en som dom är tvungna att försöka hjälpa. Det skulle också underlätta om dom kunde lära sig att själva höra av sig när utredningstider och liknande håller på att ta slut "eftersom dom är väldigt svåra att få tag i".

För min del hade det även hjälpt mig mycket om jag hade fått mer hjälp och stöd under utredningstiden. Jag som privatperson kan inte förväntas veta alla regler som gäller. Under en utredningsperiod på över 5 mån. har min handläggare ../ varit på min tilltänkta arbetsplats 1 gång. All övrig kontakt har jag själv gjort via telefon men som sagt man får om man har otur försöka i över en vecka innan man får tag i dom. Detta kan inte vara rimligt. Så som det är nu gick min utredningstid ut för ca X veckor sedan och jag vet fortfarande inte vad som kommer att hända. Får jag någon lön nästa månad? Om det inte hade varit så att jag redan var sjuk hade jag garanterat blivit det p g a all osäkerhet. Detta kan inte få fortsätta för folk kommer att gå under. Man orkar bara till en viss gräns och den är nådd för länge sedan.

Elisabet   Jag känner att Vellinge kommun varit en bra kommun att vara långtidssjuk. Har fått

- hjälp med en del mycket bra saker. Jag är nu äntligen på bättringsvägen via egna funna läkare och hjälp. Det som är det svåra för mig är den ekonomiska biten, /../. Det är lite som att börja om från början igen. Men jag tycker att det går sakta framåt och jag försöker använda all min "friska" tid till det. Mitt stora problem är pengar och att aldrig veta när jag är värfri. Men jag är ständigt beredd att kämpa för mitt jobb.
- Ove   Uttråkad, ingenting att göra på dagarna. För lite pengar, man kan aldrig hitta på någonting speciellt med sin dotter. Man kan inte köpa nya kläder till sig själv, fast man behöver. Pengarna räcker knappt till mat hela månaden. Därför så vill jag mer än gärna ha ett jobb med lön.
- Nanny   Troligtvis ej möjligt att återgå till arbetet heltid. Svårt att söka annat arbete p.g.a. 1/2 sjukskrivning samt inte helt ok ekonomiskt. Dålig ersättning från F-kassan.
- X   Väntar på operation. När jag är frisk efter denna kan jag söka arbete på nytt. Som jag ser det kan jag inget göra nu.
- X   Svårt att få ihop till räkningar varje månad. Helst ha arbetstidsförkortning men samma lön. Ibland känns det rätt hopplöst att leva livet som jag gör nu. Har svårt att sköta hemmet p.g.a. (sjukdomen).
- Kristina
- X   Min kraft har varit att jag försöker vara på gott humör. Jag ser med tillförsikt på livet och tror ("vet") att jag ska ut i arbetslivet igen. Det största problemet har varit och är ekonomin. Det är nog den största och värsta pressen som man kan ha som sjuk. Man blir totaliserad i hemmet.
- Per
- X   Hoppas kunna hitta en API-plats /../. Ev. utbilda mig mer /../. Samt efter API - få en fast anställning.
- X   Har arbete /.../. Jag skulle vilja ha ett fast arbete så jag själv kunde försörja mej. Vill inte vara beroende av min sambo. Det är jag för tillfälligt.
- Mona   Sedan jag blev arbetslös // har jag försökt, och ansökt, arbetsförmedlingens kurser utan att bli antagen på någon. Jag har själv tagit initiativ till kurser och utbildningar jag kan ha nytta av men då fått avslag från Af. Efter X år utan ett "riktigt" arbete tycker jag mig ha rätt till någon form av utbildning eller kurs. Varför är arbetsförmedlingen så tungarbetad för oss arbetssökande. Varför får vi som vill gå vidare ingen hjälp?
- Jag är beredd att satsa 100% på en /../utbildning, men för att nå dit behöver jag hjälp med vissa kurser, praktik o dyl. Sökte förresten kurser via Kunskapslyftet, men min ansökan avslogs. Varför?
- X   Jag hoppas att lågkonjunkturen vänder. Under tiden utbildar jag mej och ser fram emot kunskapslyftet : IT-utbildning.
- Leif   Jobbar hela sommaren utan semester. Från maj-juni till sept, oktober./../ Ganska

tråkigt eller hur?

Karl Medelålders arb.skadad, arbetslös, arbetssökande på heltid. Men p g a arb.skada kan jag ej jobba heltid, vilket ställer till problem för mig. Vilket har blivit en ond cirkel som jag själv ej reder ut. Min egen önskan är sjukpension halv och jobba halvtid.

Catta

Peter Politikerna måste inse vidden av, och öppet "erkänna" den verkliga arbetslösheten. Anvisa tydliga regler till myndigheter som på sikt leder till faktiska arbeten och ej till sysselsättning. Underlätta för företagen att våga anställa och att kunna avskeda folk beroende på efterfrågan. Allt måste ske i samverkan där alla parter är medvetna om sitt ansvar. Det största ansvaret måste få ligga på den enskilde arbetssökande. Då måste emellertid lagstiftning och regelverk vara så utformade att den enskilde ej hindras från att få ta detta ansvar. Jag är övertygad om att jag själv vet bäst vad jag vill åstadkomma och göra. Jag är lika övertygad om att ingen "myndighet" skaffar mig arbete. Däremot kan "myndigheten" genom vägledning och i samverkan ge anvisningar om olika möjligheter. Många arbete tillsätts med hjälp av s k rekryteringsföretag. Om jag själv skulle anställa en person anser jag detta så betydande att jag ej skulle lägga ut detta på "främmande" personer, hur proffsiga de än må vara. Vid 57 års ålder får man ofta höra att "med den kunskap och erfarenhet du besitter måste du vara eftertraktad". Tyvärr är så ej fallet. Några siffror i prästbetyget överskuggar oftast insikten av möjligheter att ta till vara erfarenheter. Företagen måste visa öppenhet och samverka till möjligheten att tillvarata erfarenheter och kontakter på alla plan. Företagen - företagarna som är ivriga att rationalisera och effektivisera torde också ha behov av "utbildning för att inse vilka erfarenheter och möjligheter de erbjuds genom val av en något äldre person. Jag anser inte det vara mitt "fel" att jag f n är arbetslös. Felet torde i stället ligga på ansvariga för planering och strategi inom företaget som för sent inser vdan av att trampa i samma spår okänsliga för omvärlden. Nya idéer och vinklingar tillsammans med följsamhet och "lite is i magen" torde på längre sikt varit bättre för företaget än kortsiktigheten av ev nedskärningar. Först måste man bestämma storleken på "kostymen" för att därefter vara medveten om att för att "följa modet" vara beredd att ändra färg och mönster. Personligen är jag inte rädd för nu rådande situation. Egentligen borde jag vara rädd för att jag inte är rädd, men jag är inte det heller. Jag är fast övertygad om att ././ få en fast anställning ././

Paul

X Det är svårt, tråkigt och jobbigt. Pengarna är få och det är tråkigt. Tiden är lång och man går och dräller hela tiden. Min hobby är ././, men jag har inte råd att hålla på med det p.g.a. min låga inkomst. ././

X Väldigt svår, p.g.a. att det finns så många arbetslösa, då finns det inte så många jobb att få. Att fler arbetsgivare gav av sig själva, dvs inte vara så negativa utan att försöka hjälpa till att få jobb. Kanske en praktikplats, för att se hur man är som person och inte bara till utbildning, för att sedan få en chans till ett ordinarie jobb. Många gånger är det så att man kanske är mer praktisk och kan lära sig på stället, hur jobbet fungerar. Idag tycker jag att man ser mer till hur hög utbildning man har, och ej till det personliga.

- Rolf Jag har gått arbetslös sen -9?, och har fortfarande inte fått någon hjälp från Af eller någon annan. Dom tillfälliga jobb och API jag haft har jag själv eller via kontakter själv fixat. Där måste komma bättre hjälp när det gäller arbetsplatskontakter. När man pratar med andra arbetslösa så hör man samma saker: att Af, Fk, Facket gör det svårare och ibland omöjligt att ta något jobb.
- Stefan
- X Eftersom jag har en 7-årig flicka hemma så är jag fullt sysselsatt. Jag har också många kompisar i min situation, Jag har alltså aldrig mått dåligt av min arbetslöshet, eftersom jag är full av aktiviteter (särskilt sommartid). Trevlig sommar!!!
- Tina Jag ser mycket negativt på mina chanser att få ett arbete då det är över 5 år sedan jag lämnade (den tidigare) branschen. Jag ser från de arbeten jag sökt att arbetsgivarna tycker att jag varit ifrån arbetsmarknaden för länge././.. Jag har tänkt starta ett (företag) men har efter mycket räknande och undersökning av marknaden beslutat att avvakta till konjunkturen förhoppningsvis blir bättre. Jag skall börja ett års utbildning inom kunskapslyftet ././.
- X Jobbigt p g a dålig ekonomi. Annars Ok. Ser på framtiden med tillförsikt. Hittar säkert ett jobb jag trivs med så småningom.

4.4 Några samlande synpunkter utifrån de intervjuades egna formuleringar

Arbetslösa och sjukskrivna tillhör inte någon speciell människotyp. Det skall givetvis vara fullständigt onödigt i vårt upplysta samhälle att föra fram en sådan självklarhet, men ibland undrar man hur självklar saken egentligen är. Det finns flera skäl till att belysa den arbetslöse och/eller sjukskrivne ur ett antal olika vinklar som framträder i det insamlade materialet, inte minst då de tillfrågades syn på sej själv och andra som är arbetslösa eller sjuka, men också deras uppfattning om hur andra ser på dem. Bilden av sig själv i mötet med sin omgivning utgör förenklat den primära referensram utifrån vilken varje svarande grundar sina lämnade synpunkter.

"Vad anser du är arbetsförmedlingens uppgift?"

Dela ut kassakort. I mitt fall i alla fall. Men jag kan tänka mig, för de flesta flertalet så är det nog att dom ska ha koll på lite mer av jobben, och man ska kunna gå ner dit och få reda på vad där finns. En sambandscentral är det ju. Det får man nog säga. Och det gäller ju bara att arbetsgivarna utnyttjar dom och lämnar in jobben, men det gör dom ju för det mesta inte ju." (Leif)

"././ Det är en känsla, jag vet inte om det är så, men jag har liksom mött den attityden. Precis som att dom "hon vet ju mer än mig ju, hon kan vi inte ha här". Så dom vill ha unga som dom kan styra och..." (Tina)

"Vad förväntar du dig av framtiden?"

Jag har varit arbetslös så länge att man på något sätt kommer in i det. Det enda jag kan få är ALU-jobb och sen så ny period. Det är så trådigt, man har nästan inga strävanden. Det man isåfall har är oron när man läser att de skall ändra med a-kasseregler och nya dagar. Det är inte nog med att man är arbetslös man har den oron också hela tiden att ska de dra in a-kasseperioden också och vad händer. Skall man gå på socialen alltså? Så jag vet inte om man kan se någon ljusning.

Man har ALU - konstgjord andning jobben, det kallar (jag) dem. Överhuvudtaget alla arbetsmarknadsåtgärder tycker jag är konstgjord andning. (skratt) Väck med dem så får många jobb.

Din förväntan på framtiden är inte speciellt positiv...

Nej det är den inte.

men ändå är du rätt bra på att hantera din situation idag och ser ganska positivt på din situation.

Ja det gör jag. Och jag ifrågasätter om det är någonting. Jag är en sådan där som ringer när jag tycker något är fel. Det är mitt sätt att hålla mig igång. Det är ett sätt att inte stagnera helt och strunta i allt. Det gör jag inte. T.ex. första gången jag ringde till arbetsförmedlingen, om du kommer därifrån, fick man ett fruktansvärt mottagande. Vem skall få sitta på arbetsförmedlingen? Då ringde jag ... och talade om vad jag tyckte om det. Det är många som går därifrån och låter bli att göra det, men då ringde jag och talade om vad jag tyckte. För de skall inte bära sig åt hur som helst när de sitter på arbetsförmedlingen, låtsas att de är någon sorts maktmänniskor. Dom ska ju hjälpa, inte stjälpa.

/.../

Hur har du agerat för att uppnå de mål som du satt upp själv?

I min situation är det enda att söka jobb, läsa tidningar, och ringa på jobb och i viss mån skicka in ansökan, men det gör man inte i tid och otid heller längre. Man börjar i stor stil att skicka in stora bibbor överallt, överallt och man hör ingenting någonstans ifrån. Nu tar man väl reda på när man ringer, om det nu överhuvudtaget finns något." (Tore)

"...I enkäten så hade du uppgivit politikerna till ett skäl till arbetslöshet. Hur tycker du att..."

Ja, de har ju sitt jobb där uppe. De vet liksom inte hur det är nere på ett vanligt jobb. De bara sitter där uppe, de vet liksom inte någonting vad som händer här ute. De bryr sig inte överdrivet mycket heller tydligen." (Stefan)

"/.../ Och trots att jag har gått arbetslös under längre perioder, typ halvår och flera månader, så har jag inte varit arbetslös för det. Det ligger ju då i vilken natur man har. Det finns alltså massor med jobb. Men det är inte säkert att du får ta jobben, för arbetsförmedlingen så att säga.

Hur menar du?

Det är inte säkert att du får ta jobbet för arbetsförmedlingen, för det är inte tillräckligt så att säga. Men jag jobbar ju kanske då, förr, tjugo timmar i månaden än inget arbete alls, men då styr man ju det relativt... (Diskussionen fortsatte kring a-kassereglerna)" (Peter)

"Hur ser du på framtiden?

Ganska dåligt.

På vilket sätt ser den dålig ut?

...Ja, först ser man dålig ut själv.

Hur menar du då?

Ja, nerverna (är dåliga).

Att du mår dåligt?

Ja. Att jag har inte lust att kämpa som innan. Men, jag har många gånger tänkt att, det måste ändra sig, (där) måste jag själv ändra mig.

För att du ska må bättre?

Ja. Därför det är ingen annan som kan göra det." (Catta)

"Stöd av omgivningen, har du skrivit; de flesta (i enkäten).

Mm, ja. Det är ju så att ytterligare en faktor till att man inte har ett jobb idag är kanske att (mina föräldrar inte har ett) kontaktnät utåt. Veldig många av de som får jobb idag får ju faktiskt det genom sina föräldrars kontaktnät. Så är det bara och det är väl bara till att inse det. Kontentan av det blir ju att jag inte har det nätet som många kanske har, den hjälpen då. Men de stöttar en på andra sätt med vad de kan så att säga.

/.../

Tycker du att dina möjligheter har förändrats under den tiden som du har varit arbetslös?

Ja, jag tror att ju längre jag är arbetslös, ju sämre chans har jag att få ett jobb. ("Per" ger exempel på en direkt erfarenhet vid en anställningsintervju)" (Per)

"Ja, eller dina möjligheter att planera och göra saker. Har det förändrats över tid?

Man har ju andra möjligheter, jag menar det är ju inte bara dåligt att vara arbetslös. Man har ju mycket mer disponibel tid. På det viset och så. Samtidigt som man ändå är mer läst, för det är ju så att är man arbetslös så får man ju inte åka iväg någonstans eller så. Jobbar man så kan man i alla fall göra vad man vill när man är fri, men när man är arbetslös så är man egentligen aldrig fri. Nej.

/.../

Ser du någon skillnad i om du får stöd från din familj eller om du får stöd från en myndighet, är det någon skillnad i det stöd du får?

Myndigheten i det här fallet är ju arbetsförmedlingen som man har kontakt med och så. Jag tycker att... Jag var ju arbetslös redan innan jag gick (utbildning på 80-talet), och då var jag arbetslös. Och jag tycker att dom har blivit mycket bättre och så. Då, ja... Det var ju ganska stor arbetslöshet då med, /./ på den tiden tyckte man det var jättestort, men det var ju inte alls som det är nu men... Arbetsförmedlingen har en annan attityd till de arbetslösa nu mer tycker jag. För nu är det så stort och så, så nu är det liksom... nu är man ingen buse. Men då var det ju...

Du tycker att attityden har förändrats till det bättre?

Ja, det tycker jag. Då var det ju mer, att dom såg mycket mer ner på de arbetslösa än vad dom gör nu. Och så är det inte riktigt nu längre. Inte i alla fall från arbetsförmedlingens sida. Det som man märker i alla fall. Men däremot så är det så, tror jag från andra människor, /.../" (Paul)

"Vad tycker du att du är bra på?"

/./ Ja, jag tycker att jag är ganska bra på mycket, men det är ju klart att man får lite knäck i självförtroendet när man är arbetslös. Jag tycker annars att jag är ganska bra på att ta itu med saker, ja, om man ska sätta upp ett mål att jag försöker inte att deppa ihop och gå framåt och vara positiv och se positivt på framtiden. Jag tycker att...sånt som jag gärna vill jobba med det är människokontakter, den biten.

Ja, det var ju det vi var inne på vad du är mindre bra på och om finns det något som du känner att du absolut inte klarar av?

Nej, jag vet inte om det är något som jag absolut inte...man ska nog passa sig för att sätta upp barriärer för sig själv. Ibland kan man mera än man tror.

/.../

I vilken utsträckning tycker du att dina möjligheter påverkas av yttre omständigheter?

Ja, det som jag pratade lite grann om tidigare massmedia och det, man hör så mycket på TV och det, det är klart att man tar åt sig, man läser i tidningen, det går inte en dag utan att man hör någonting om arbetslösheten. så det är ju klart att man påverkas av det. Samtidigt kan man känna sig väldigt frustrerad. Jag är ju en klick utav hur många som helst som är arbetslösa. Det känns som man står och stampar på samma ställe ibland. I och för sig det kan vara skönt att veta att man inte är ensam om sin situation, men samtidigt så det också frustrerande, just det här att man inte kan påverka det tycker jag..." (Mona)

"Vilka former av stöd tycker du att du har fått i att nå dina mål?"

Inget. Jag får göra allt själv. Det är det dom säger, att du får göra allting själv. Det är det jag har fått nu på sista tiden i alla fall. Det är klart att... jag pratar med kompisar och allt möjligt, men det är alltså... Nej, jag har fått göra allting själv, som jag känner det i alla fall." (Ulf)

"Uppfattar du att det är någon annan som dikterar villkoren för ditt liv just nu?"

Kanske inte just så direkt som du säger, men kanske indirekt. Ingen person, själva hur samhället ser ut idag med all arbetslöshet. Så på sätt och vis så är det ju så ändå. Inte direkt men indirekt. Svårt att få arbete och så. Men å andra sidan så ska det ju inte vara helt omöjligt att få ett jobb. Man får kämpa på så ska det väl gå. Till sist så är det ju en själv, ja, jag kan ju inte bestämma om jag ska få ett jobb, men jag kan ju göra allt jag kan för att få det.

/.../

(Om finansiering av samverkan och stöd)

Och sedan så är det ju det att många tror att människor i den här kommunen - att dom har pengar här, även om dom är arbetslösa så har dom pengar. Så det är liksom, man får den känslan att när man går in att dom inte tar en så på allvar, att man har det svårt fast man bor här. Här syns ju liksom ingen arbetslöshet på det viset som det kanske gör på andra ställen som Trelleborg, vi har inga invandrare och så. Så det är liksom svårare för många här. Man vill inte visa då heller hur dåligt med pengar man har eller att man är... klart man är arbetslös men man målar fasader. Det är nog många som har det." (Klas)

"Så om vi återknyter till frågan så är det det som du förväntar dig av framtiden?

Jag förväntar mig att samhället ska bli lite öppnare mot de stackarna som inte kan. Det måste finnas, försäkringskassan eller någon, inte anstalt, men någon instans som kan dra en gräns för de människorna som vill arbeta men inte kan kontra de som kan arbeta men inte vill. /.../ Jag tror att det finns alldeles för många sådana över hela landet. Någon måste dra en gräns. Man måste göra andra utredningar för att kunna särskilja dessa människor. /.../

Så tror du att...förväntar du dig att det kommer att bli en sän här uppdelning?

Jag förväntar mig att det kommer att bli hårdare när det gäller bidrag överhuvudtaget och när det gäller sjukskrivningsperioder. Det måste till idag alltså när ekonomin är som den är i vårt land. /.../" (Gullan)

Det stora flertalet av de som intervjuats (mångfaldigt i fråga 11) uppfattar sig själva som aktiva och engagerade i att påverka sin egen situation utifrån rådande förutsättningar. För många av de som tidigare haft inkomst handlar det om att försöka återställa sin situation till vad den var innan. Detta kan delvis tolkas som en viss grad av förändringsobenägenhet (vill ha samma jobb), men kan också tolkas som en målsättning (vill ha samma inkomstnivå eller typ av arbete). Bägge synsätten finns representerade. De ser sig själva som ytterst ansvariga för sina liv och hur de utvecklas, men uppfattar ofta att möjligheten att bära ansvaret kringgärdas av olika former av hinder. Hindren utgör en del av de förutsättningar som finns för den enskilde att ta och utveckla egna initiativ. Ett centralt hinder består av att

de inte har en egen löneinkomst utan är beroende av bidrag, make eller eget kapital:

"Men det är klart, jag /.../ har sålt ett hus, och det är fel, men jag har använt en del av de pengarna. Det har jag gjort. Jag har startat nytt, jag är kanske inte rätt att besvara frågan för jag har inte börjat leva bara på min a-kassa om jag uttrycker mig så. Men jag förstår att jag har svårt att klara mig. Jag har tagit en liten lägenhet som är billig för att kunna klara mig på a-kassa. Det blir nog svårt.
/.../

Tycker du sättet att tänka har ändrats under tiden du varit arbetslös?

Ja det har det. Man tänker mer krasst. Det får man göra, för är det som det pratas om att man skall ha ett visst antal perioder bara så blir man ju orolig, och då utnyttjar man ju den period man har så länge som möjligt. Innan man går in i åtgärd igen för att få nya dagar. Det kan ju betyda månader, 70 dagar drar av 3 månader. Detta är nog lite åldersrelaterat också. Det hör jag ju när jag gått på ALU. Jag har fortfarande kontakt med de jag träffade på mitt första ALU. Då säger de på arbetsförmedlingen att du skjuter fram dina dagar, men det är en sanning med modifikation eftersom du har 5 karensdagar vid varje ny period. Hur många människor har råd att vara av med en veckolön två gånger om året? Det kan man ju inte när man är arbetslös, det är inte klokt." (Tore)

"Ja, de sätter ju KAS, det är inte mer än 3260 och det vill politikerna att man ska betala hyran, räkningar och ändå ha pengar över till mat. /.../ de testade själv, det var någon politiker som provade att leva på 3260 och klarade det inte. Det var väl något ljushuvud som fick för sig att man skulle klara sig på en tusenlapp i månaden på mat. Då fick man ju liksom kåka bönor och korv varenda dag."
(Stefan)

"Möts man på samma sätt om du går till arbetsförmedlingen eller om du går till socialtjänsten?"

Nej, det känns annorlunda, till socialen går man ju för att man har för lite pengar, och ska visa upp sina räkningar och visa precis vad man har för inkomst och sedan finns det regler för hur mycket man ska få och så, det känns helt annorlunda. Och man får ju inget stöd och hjälp på något annat vis än pengarna tycker jag. Utan, ja, det är klart att dom vill att man ska ha ett arbete, men dom kan ju heller inte göra något för att man ska få någonting, utan man hoppas bara på att slippa gå dit igen." (Klas)

"...(se) det här med sjukpension igen. Aldrig i livet. Och får jag sjukpension på halvtid, då är jag stämplad. (Om så) gör arbetsgivaren om min tjänst till en halvtid, det har de alltså rätt att göra. Jag kan aldrig söka en heltidstjänst (igen)."
(Gullan)

"Så du tycker att du fick bra stöd då det gäller din sjukdom och så?"

"Så du tycker att du fick bra stöd då det gäller din sjukdom och så?"

Ja, det tycker jag. Det kändes jätteskönt i Vellinge kommun. Det måste jag säga. Det som är ett stort problem det är att man är egen företagare. Där är ju ett problem om du plötsligt inte kan jobba och man har ingen möjlighet att jobba, att det inte finns hjälp då. // Det har inte gått ihop. Även om jag har en sådan här avbrottsförsäkring, så ingenting sådant har fungerat. // Idag sitter jag som minimalt. Det har varit den jobbigaste biten, den ekonomiska biten." (Elisabet)

Överhuvudtaget uppfattas den ekonomiska situationen som trängande. Både i form av små inkomster och av begränsat handlingsutrymme.

"Ser du det som en positiv eller negativ framtidsbild? Tror du detta kan bli en verklighet?(Om samverkan och medborgarlön)"

Nej. Det tror jag inte. Nej, nej, det tror jag inte, och det är väldigt enkelt. Det är ju så här, det gamla vanliga, historiskt i varje nedgångstid så tar man inte hand om dom fattigaste, men däremot när ett samhälle går bra så tar man hand om dom. Och sedan så kommer sådana här avvikande beteenden som man tycker, främlingsbeteende, det är ingen här som tror att dom hamnar i den här situationen förrän dom kanske gör det, och det trodde inte jag heller innan. Jag trodde aldrig att jag skulle sitta som jag gör nu, det är självklart. Jag tror att det är väldigt svårt, men... jag tror att ett sätt möjligen kan vara att man ser på den ekonomiska nyttan eftersom, kapitalets makt är stor, så då är lättare att argumentera ekonomiskt. // Så om det blir lättare för kommunen, så kommunens kostnader för individen har ju ökat och statens har ju minskat, och då kan man ju lättare sälja in ett sådant tänkande (i kommunen).

Det är ekonomin som styr väldigt mycket då?"

Ja, jovisst, det är ju ekonomin som styr. Speciellt i den här kommunen också." (Sofie)

En grupp av hinder, som alla intervjuade mer eller mindre berört, ryms under rubriken 'Mötet med myndigheter och byråkratiska organisationer'. En enkel indelning av hindren kan göras i form av kontroll- respektive stödåtgärder. Vad som är centralt i sammanhanget är att den enskilde i mötet med olika myndigheter ofta upplever att det är svårt att avgöra vad som är kontroll och vad som är stöd. Hjälpstagare informeras förvånansvärt lite, om alls, kring vad som är kontroll och vad som är stöd. Däremot upplever de ofta situationen:

"Det känns inte bra för dig att behöva rapportera vart du ska?"

Nej, jag känner mig som en fånge i mitt eget land. Det kan man ju säga. Dom måste ju kunna lita på en. Har jag varit sjukskriven så länge, dom har alla mina papper, att jag är sjuk, att jag bara kan ringa och säga att jag ska resa. Att får jag en restresa, att jag kan ta en veckas semester, det är ju bara tre dagar, att bara ta den, att känna att jag behöver den nu, och bara känna det att jag kan bara åka. Nu vet jag att jag måste planera och jag måste ringa här och där och så och hit och dit. Bara det gör mig trött." (Nils)

"Vad tycker du att du har för möjligheter att göra saker, planera?"

Planera, det är en bit att är man arbetslös så har man en slags husarrest. Och det är nog få som tänker på det, för du får inte resa bort över natten, för du ska ständigt finnas tillgänglig via telefon och stå till arbetsmarknadens förfogande. Så är man sjukskriven så är det detsamma. Du får inte resa bort utan att ringa och ha intyg från försäkringskassan. Sista minuten-resa, om man skulle vilja göra det, går inte. För det ska ju gå den byråkratiska vägen och det tar ju några dagar. Det innebär ju inte att det är en omöjlighet men det försvarar det." (Sofie)

"(Om starta eget bidrag)"

Så fick jag papper om Starta Eget, från arbetsförmedlingen, och då var det som att räkna ut tungan. Då ger dom mig alltså sex månaders förlängd A-kassa i princip, men ska ha insyn i hela min planering, hela min uppläggning och så vidare. Dom 72 tusen kronorna struntar jag i då, för det är inte värt allt det besväret. Då kör jag det racet själv, och så slipper jag rapportera, slipper bli registrerad.

Du kände att dom kontrollerade dig för mycket i det du ville göra?"

Javisst. Och jag är inte rädd för kontroll, för det är inte det. Men med den kontakt jag har haft med dom, så ifrågasätter jag faktiskt deras kunskap när det gäller att bedöma min affärsidé och vad jag tänker syssla med. Så därför så blev det inte så." (Peter)

"Du pratade imman om att det var viktigt att handläggaren eller den som man kommer i kontakt med också befinner sig på samma nivå, så att man kan prata med varandra som jämställda på något sätt."

Ja, det tycker jag, men vissa vill ju inte det. Vissa vill ju känna att de är över en och för sådana personer, de brukar jag låta tycka att de kan få vara där uppe om de vill det, men då agerar man själv annorlunda därefter." (Per)

"Planera din vardag, göra vad du vill om du får ett infall..."

Ja, det kan jag ju, så till vida att jag inte har någonting annat bestämt naturligtvis. Som detta med dig idag. Och ja, försäkringskassa, arbetsförmedling, fackförening, AMI, det är ju dom som styr min vardag så att säga, dom som kan blanda sig i min vardag. /.../ Att dom kallar till möte, typ./.../" (Rolf)

Till sjukförsäkringen är kopplat en resekontroll och till arbetslöshetsförsäkringen ett tillgänglighetskrav, som bägge uppfattas negativt och för de flesta är svåra att förstå. Detta betyder inte att någon i direkt mening är negativt inställd till att det ställs krav på de som uppbär olika former av ersättningar, snarast är det tvärtom. Kopplingen mellan prestation och motprestation är djupt förankrad. Alltifrån krav på att tvingas ut i meningsfull sysselsättning;

"På vilket sätt ska då arbetsförmedlingen kunna hjälpa dig att komma ut på arbetsmarknaden?"

Det är ju nu som den här utbildningen. Det är ju ett sätt att komma ut. Bara så att man får liksom sysselsättning. Det är ju huvudsaken.

Så det bästa sättet är att skapa en form av sysselsättning för dig?

Ja, sysselsättning som kan leda till jobb, som utbildningen. För beredskapsjobb och sånt det är inte så mycket det kan leda till jobb, så man får ju gå på utbildningar istället." (Stefan)

"Egna initiativ... (förtydligande av svar i enkäten)

Egna initiativ, det är egentligen det viktigaste och det... har man inte det så kommer man ju ingenstans. Det spelar ju ingen roll vilka andra grejer dom gör om man inte gör nånting själv. Då får det ju vara nåt slags tvångsarbete om man inte har något eget initiativ." (Paul)

till;

"Och då kan man säga, om man tänker på bidrag eller sådant, självklart - om man inte uppfyller deras krav för att få något, självklart ska man då inte ha något heller.

(om behovet av ökade krav)

Det är ju en sak som myndigheterna borde styra upp. De har ju nästan lite för slapphänta krav där. Det som man t ex ibland läser att man är skyldig att ta anmodade jobb, de jobb man blir anvisad. Det tycker jag - även om det kanske inte är roligt så visst ska man göra det.

Så det sätter mer press att man kommer ut och gör någonting?

Ja. Har absolut ingenting emot en bortre parentes som man har pratat om, när det gäller A-kassa t ex, att man inte ska kunna få hur många perioder som helst." (Peter)

(angående bidrag)

Ja. Avskaffa alla de här bidragen och...det blir fel. Det ska inte vara så att det bara blir bidragen som styr allting. Bidrag hit och bidrag dit. Det blir liksom fel signaler både till arbetsgivare och till arbetslösa.

Menar du att man istället då skulle ha bidrag i form av motprestation, som vi var inne på? Att man gör någonting för det?

Ja, och samtidigt, det kanske är hemskt att säga, men det känns som att när man är arbetslös så ska man helst vara så deppig och nergången i det att man blir så tacksam att bara att få gå till arbetsförmedlingen, för att då kan de säga. Nu kan vi fixa någon kurs eller någonting här, så att de känner att de har gjort någonting för en, men kommer man och ställer krav, då är det kalla handen. Ja, du ska veta att vi har så mycket att göra, det finns inga pengar, det är inte bara du som är arbetslös. Det är mycket enklare för dem om man sjunker ner i det där. Det är ju det som är så farligt. De skulle ha varit tvärtom, nu får du slå näven i bordet och ryck upp dig, mer den mentaliten, istället för det här liten klapp på huvudet, stackars dig och vi ska nog se till att du får ny a-kasseperiod, istället för att det liksom händer någonting. Ja, jag tycker liksom att det blir absurt." (Mona)

men det krävs tydlighet, tydliga regler. Regler som återges på ett sätt som är begripligt, och där myndighetspersonen gör klart för sig att motparten faktiskt förstått dess innehåll.

"De // som var där, de var inte upplysta om sina rättigheter. Och jag vet ju att jag sa till dem att de kan få så och så mycket pengar om de gör si och så. Om jag kan få 1500:- där, eller 3000:- där, eller spara kvitton fem sex år tillbaka. Inte p.g.a. av ointresse, utan av okunskap att inte få ut vad de har sin fulla rätt till, och att man då inte upplyser dem. Är det då så att man påstår sig ha upplyst dem från fackförbund och arbetsgivare så måste man ju kolla om de har fattat det. Upplysning är sin sak, men har de tagit det till sig? Dom om några behövde kanske dessa tusenlappar, jag blev jätteglad när jag fick ut mina." (Tova)

"Tydliga regler (i enkäten), kommer du ihåg vad du menade med det?"

... Det blir ju om instanserna säger si och sen är det så. Alltså det är förtydligande på allt som dom vill att ... det är så svårt att förklara ... Tycker jag, eller så är jag dum. Jag vet inte. Men så får man inte lov att säga - att man är dum. Jag fattar inte ibland vissa... Och gör man då vissa förfrågan så kringgår dom det ändå.

Jag tänkte just komma till det att är det något stöd som du känner att du hade velat haft?

Inte så egentligen. Det har ju varit nu genom dom här instanserna att man tycker att där skulle sitta någon som förstod. Det hade väl passat bäst om det var någon mänsklig sak där som förstod, det tycker jag inte där är. Om man vill fråga om saker och ting, det är... man är bara dum...

Vad skulle du vilja ha för stöd från myndigheter?

Ja, om man nu har något att dra fram och vill ha svar på sina frågor etc, det är mycket sällan man får det. Det är bara att "det är så, så, så, så", sen blir det inte mer svar. Dom fördjupar sig ju aldrig i nånting. Det är klart, dom är inte psykologer heller... Men, hur man ska göra och hur man ska bete sig, och det är inte alla som vet det." (Karl)

"Dom stödformerna som du strök under här (i enkäten), tydliga regler..."

Ja, det har varit så mycket tjafs om det här med arbetslöshetskassa, dom ska ta bort och allt sånt där, så där är ingen som vet, och det ligger fortfarande på is. /../ Så det är väldigt otryggt det där för att ett tu tre så säger dom det att "dom ska bara få tre hundra dagar" och sen så 'svisch' ut till socialen. Och få en sån som oss att komma till socialen, det går ju inte bara. Du får göra av med bil, du får göra av med sommarstuga du får göra av med hus.

Då faller målsättningarna.

Då faller allting och då ska du flytta in i en lägenhet. Sen kvittar det att den lägenheten är dyrare än ditt hus. För ditt hus är ett kapital. Och det ska säljas och sen ska du leva på kapitalet. Och inte förrän ditt kapital, som är i form av allting som du har sparat, är slut, kan du få hjälp. Så på så vis så är det rent borta." (Leif)

"Om du gavs en möjlighet att ge ett råd till myndigheten som du haft mest kontakt med. Vilket skulle det då vara?"

Öppna er. Våga bjuda lite grann på er själv. Dom sitter alltså inne med kunskaper om hela regelverket. Berätta det gärna med egna ord i stället för att sträcka fram en broschyr som ingen människa läser. Var lite mer personliga. Jag tror att dom hade trivts mycket, mycket bättre på sitt jobb då också. Man kan uttrycka det som 'var inte så byråkratiska!' (Peter)

En sådan utveckling kräver att de som skall ge informationen själva kan reglernas intentioner och innebörd, och är kapabla att föra dem vidare. Att problem uppstår är tidigare visat i en undersökning av kasseanställdas upplevelse av sin arbetssituation vid Försäkringskassan i Östergötland (Hensing m.fl., 1997). Informationsproblemet är tydligt såväl inom organisationen som mellan samverkande organisationer, men också mellan kasseanställd och läkare. Mitt i denna värld av oklarhet sitter sjuka och väntar på klara besked. Situationen uppfattas av den anställda som pressande. "Försäkringskassanställda har nyligen varit med om genomgripande förändringar av sina arbetsuppgifter utan att få tillgodogöra sig lämplig utbildning och praktik" (a.a. sid 308, min översättning). De intervjuade i denna kartläggning presenterar en bild som är jämförbar, och dessutom överförbar till

övriga ingående myndigheter. Många lyfter fram den opersonlighet med vilken de bemötts, men också den motsägelsefulla, kortsiktiga, ogrundade och rent av felaktiga information de i vissa fall mottagit. Många har påpekat hur de känt sig utnyttjade. Detta betyder inte att alla, alltid, haft negativa upplevelser av mötet med myndighetspersoner eller arbetsgivarrepresentanter, men ingen av de intervjuade är utan personliga erfarenheter på området. Ingen visar heller oförståelse till den stressade arbetssituation som tjänstemännen har, men tycker att det i valet av yrke finns, även för myndighetspersoner och personer i arbetsledande ställning, vissa skyldigheter i form av social och teknisk kompetens.

"Nu har du ju arbete så du sitter ju i en annan situation.

Jo, men jag vet ju hur jag har gått tillväga då jag har sökt jobb. Jag har ju alla möjligheter, och vad är då alla möjligheter? Ja, då kommer vi ju in lite på det här med arbetsförmedlingen och dom står inte högt i gunst hos mig. Och det beror inte på någon enskild person och så, för jag har träffat många, men det är deras sätt att arbeta. Jag har fått den uppfattningen att deras prioritering går ut på att sysselsätta folk. Men, jag som människa kan sysselsätta mig själv tjugofyra timmar om dygnet. Men, det är ju inte sysselsättning man vill ha, det är ett arbete man vill ha. Och det tror inte jag dom kan ge mig. Och det beror på deras sätt att arbeta och deras kunskap.

././

Men det som absolut borde (ändras), för de senaste kanske fem, sex, ja kanske tio åren, har alltså dessa myndigheter inte varit van med de uppgifter som de haft. Och så plötsligt har allting kastats bort. Dom sitter i en ny sits. Och dom fick alltså ingen utbildning när dom hade tid till att gå på utbildning. Hur fasen ska dom kunna få någon utbildning nu då dom är så överhopade? Och det är en annan baksida också där. Dom är ju också rädda om sina arbeten, alltså sitter dom och sitter - det blir ingen omsättning. Det kommer inte in nytt friskt blod med nya friska idéer hur man ska tackla." (Peter)

"De som sitter med dessa frågorna har inte tillräcklig utbildning, tillräcklig kompetens att ta hand om det. Att ta hand om denna sortens människor, *./././* det är en komplex värld en sjuk människa lever i där många är psykiskt väldigt hårt drabbade. En högre kompetens för arbetsgivarrepresentanten ute på ställena, och de som utreder saker måste ha en kunskap om det här för att inte skada den här personen. *././* Därför behövs det kunskap.

Antingen kan man få de (den sjuke) till att säga upp sig, eller bli sjukpensionär, förtidspensionerad, eller ge den ett lite bättre avgångsvederlag... Man har ingen kunskap och ingen framförhållning. *././*" (Tova)

"Om du skulle få möjlighet att ge ett råd till försäkringskassan, vad skulle det då vara?"

I första hand så tycker jag att dom skulle utbilda sin personal att bli mer människokännare. Därför att jag tror att man kan utläsa på en människa om den menar allvar eller inte. Om den försöker manipulera någon. Om den är ute i ärligt eller oärligt syfte.

Det är ju ofta tvärt om, att det är myndigheten som ger råd, inte att den inskrivne får ge råd?

Ja, det är det ju. Många är ju rädda för myndigheter. Och det ska man ju inte vara för myndigheterna är ju egentligen vi, det är ju samhället. Det är ju bara det att det sitter en person och representerar myndigheten, som är en person som du och jag. Och det är klart att dom gör sitt jobb, men jag tycker inte att man ska ha ett jobb som har så mycket med människor att göra om man inte kan hantera människor. För då kan man fördärva både för sig själv och framför allt för dom andra. Så, i andra situationer så har jag ju mött många på försäkringskassan som inte alls skulle... Dom skulle sitta någon annanstans i en hörna bara, och inte prata med någon. Det är trist att det är så." (Nanny)

"(Om ungdomspraktik och utnyttjande):

Ja, jag tycker att det är tråkigt. Jag tycker faktiskt att ett företag borde bli skyldigt att betala tillbaka de pengarna som de har fått av staten om de inte kan påvisa, att båda kan påvisa både den ena och den andra parten, att det verkligen inte har fungerat. För att företagen får ju detta för lätt. De kan glida omkring på räkmackor och tjäna enorma pengar på oss då, så allting är vrickat, för många sätter det i system. Vissa blir portade efterhand, men under tiden har de tjänat "multum" på oss som är där. /.../ Till och med på (en myndighet) var det /.../ en (person) där som gick som ungdomspraktikant, h?n fick ett jobb, h?n började veckan efter. Chefen på den här (myndigheten) blev förbannad på (personen) för att h?n inte skulle vänta en månad med att sluta där för att h?n skulle hinna lära upp en annan. Det låter ju rätt sinnessjukt va?" (Per)

Tydliga avvikelser mot denna bild ges i två former. För det första från tillfrågade som personligen känner en tjänsteman, för det andra från individer som haft "förmånen" att få individuell uppmärksamhet mer än sporadiskt.

Det går att urskilja önskemål om ökad kunskap av två typer: 1/ Professionell sakkunskap och 2/ förmåga att ge ett korrekt bemötande. En gemensam nämnare som belysts ovan är förmågan och ambitionen att vidareförmedla denna sakkunskap. Intervjupersonen "Tova" gav ett basalt, men kraftfullt, riktmärke som råd, nämligen: "Att handla som de själva vill bli behandlade."

Ett annat framträdande hinder utgörs av de tillfrågades fysiska situation, t.ex. ålder och sjukdom. Ett fysiskt hinder som ofta leder till konkreta åtgärder utifrån, är diagnostiserbara "synliga" sjukdomar, medan "osynliga" sjukdomar skapar förtroendekriser. I förhållande till hur man som sjuk skall engagera sig på arbetsmarknaden är bilden av mötet med utifrån kommande stöd eller krav oklar. Vissa kämpar för att stanna kvar på arbetsmarknaden så mycket det går för att inte tappa greppet, samtidigt som andra eftersträvar att minska sitt förvärvsarbete till en nivå som deras fysik klarar av. Deras uppfattning om existerande stödformer är splittrad, för att inte säga motsägelsefull, men deras referensramar varierar och det verkar klart att den information som erbjudits dem antingen varierat, varit bristfällig, eller helt uteblivit. En klar bild är att de med "synliga" sjukdomar i stor utsträckning uppfattar det bemötande de fått från myndigheterna som bra eller acceptabelt, medan gruppen med "osynliga" sjukdomar känt sig missuppfattade, misstrodda eller överkörda. Bilden av arbetsgivarens ansvarstagande är också splittrad, från stort tillmötesgående för att underlätta arbetsituationen, till total passivitet, inkompetens och ointresse. Många arbetsgivare/arbetsledare reagerar uppenbarligen, trots rådande lagstiftning, inte förrän de ställs under tryck från den anställda (den goda situationen) eller från fackförening och myndigheter (den mindre goda situationen).

"Om man ser på samhället i stort, hur samhället är uppbyggt, påverkar det ditt handlingsutrymme på något sätt, hur regler och struktur ser ut, lagar och paragrafer och så?"

Ja, jag är väl kanske som alla andra, det är ju rätt jobbigt med byråkrati. Det om man ska uttrycka sig, man blir ju överkörd ofta ju, den lilla privata individen, med instanser och så. Den ene säger så och så blir det så. Så ibland så blir man lite tvivelaktig - vem är det som bestämmer, vad håller vi på med. Det kan man ju fråga sig.

Vad är det som ger dig den känslan?"

Ja, det fick jag en gång av att jag åkte till (arbetsprövning) genom sjukkassans försorg och dom skulle konstatera min arbetsskada. ././ Då kommer man sen till försäkringskassan och tänker att - nu har det ordnat sig, nu blir det bra det här. Nej, det bestämde inte dom utan det bestämde dom. Då kan man fråga sig vad jag var där för, för det kostar ju en farlig massa pengar att ha mig där. ././

Att du blir bollad fram och tillbaka?

Ja, dels att det tryckte ner mitt självförtroende och hela den biten så jag fick sjukskrivna mig för mina nerver, eller vad man kallar det för, för att dom behandlade mig så. /.../ Dom tar inte hänsyn till vad jag känner utan det är vad dom känner. Jag vet ju bäst själv hur jag känner mig och var jag har ont och vad som är fel. Jag går inte och gnäller för att jag ska gnälla, för jag vill gärna jobba. Det är ingen människa som vill gå hemma och... det kan jag inte tänka mig i alla fall, normalt sett. Så där blev jag inte så bra behandlad precis.

Och när det står klart så kan du planera för att må bra?

/.../ Jag kommer ingen vart och det är inte bara jag som blir stoppad i det, så det... jag är inte ensam. Det har blivit en jobbig bit för många. Så man kan fråga sig var de drar gränserna. Men man får väl se hur det går. Då måste man ju sjukskrivna sig och sjukskriva sig hela tiden. Och det är jobbigt.

Känner du att du måste göra vissa saker för att få andra bitar, om du känner att du vill ha eller behöver nånting, att du måste göra nånting för att få dom här bitarna?

Ja, det är klart att man måste. Man måste ju ligga i hela tiden, och vara aktiv och vara med, och inte trappa av sig. Papper och... det är en jobbig bit, allt dom håller på med, tycker jag.

Är det byråkratin du pratar om eller...

Ja, det är ju hela det... Det är ju likadant med AMI. Man frågar och så får man ett svar, så vet dom inte, så ska dom ta reda på det. Det är hela tiden vänta och vänta och vänta och vänta.

Att vänta och inte veta?

Ja, det är liksom ingen reda. Tycker jag. Jag vill ha ett svar någon gång, hur det ska bli, så att man kan planera framåt. För det kan man ju inte idag, för man vet inte var man står, var man är och vad man ska göra. Så är det ju." (Karl)

"Så du är inskriven hos AMI..

./ Jag vet inte varför, det är det största... Varför.

/.../

Så du går till arbetsförmedlingen lite grann och så har du kontakt med AMI.

Jag ringer aldrig till AMI, för jag vet inte vad... Min handläggare hon hjälper inte mig, hon bara trycker ner mig.

På AMI?

Ja. Hon bara säger att jag är värdelös helt och hållet. Det är det som jag... dom vill bara, alltså, /... dom vill bli av med mig." (Ulf)

"På vägen dit tycker du att försäkringskassan gjort vad du förväntat dig av dem... Är det en korrekt beskrivning?

Jag kan inte säga att de har gjort allt jag har förväntat mig, men de har haft ett mottagande som varit fullständigt acceptabelt. Den människa som jag haft som kontaktman, som de senare skulle byta ut mitt i, men jag ./ begärde att få ha kvar henne, "ni kan ju inte ta bort X år av mitt liv - en ny kan ju inte sätta sig in det hux-flux".

Man skulle säkert ha kunnat gjort mer, men det som haft betydelse för mig det har varit den positiva kontakten de gånger man har tagit kontakt. Det har haft

stor betydelse för mig. Att jag har blivit trodd och inte misstrodd. Vilket jag hör från alla andra som jag råkar på i olika sammanhang som är sjuka; hur misstrodda de är. Det måste vara en stor belastning, och det har inte jag råkat ut för." (Tova)

"Man får ju lyssna på sin kropp ändå?"

Ja. Och den har sagt ifrån. Den säger ifrån mer nu än den har gjort tycker jag, känner jag. Nu så vill dom att jag ska gå och göra något prov i Trelleborg, Försäkringskassan, eftersom jag har varit sjukskriven så länge.

Är det AMI då?

Jag vet inte, om dom ska skicka upp mig för att jag ska söka något annat jobb. Jag klarar inte av att jobba hela dagen.

Är det mål som försäkringskassan har satt upp för dig, att du ska försöka jobba heltid?

Nej, men dom vill ju att jag ska prova, antagligen, något annat jobb. Och då tycker jag att, när jag har ett jobb där jag trivs och jag mår bra och känner att jag... att dom förstår mig på alla sätt och vis... Det är inte på alla ställen dom gör det. Det är den tryggheten där jag behöver.

Vad känner du inför det, att dom vill skicka dig på...

Där känner jag olust. Alltså, precis som om jag skulle... jag tycker... jag är inte till någonting, jag är bara till besvär.

Känner du det inför försäkringskassan?

Njae... inte för allt, utan, att jag är till besvär för dom för jag har gått så länge sjukskriven. Jag vill ju inget annat än att jobba. Känner mig så dum varje gång jag ringer "jag är hemma idag, jag är inte bra". Det måste jag ju göra

!..!

Känner du att dom lyssnar på vad du har att säga?

Ja, det tycker jag.

Har du hela tiden också känt att du blivit trodd?

Det har jag faktiskt gjort. Det har jag. Jag har ju en sjukdom i alla fall som dom kan se diagnosen på, riktig diagnos." (Nils)

En stor del av de tillfrågade upplevde sin ålder som ett avgörande hinder för att återkomma till arbetsmarknaden fullt ut. Kombinationen av ålder över 50 och sjukdom eller arbetsskada skapade en än sämre position. Alla intervjuade som var i denna situation lyfte fram vikten av en realistisk bild av sina framtida möjligheter på arbetsmarknaden som avgörande för att kunna leva ett drägligt liv. Betydelsen av att kunna behålla sina anställningar kan inte underskattas, det handlar inte om att lämna arbetsmarknaden utan att anpassa sitt deltagande till rådande fysiska och psykiska förutsättningar. För vissa innebär detta att man måste lämna arbetsmarknaden helt. I enkätens fråga 11 framställdes flera tunga skäl till eftertanke,

bl.a. hur svår den ekonomiska situationen är med både minskad inkomst och svårplanerbara kostnader för medicin och behandling. Ett mycket tankeväckande svar lämnades av en sjukskriven kvinna i 40-åren:

" Jag upplever mig just nu leva i ett icke valt ingenmansland, där jag inte behövs. Anledningen för att jag inte behövs är att arbetsmarknaden förändras i en allt snabbare takt. Med datoriseringen rationaliseras många gamla tjänster bort, såsom kanslist, bokförare, sekreterare, receptionister. Vi lever också med en stark fixering vid ålderstänkande. Kvinnor får höra att de är för gamla på arbetsmarknaden redan vid 40-års ålder. Detta är absurd eftersom vi lever längre och blir allt äldre. En 40-årig kvinna har många år kvar till pension. Med denna attityd blir vi osynligare ju äldre vi blir. I åldern sitter inte hur gamla vi är som människor utan i det mentala tillståndet. Slutar man att förändras kontinuerligt som person stagnerar man ganska fort, det är ett sätt att åldras i förtid på. Människor som stagnerar och inte vill förändras blir gamla redan vid ganska unga år. Att bli arbetslös skapar också social isolering, eftersom man väcker dåligt samvete hos gamla arbetskamrater. Vänner som lever socialt väletablerat och har arbete behandlar den arbetslöse som en förlorare. Denna isolering bryts om man får ett nytt arbete och lyckas."

Medvetenheten om åldersfixeringen förstärks ytterligare i flera intervjuer,

"Det är egentligen en fråga om du uppfattar dig själv att kunna göra det du vill göra?"

Ja göra det jag vill göra. Nej, med jobb (*att få ett jobb*) då tycker jag man har små möjligheter att göra det man vill göra (skratt). Det tycker jag är nästintill ingenting. Jag tycker det är deprimerande när man läser annonser och det är ett ungt team man söker. Då läser jag det som jag skulle tänka mig jobba med, man får ju gå lite åt sidan på båda håll, men ett ungt team mellan 27-35 eller 23-40, hela tiden håller de sig inom sådana här åldersgränser. Det är inte roligt att läsa. Att det är så åldersfixerat. Det är deprimerande." (Tore)

men där finns även den motsatta åldersproblematiken, d.v.s. att vara ung och arbetsmarknadsmässigt oerfaren.

" /...../ Nu är det så att...nu är jag 27 år...jag har ju ingen arbetslivserfarenhet direkt bakåt. Jag har bara gått XXX utbildning. Kontentan av det blir att jag får inga direkt lättare jobb, /.../ för att de säger att du är överkvalificerad för detta

jobbet, du får inte detta jobbet för du stannar inte här om du får ett annat, säger de. Kontentan av om jag söker ett jobb där jag egentligen skulle höra hemma, så har jag ingen arbetslivserfarenhet. Så att det blir ett moment 22. Hur jag än vrider mig så har jag ändan bak." (Per)

Jag låter detta avsnitt avrundas som det inleddes. Arbetslösa eller långtidssjuka är inte speciella människotyper, de är alla individer med olika bakgrund och förutsättningar. Konsekvenserna av arbetslöshet eller sjukdom skiljer sig därför åt från person till person. Ambitioner och egna initiativ präglas av de upplevelser de har av rådande situation och av det handlingsutrymme de uppfattar sig ha. Följaktligen blir även deras möjligheter till agerande heterogent. Följande, förmodligen bristfälliga, uppdelning och rangordning (störst grupp först) kan göras:

- 1/ De som kämpar på.
- 2/ De som går sin egen väg.
- 3/ De som gör allt för att komma ifråga.
- 4/ De som blir passiva eller likgiltiga.
- 5/ De som ger upp.

4.5 Perspektiv på förutsättningar och strävanden

I detta avsnitt presenteras frågegrupperna var för sig. Till skillnad från avsnitt 4.3 sker det som en översikt.

4.5.1 Förutsättningar

Utbildningsnivå. Bland de intervjuade är spridningen i utbildningsnivå mycket stor. Vissa har högskoleutbildning, andra har inte någon utbildning alls. Deras problem, bortom arbetslöshet eller "fel yrke" p.g.a. sjukdom, är av olika art. För de med högre utbildning (högskola, teoretiskt gymnasium) är överkvalificering ett avgörande hinder i många sammanhang. Gruppen är ofta benägen att studera ytterligare, men har med få undantag ingen tillgång till arbetsmarknadsutbildningar. Några har uppgivit hur de, trots egna initiativ, stoppats av myndigheten av finansiella skäl. En annan har upprepat fått beskedet från Arbetsförmedlingen att söka till högskolan eftersom personen har 3-åriga gymnasiebetyg. Gruppen är alltså överkvalificerad för att få stöd i form av arbetsmarknadsutbildning. Samtidigt upplever gruppen, detta inkluderar personer som tidigare haft högre befattningar, ofta sig betraktad som överkvalificerad till en mängd olika arbeten. Det flesta anser sig inte få annat besked från myndigheten, framförallt från Arbetsförmedlingen, än att de måste lösa det själva, med undantag för om de riskerar att utföras från A-kassa eller KAS. Bland sjukskrivna med högre utbildning upplevs situationen av flera som om arbetsgivare och/eller Försäkringskassan inte drar nytta av deras kompetens, utan att de placeras på "soptippen". Gruppen med lägre utbildning befinner sig i en annorlunda situation. För dem utgör både Datortek och Kunskapslyftet möjligheter till att förbättra sina positioner i förhållande till arbetsmarknaden. De flesta sjukskrivna uppfattar dock möjligheterna till omskol-

ning, d.v.s. byte av arbete till följd av mindre "arbetsförmåga", mest som ett orosmoment eftersom de hellre vill upprätthålla sin existerande position på arbetsmarknaden. Ett viktigt argument som framförs av många är att utbildning inte är ett lämpligt stöd för alla, utan detta måste matchas individuellt och egna initiativ bör premieras. För de som är på glid ut från arbetsmarknaden ses det som bättre att utbildnings- och jobbmatchning skarvas in under uppsägningstiden. Det senare innebär att individer måste kunna vara inskrivna vid Arbetsförmedlingen även då de upprätthåller en anställning, något som flera intervjuade nekats. I några fall har nekanden skett trots att de "remitterats" från annan myndighet, antingen Försäkringskassan eller Socialtjänsten.

Kontakter. En stor grupp anser sig vara utan ett bra kontaktnät på arbetsmarknaden. Antingen har de varit borta från arbetsmarknaden för länge och därför glidit bort från "den inre kretsen", eller är de för unga utan arbetslivserfarenhet och utan kontakter inom familjen eller släkten. Många efterfrågar hjälp med kontakter, inte minst i form av referenser vid ansökningar. Konkret innebär detta, vilket både intervjuade och flera i enkäten påpekat, att kraven på myndigheters kunskap om och kontakt med arbetsmarknaden bör vara stora. Direkt matchning arbetssökande - arbetsgivare, eller personliga rekommendationer, ses som vägen dit. S.k. anvisning av arbete förordas av flera, därtill att man skall vara tvungen att ta det, men erfarenheten från gjorda anvisningar lyfter fram kravet på att de grundas i lämplig matchning mellan arbetsbeskrivning och den arbetssökandes kompetens. Att komma till en intervju utan att kunna uppfylla de ställda kraven innebär en förödmjukelse för den arbetssökande.

Ett mer förvånande inslag för en utomstående som mig är de indikationer på att det lönar sig att känna någon personligen inom myndigheten för att få korrekt information och behandling. Vidare att det uppenbarligen slår igenom i bemötandet

ifall den sökande - sjuk eller arbetslös - kan föra sig, tala rätt språk eller underkasta sig rådande rutiner. Detta kan kontrasteras mot den avgörande majoritetens önskan om ett personligare bemötande, kontinuitet i relationen mellan handläggare och sökande, utrymme för att utveckla ett språk som bägge parter förstår, och prestigelöshet om relationen inte fungerar. Det har inte undgått någon att myndigheter har maktmedel, frågan är när och i vilken utsträckning de skall användas (jmf kontroll eller stöd i avsnitt 4.3).

Medan kontakter ses som den centrala länken till arbetsmarknaden utgör familjen en viktig kugge för de flestas välmående, en plats där de får sina nära sociala relationer tillgodosedda. Familjen får i många fall bära ett tungt lass, inte minst om det ekonomiska utrymmet krymper. Bland sjuka och ensamstående framställs nära vänner som ytterst viktiga. För de sjuka gäller det att kunna avlasta familjen en del av den börda som deras minskade kapacitet och värk ger upphov till. En vän att tala med kan återfinnas i en grupp eller enskilt, organiserat eller intuitivt. Vilken lösning som är bäst varierar från individ till individ. Familj och socialt nätverk, tillsammans med framförallt boendet, bildar stommen i den låga benägenheten att förändra sin arbetsmarknadsposition bland sjukskrivna.

En generell hållning bland de arbetslösa är att deras situation inte är självförfälld, utan att den uppkommit som ett resultat av strukturella förändringar i samhället. Däremot bildar uppfattningen om betydelsen av egna initiativ en röd tråd rakt igenom intervju och enkätmaterial. För en del, t.ex. de med anknytning till viss bransch, är egna initiativ, god renommé och framförhållning avgörande eftersom arbetskraftsrekryteringen till branschen i stor utsträckning sker genom personkännedom eller rekommendation, och mycket sällan genom Arbetsförmedlingen. Många har uppgivit att egna initiativ i regel inte premieras i kontakten med myndigheter. Någon har helt enkelt slutat att komma med idéer eftersom de

ändå aldrig hörsammas. En viktig förutsättning som de intervjuade framfört är att förslag och idéer som läggs fram skall vara realistiska, d.v.s. möjliga att uppnå. I sammanhanget måste givetvis diskuteras utifrån vem och vad realismen i ett förslag skall bedömas.

Handlingsutrymme. Flera faktorer av olika karaktär begränsar de intervjuades handlingsutrymme. En del av dem kan den enskilde själv påverka, andra måste hon anpassa sig till. Primär är den förändrade ekonomiska situationen som ställer krav på anpassning. För flera har arbetslösheten eller sjukdomen inneburit ett kraftigt minskat konsumtionsutrymme. Situationen har ytterligare förstärkts av ändringar i ersättningsnivåer och nya regler för vissa ersättningar, t.ex. änkepen- sionen. Ensamstående med barn har drabbats flerfält. Oron för en bortre parentes har tydligt slagit igenom, dock utan att för den skull inte kunna innefattas i en allmän kritik av den omfattande bidragsfloran. Vissa lyfter fram ersättningsregler, inte minst för a-kassan, som blockerande för att de skall kunna ta vissa arbeten under kort tid eller med lägre lön. Medborgarlön har framförts som en lösning av några, dels för att lyfta bort oron, dels för att undanröja det utnyttjande av enskilda som sker genom framförallt ALU och ungdomspraktik.

Matchningen av sjukpension/sjukbidrag i förhållande till om sjukskrivna önskar den ena eller andra formen framställs av flera som konfliktartad och bortom deras kontroll. Därtill uppfattas långa handläggningstider utan kontinuerlig information, d.v.s. lång väntan, som ett frustrerande element vilket förhindrar en mer långsiktig planering för de enskilda.

Bilen är för de flesta en förutsättning för att kunna arbeta, eller för att inte isole- ras. De som inte har bil upplever detta som ett stort handikapp av både praktiska och sociala skäl. Att söka och ta jobb utan tillgång till bil är svårt, har man inget

körkort blir det ännu svårare. Av flera sjukskrivna framställs bilen som livsnödvändig.

För att återknyta till ett citat av Jörgen Dich i avsnitt 3.3.2.1, så är inte ekonomi allt här i livet, men givetvis centralt. Enskildas handlingsutrymme är också begränsat av olika former av kontroll, t.ex. anmälningsplikt till myndigheten med jämna mellanrum. Denna skyldighet önskar många koppla till en rättighet, nämligen rätten till innehållsrika möten som motiverar varför de är där. Arbetslösa är utan lönearbete, men de är inte utan sysselsättning. Arbetslösa har inte, som många tycks tro, obegränsat med tid, var det en intervjuperson som uttryckte det.

Ett förslag är att de med möjlighet att påverka arbetslösas och sjukskrivnas allmänna villkor arbetar i en riktning som skapar bättre förutsättningar för utsatta grupper och enskilda individer att uppfylla de krav som ställs för att ses som en fullvärdig samhällsmedborgare. Många av de intervjuade har svårt att se att dagens politiker, myndigheter, och arbetsgivare, kan eller vill tillgodose deras önskemål. Det kan uppfattas som en krass ståndpunkt, men arbetslösa och sjuka kan inte kräva, bara önska. Listan innehåller önskningar om konstruktiva råd, värme och uppmuntran och saklig vägledning för att uppnå strävan om självförsörjning genom arbete och möjligheten att leva ett dragligt liv trots en del fysiska hinder. Det finns ingen önskan om omöjliga saker.

4.5.2 Strävanden

Målsättningar. Bortom att de arbetslösa vill ha en anställning och de sjuka bli friskare och arbeta finner de flesta att det är svårt att ställa upp långsiktiga mål.

En stor del av de sjukskrivna beskriver sin vardag som svårplanerad eftersom sjukdomens verkningar inte följer normal arbetstid. Att vara sjuk men inte vilja släppa kontakten med arbetslivet innebär att krav ställs på omgivningen att delvis anpassa sig. Ingen långtidssjukskriven är omedveten om detta, de är snarast kontinuerligt påminda om sin beroendesituation. För vissa är 25% eller 50% anställning livlinan, det ger dem ett värde i sina såväl som omgivningens ögon. Hos andra finns inte valmöjligheten arbete när kroppen säger stopp. Att bli långtids-sjuk eller arbetsskadad uppfattas inte av de sjuka som självförvållat.

Det har varit svårt för alla intervjuade att formulera några konkreta mål. Många går utbildningar som är oprecisa och vägen till en färdig utbildning är ofta lång. Osäkerheten kring om utbildningen skall leda till något arbete är stor. Kopplingen mellan innehållet på erbjudna kurser och arbetsmarknaden uppfattas som oklar även om flera kurser i sig omnämns med goda vitsord. Inte minst då handledarna. Lärarledd undervisning i datautbildningen, nivåmatchning mellan kursdeltagare och innehåll, samt långsiktigare individuell kursplanering efterfrågas. Därtill önskas tydliga besked för hur egna initiativ och förslag till utbildning och dess finansiering betraktas i myndigheters och arbetsgivares ögon.

Att formulera mål hänger tydligt samman med de intervjuades framtidssyn. Den i sin tur varierar med åldern. I förhållande till arbetsmarknaden har de yngre vidlyftigare mål och positivare framtidssyn än de äldre. De äldre ser sina mål som grundade i en erfarenhetsbaserad bedömning av möjligheterna på dagens arbetsmarknad.

Agerande. De intervjuade kan inte med enkelhet sägas göra på det ena eller andra sättet för att hantera sin situation. Omständigheterna kring deras frånvaro från arbetsmarknaden styr deras möjligheter. Här skiljer sig sjukskrivna och ar-

betslösa åt. För de sjukskrivna handlar mycket av agerandet om att anpassa sig till en ny situation och att gardera sig mot beslut som innebär att de tappar sitt fotfäste på arbetsmarknaden, t.ex. att få sjukpension. Det innebär inte att långtidssjukskrivna är ensidigt negativa till sjukpension, utan snarare till att de hålls utanför själva beslutsprocessen. I sammanhanget kan det vara av intresse att fundera över hur rådslagsidén (se appendix 1) kan fungera vid beslut om rehabiliterings- och pensioneringsplaner. Flera upplever det som svårt att ha kontroll över alla gällande och tillämpliga regler, dels för mängden av regler, dels för språket på vilket de är skrivna. Broschyrer har sina fördelar som redskap för att sprida information, men blir snabbt föråldrade. Som underlag för sjukas, eller arbetslösas, delaktighet i utformning och genomförande av beslut uppfattas de ofta som ytliga. Önskan från de intervjuade om innehållsrikare möten innebär för långtidssjuka att de släpps in i beslutsprocesserna kring sig själva. Ett ytterligare, och mycket viktigt, stöd som de sjukskrivna med anställning i vissa fall kan behöva är en "knuff" på arbetsgivarparten att ta sitt rehabiliterings- och sysselsättningsansvar, genom utbildning, nya arbetsuppgifter etc. Balansen i inflytande mellan arbetsgivare och arbetstagarer har förändrats kraftigt under 90-talet till den senares nackdel genom att lagstiftningens dispositiva karaktär och fackföreningarnas trängda ställning möjliggjort att svaga grupperns skydd försvagats eller förhandlats bort. Flera intervjupersoner har lyft fram detta problem. I en sådan situation finns önskemål om myndigheternas inträde och stöd, något som har uppskattats från de av de intervjuade som mottagit sådant stöd.

Ett liknande problem accentueras av de som är arbetslösa, d.v.s. de upplever en barriär som visat sig mycket svår att forcera. En dimension kan sammanfattas som önskan om reglering i form av positiv särbehandling, eller att få hjälp en bit på vägen. Här ges förslag på kvotering av äldre till anställningsintervjuer, personlig introduktion på arbetsplatser, och aktiv kompetens-till-jobb/utbildnings-

matchning. Att få hjälp över barriären uppfattas som detsamma som att ge den arbetslöse en chans att visa vad denne går för. En liknande dimension är önskan om ett kontaktnät och om hjälp med referenser. Bägge dessa dimensioner innebär ett arbetssätt som bygger på såväl person- som näringslivskännedom hos myndigheten, men också ett ge och ta förhållande ifråga om krav och uppoffringar från bägge parter. Vidare ställer det krav på kontinuerlig uppdatering av förändringar såväl i den enskildes kapacitet och kompetens, som på de områden där denne kan komma ifråga. Det skulle kunna kallas för att "hålla kontakten levande", inte bara, som det är för många av de intervjuade, när "flaggan blinkar på dataskärmen". Önskan från de intervjuade om innehållsrikare möten innebär för de arbetssökande att syftet med mötet är klart och otvetydigt. Vidare att relationen bygger på öppenhet och saklighet, att regelverket inte tillåts skymma den faktiska verksamheten av stöd åt den enskilde. Det skall inte tolkas som en begäran om att enskilda tjänstemän skall bryta mot regler, men de skall förmedla deras innebörd, tillämpningar och konsekvenser till och för den enskilde på ett sätt som denne förstår. Regelrytteri har uppfattats av flera som mycket negativt, men, om jag tolkat saken rätt, mer som ett bemötandeproblem än ett regelproblem. Detta skulle isåfall betyda att om myndighetens personal tycker regler är bristfälliga, flera intervjupersoner talar om hur detta använts som argument vid möten, så kunde denna brist föras uppåt i organisationen snarare än utåt mot de hjälpsökande. Bland de intervjuade finns förståelse, men inte acceptans, för de problem som existerar med begränsat handlingsutrymme för tjänstemännen på myndigheterna. Regler är ett strukturproblem, inte ett individproblem, ur den arbetssökandes perspektiv.

En annan dimension är av mer praktisk natur och hänger samman med dåliga kommunikationer till Vellinge och den snabba tekniska utvecklingen på IT-området. Flera menar att mycket onödig tid och bensin läggs på att resa till myndighe-

ten, framförallt Arbetsförmedlingen, utan att något direkt syfte finns bortom att hämta nya A-kassekort och Platsjournalen. Detta upplevs som misshushållning med tid och pengar, och att det borde kunna lösas med post eller data för de utanför huvudorten. Ett konkret förslag som framförts i en av intervjuerna är att anordna Öppet Hus med möjlighet att träffa platsförmedlare, jobba med data, träffa andra i samma belägenhet som en själv, skriva ansökningar, komma överens om arbetsplatsbesök, m.m. Ett kreativt centrum. Detta skall, menar förslagsställaren, kopplas till ett närvarokrav för viss tid per dag eller vecka, och därmed fungera som regenererande av arbetslöshetsersättningen kontinuerligt. Detta kan undanröja behovet av akuta, utnyttjande och dåligt planerade ALU och utbildningar, samtidigt som de som befinner sig där blir någon, inte bara ett anonymt nummer. Inte minst kommer en sådan lösning att tydligt belysa hur många som står vid sidan av arbetsmarknaden.

Det finns en utbredd uppfattning om att jobb inte anmäls till Arbetsförmedlingen utan tillsätts vid sidan om genom kontakter, head-hunting och annonser, samt att kommuner (AF-distrikt) konkurrerar istället för att samarbeta ifråga om utlysande av lediga tjänster. Detta "image" problem hos myndigheter tydliggörs i bristande förtroende, övergående till misstroende, för myndigheters avsikter och möjligheter. Någon bland de intervjuade föreslog en renodling av verksamheten inom myndigheterna till sina kärnverksamheter. Dessa uppfattas i allmänhet vara förmedling av arbete och utbildning vid Arbetsförmedlingen och för Försäkringskassan som administratör av sjukersättning. Detta betyder inte att de intervjuade är oinvidiga i att myndigheter idag har en mängd olika ansvarsområden. Som jag tolkar det önskas en tydligare ordning där myndigheternas uppgifter är klarlagda, och där kontroll och stöd hålls isär. Förhållandet till Socialtjänsten är primärt en fråga om att så snart det är möjligt slippa gå dit för de som behöver ekonomiskt bistånd, medan de som står utanför har mycket svårt att tänka sig att gå dit. Hur

man förhåller sig till övriga delar av Socialtjänsten ligger utanför denna kartläggnings räckvidd.

Bemötande. Frågegruppen bemötande kommer att mer ingående belysas i en kommande uppsats, men det är trots allt av stor betydelse att några viktiga punkter lyfts fram. Temat har inneburit mycket olika reaktioner vid intervjuerna. Vissa intervjupersoner var ivriga att ta upp diskussionen, medan andra följde ordningen i intervjuguiden. Det som sagts om bemötande har varit konstruktivt kritiskt, d.v.s. kritiken, positiv som negativ, har kopplats till förslag och förtydliganden. Mycket av det som rör bemötandet har diskuterats redan tidigare i denna rapport tillsammans med andra frågor. Här följer en kort sammanfattning av de centrala punkterna.

Den relation som eftersträvas av de intervjuade är en relation som bygger på förtroende och personligt engagemang. Många har uttalat att de efter ett möte vill kunna gå därifrån med känslan av att detta gav något, att det var nyttigt och behjälpligt. Att gå därifrån med den känslan behöver inte innebära att alla förväntningar uppfyllts, kanske inte ens någon, men att ett intresse visats och att man vet att nästa gång så fortsätter man därifrån. Varje nytt möte skall inte börja från noll, utan det måste finnas en form av långsiktighet och planering. Önskan om kontinuitet är stark. Därtill kommer önskan om flexibilitet, acceptansen av att människor är olika och i behov av delvis olika stöd. Att identifiera behoven och formulera målen innebär krav på den enskildes delaktighet, men också, vilket framstälts som mycket viktigt, på uppföljning och anpassning av målen till ändrade förhållanden. De flesta uttrycker explicit att de vill ta ansvar för sin situation och ta egna initiativ, och är i behov av tydliga krav, regler och uppmuntran, men framförallt professionell vägledning. Till sist kommer önskan om att bemötas med värdighet och respekt. För att återknyta till ett citat av intervjupersonen "Tova"

kan följande krav ställas på såväl hjälpsökande som hjälpare, nämligen att gentemot en annan människa "handla som man själv vill bli behandlad".

4.6 Konkreta förslag i punktform.

Förslag kan ges på olika sätt. Tre olika sätt är lämpliga i anslutning till resultatet i denna kartläggning. Den första, förmodligen den viktigaste, kan kallas för förslag i form av "omvänd kritik", d.v.s. att man ser kritik som basen för vad som fungerar och vad som inte gör det. Formen ger inte några direkta förslag på hur saken skall ändras, utan ger indikationer på vad som bör tas bort eller förstärkas. För det andra kan förslag som ges genom sammanhanget bilda en grund för förändringsarbete. Sådana förslag växer fram genom att man bearbetar det material som föreligger, samt skapar sätt för att samla in ny information kontinuerligt. För det tredje den direkta formen av förslag, d.v.s. förslag av typen; så här vill jag att det skall bli. Nedan följer ett antal direkta förslag till stöd och förändring som lämnats från de intervjuade och från enkätens fråga 11. Uppdelningen i relations- respektive strukturorienterade förslag är trubbig. Varje förslag har oftast både relations- och en strukturaspekter i sig. Här ansluter indelningen till förslagsställarens tyngdpunkt.

Struktur

- Mer utbildad personal på Försäkringskassan.
- Verkligen ta reda på vad man passar för och ta reda på vilket jobb man vill ha.
- Skapa kontaktnät, men utan att Arbetsförmedlingen pressar någon in i kontakter de ej vill ha.
- Högre A-kasseersättning.

- Politiker måste tänka mer på sjuka.
- Kontinuitet, uppföljning och flexibilitet.
- Medborgarlön istället för att kostnaderna skall bollas mellan olika korgar.
- Ta tag i viktiga frågor, lösa dem och sedan låta dem vara. Inte ändra för ändrandets skull.
- Arbetsgivarna måste vara kunnigare.
- Mer distansutbildning.
- Samarbete med andra myndigheter.
- Mer tid vid möten.
- Öppet hus med utbildade personer inom olika områden för att samla idéer.
- Inriktad utbildning som leder till jobb, inte bara sysselsättning.
- Få komma ut på företag och få kontakter.
- Fler jobb med lägre krav.
- Arbetstidsförkortning med samma lön.
- Ta tag i åldersproblematiken.
- Ta bättre vara på den kunskaps- och erfarenhetsresurs som finns bland arbetslösa och sjuka.
- Politikerna bör göra det lättare för småföretagen; redovisning och viss skattebefrielse.
- Stötta ekonomiskt så att levnadsvillkoren blir rimliga.
- Förenkla arbetslöshetsförsäkringen så att korta jobb kan tas utan risk för utstämpling, svartjobb etc.
- Enklare regler för att starta eget, men ej genom bidrag utan genom att stötta vettiga affärsidéer med hjälp av 2 års skattereduktion.
- Inför samhälls- arbetsprövarjobb.
- Minska byråkratin på Arbetsförmedlingen.
- Kvotering till anställningsintervju av personer från Arbetsförmedlingen.

- Politikerna tillse att arbetsmarknadspolitiska åtgärder blir frivilliga.
- Minska utnyttjande ALU:n.
- Politikerna måste inse vidden och öppet erkänna den verkliga arbetslösheten.
- Politikerna skall anvisa tydliga regler till myndigheterna som på sikt leder till faktiska arbeten och ej sysselsättning.
- Underlätta för företagen att anställa och avskeda folk i förhållande till efterfrågan.
- Färre onödiga blanketter att fylla i.
- Samköra regeltolkning.
- Daghem och fritidshem även för arbetslösa.
- Underlätta för längre provanställningar.
- Kortare uppsägningstid.
- Arbetsförmedlingen borde anställa fler för att hjälpa arbetssökande.
- Satsa på miljön.
- Arbetsförmedlingen måste öka effektiviteten och servicegraden. Bättre och tydligare information.
- Utbildningsjouren är bra.
- Folk som får A-kassa kunde "tvångsinkallas" för dagliga nyttiga sysslor som staten annars betalar en massa pengar för.
- Tuffare regler vid anvisning av arbete.
- Sluta med ALU - API och dylikt och använd pengarna till meningsfulla anställningar inom stat och kommun för yngre, där verkliga insatser behövs.
- Inför speciella krav på kulturanslag för utsmyckning etc. vid nybyggnation och renoveringar.
- Utbildningsfinansiering.
- Avskaffa alla arbetsförmedlingar för de gör ändå inget. Det räcker att man har några personer som skriver in jobben i platsautomaterna.

- Ge medborgarlön till de över 50 för att skapa utrymme för ungdomarna.
- Försäkringskassan skall ägna tid åt "vettiga" saker, d.v.s. kassans kärnuppgifter.

Relation

- Mer personlig och tätare (tid) kontakt med Arbetsförmedlingen.
- Uppmuntran - d.v.s. hjälpas framåt, inte få en klapp på huvudet och tomt beröm.
- Snabbare insatser vid risk för arbetslöshet från professionella och egna handläggare.
- Myndigheten skall förstå och kunna föreställa sig hur det är att vara arbetslös.
- Lyssna mer på vad människor säger, inte bara göra vad regelboken säger.
- Samtalsstöd på telefon.
- Respekt och engagemang och att myndighetspersoner lyssnar.
- Ärlighet och underbyggda yttranden som man kan gå vidare med.
- Ha en attityd som lämpar sig för valt yrke och dess arbetsuppgifter.
- Man skall inte ha ett jobb som har så mycket med människor att göra om man inte kan hantera människor.
- Hjälp med att plocka ut de arbeten som är möjliga att söka.
- Ökad lyhörddhet för vad patienten säger.
- Hjälp med att komma ut och prata med folk.
- Bättre stöd från myndigheterna när egna initiativ tas, när man öppnar sig, när man vill ha något personligt.
- Öppna er. Våga bjuda på er själva. Berätta istället för att sträcka fram en broschyr.
- Egen handläggare som bryr sig mer. Slippa vara ett nummer.

- Engagemang.
- Att se de hjälpsökanden som personer, inte bara som en som de måste hjälpa.
- Höra av sig när utredningstider närmar sig slutet eftersom myndigheter ofta är väldigt svåra att få tag på.
- Att få veta vad som händer kontinuerligt.
- Sluta bolla runt folk p.g.a. beslutsångest.
- Mer individuell hjälp.
- Ge unga jobb istället för att bolla med dem som ej klarar det p.g.a. sjukdom.
- Större öppenhet och att slippa bli omyndigförklarad i åtgärdssituationer. Att som arbetslös ges rätt till åsikter och respekt.
- Arbetsförmedlingens personal måste ges mer tid för att engagera sig i de arbetslösas kunskaper. Sluta att placera in i oflexibla fack.
- Slippa utsättas för krav om att delta i undersökningar likt denna.
- Motverka "det är inte mitt bord-attityden".
- Tillse att ingen hamnar i "moment 22" förhållanden som följd av byråkrati.

5. Sammanfattning

Syftet med denna undersökning var att kartlägga de resurser som i första hand långtidssjukskrivna, långtidsinskrivna vid Arbetsförmedlingen och socialbidragstagare själva ansåg sig ha för ett återinträde på arbetsmarknaden.

De övergripande frågeställningarna var: Vilka resurser i form av ambitioner, kunskaper/färdigheter och förväntningar ansåg sig populationen ha i förhållande till ett återinträde på arbetsmarknaden? På vilka sätt agerade berörda individer för att nå sina mål? Hur upplevde populationen sitt möte med myndigheter? Vilken form

av stöd menade de tillfrågade att de var i behov av för ett återinträde på arbetsmarknaden.

Kartläggningen följde en två-steps modell som byggde på en enkät (steg 1) utskickad till en population bestående av personer som den 30 april 1997 var bostatta i Vellinge kommun, var mellan 20 - 55 år, och antingen var långtidsinskrivna vid Arbetsförmedlingen, eller var remitterade till AMI men ej lyckats utträda på den reguljära arbetsmarknaden, eller var sjukskrivna vid Försäkringskassan sedan 90 dagar, eller hade erhållit socialbidrag via Socialtjänsten i 9 månader under de senaste 12 månaderna. Sammanlagt sändes 555 enkäter ut, varav 318 besvarades. Av dessa var 282 inom urvalsramen, 36 hamnade utanför ramen till följd av den svarandes ålder. 280 av de 282 enkäterna användes i bearbetning och resultatredovisning. Resultatet från enkäten användes som underlag för att göra ett urval av personer för en intervju (steg 2). Sammanlagt valdes 26 personer ut för intervju som representanter för en form av "majoritetsmönster" i önskade stödformer. Därtill valdes ytterligare 5 personer som stod för mönster som avvek från majoritetens. Av dessa 31 personer intervjuades 21, 20 ur "majoritetsgruppen" och 1 ur "uddagruppen". Bortfallsanalyser gjordes i bägge stegen. Dessa visade att vissa skevheter ifråga om ålder, kön och postadress fanns i delar av enkätmaterialet, framförallt rörande personer kopplade till Socialtjänsten. Bortfallsanalys gjordes ej för den del av populationen som var kopplad till Arbetsförmedlingen och AMI. Ifråga om intervjumaterialet föll en ung ålderskategori bort i förhållande till sjukskrivna personer, men mest uppseendeväckande var dock bortfallet bland de utanför "majoritetsmönstret". Det material som inhämtades var av kvalitativ art såväl i enkät som i intervjuer, vilket innebar att även om ett bortfall minskade möjligheten till generalisering, undandrog inte varje enskilt svars värde i förhållande till de frågor som ställdes. Kvaliteten på materialet betecknades som hög.

Kartläggningens ansats att söka olika utsatta grupper möjligheter till återinträde på arbetsmarknaden mottogs positivt av de flesta tillfrågade.

En viktig erfarenhet som drogs var att de olika grupperna av individer som kartlades hade distinkt olika förhållanden och förutsättningar. Tydligast på gruppnivå var skillnaden mellan sjukskrivna och arbetslösa. De sjukskrivnas utgångsläge var primärt en fråga om fysisk förmåga som en följd av sjukdom/arbetskada, och de förvärvsarbetade i relation till sin kapacitet. Den övervägande majoriteten som deltog var personer vars ambitionsnivå i förhållande till att finna arbete och självförsörjning var mycket hög. Därtill önskade de med begränsad fysisk förmåga att så långt det gick inte vara en belastning för sin omgivning.

Kompetensnivån ifråga om utbildning och yrkesfärdigheter var mycket varierande. Ambitionsnivån att skaffa sig mer utbildning var hög, framförallt om utbildningen kopplades till förbättrade möjligheter på arbetsmarknaden. En tydlig önskan framställdes om matchning mellan individuella behov och kursinnehåll. Det stora flertalet ville fördjupa sina kunskaper på områden de hade tidigare erfarenhet från, men flera undantag med personer som sökte kompetensväxling fanns också.

Förväntningarna på framtiden varierade från ett krasst konstaterande av små möjligheter till arbete från äldre arbetslösa, till arbetslösa ungdomars positivare framtidsperspektiv. Därtill från de sjukskrivna som kämpade på för att upprätthålla sitt arbetsmarknadsdeltagande, till de som såg det som en fysisk omöjlighet. Mycket få har gett upp, utan de flesta kämpade vidare och försökte att förändra sin situation och uppfylla de krav som ställdes på dem.

Kartläggningen visade att erfarenheten hos de tillfrågade om sina möjligheter att återinträda eller intensifiera sin närvaro på arbetsmarknaden begränsades av olika former av hinder. Dessa hinder var av både individuell och strukturell karaktär. Ålder, sjukdom, bristfällig utbildning och brist på kontakter var vanliga hinder på individplanet. Omständigheter som konjunkurläge, teknisk utveckling, politikernas och myndigheters ointresse, besparingar, arbetsgivarmakt och utnyttjande, bidragssystemens utformning m.fl. lyftes fram som strukturella hinder vilka man endast kunde anpassa sig till. Få av hindren sågs som möjliga för den enskilde att kontrollera eller förändra av egen kraft.

Bristande anknytning till arbetsmarknaden och uppbärande av någon form av ersättning innebar ett beroende av myndighetsmöten för den enskilde. Möten med myndighetspersoner uppfattades ofta som innehållslösa och med oengagerade tjänstemän. Oklara regler, otydlig information, lång väntan på beslut och liten insyn i beslutsprocessen, brist på kontinuitet och flexibilitet utgjorde grundläggande kritik. Gränsen mellan kontroll och stöd i myndigheternas insatser uppfattades i många sammanhang som otydlig. Misstroende gentemot myndigheter var vanligt. Undantag fanns. Dessa undantag utmärktes av enskilda tjänstemäns och handledares personliga engagemang, saklig information och försök att gå på djupet kring en fråga, inte nödvändigtvis att denne löste den.

De svar som inhämtades via enkäten och den information som samlades in genom intervjuerna präglades, med vissa undantag givetvis, av öppenhet och konstruktivitet. De förslag till förändringar som lämnades likaså. Ett viktigt, kanske det viktigaste, budskapet som de människor som deltog i denna kartläggning sände var att utgångspunkten för mötet med dem måste vara att visa dem tillbörlig värdighet och respekt som jämlika medborgare, inte, som många svar vittnade om, motsatsen.

Källförteckning

- Borgatti, S, (1996), *Anthropac 4.2*, Natick, MA.
- Dich, J, 1973, *Den herskende klass*, Köpenhamn.
- Grip, G, (1996), *Reform eller systemskifte*, Stockholm.
- Halleröd, B, (1991), *Den svenska fattigdomen*, Lund.
- Hasenfeld, Y (1992), red, *The nature of human service organizations*, Englewood Cliffs, NJ.
- Hensing G, Timpka T & Alexandersson K, (1997), "Dilemmas in the daily work of social insurance officers", i *Scandinavian Journal of Social Welfare* 1997:6, Köpenhamn.
- Hjort P F, (1996), "2/3-samfunnet - definisjoner, mekanismer, konsekvenser", *FKF debatt*, Stockholm.
- Holme I M & Solvang B K, (1991), *Forskningsmetodik*, Lund.
- Hugemark, A, (1994), *Den fängslade marknaden*, Lund.
- Korten, D, (1995), *When corporations rule the world*, London.
- Lindqvist, R & Bygren, L O, (1997), "Arbetsrehabilitering av arbetslösa långtidssjuka kvinnor", i *Socialvetenskaplig tidskrift* 1997:2, Lund.
- Lundqvist, L, (1997), *Fattigvårdsfolket*, Lund.
- Marklund, S, (1995), red, *Rehabilitering i ett samhällsperspektiv*, Lund.
- Midgley, J, (1995), *Social development*, London.
- Olofsson, J, (1997), *Arbetslöshetsfrågan i historisk belysning*, Lund.
- Riksförsäkringsverket, (1993), *En ny socialförsäkring*, Stockholm.
- Salonen, T, (1993), *Margins of Welfare*, Torna Hällestad.
- Salonen, T, (1997), *Övervältringar från socialförsäkringar till socialbidrag*, Lund.
- Stenberg, S-Å & Hård af Segerstad C, (1997), "Det sociala arvet i ny belysning - socialbidrag och försörjningsvillkor", i *Socialvetenskaplig tidskrift* 1997:3, Lund.
- Titmuss, R, (1987), *The philosophy of welfare*, London.
- Wallentin, H, (1987), *Kring arbetslöshet och socialpolitik i Sverige sedan 1700-talet*, Östersund.

- Ds 1994:81, *En social försäkring*, Stockholm.
- SOU 1994:18, *Ungdomars välfärd och värderingar*, Stockholm.
- Socialstyrelsen, (1997), *Social Rapport 1997*, Stockholm.
- Socialstyrelsen, (1997), *Folkhälsorapport 1997*, Stockholm.

Dagstidningar:

Skånska Dagbladet
Sydsvenska Dagbladet (SDS)

Radioprogram:

Radio P4 971214 "Efter Tolv med Hans-Göran Björk".

FAMILJERÅDSLAG

Familjerådslag innebär ett nytt förhållningssätt till beslutsfattande. Modellen som kommer från Nya Zeeland har väckt stort intresse i så skilda länder som Sydafrika, Australien, USA, Israel, Singapore, Filippinerna, Storbritannien och Sverige. Efter att ha läst om modellen och intervjuat representanter från grupper som aktivt arbetat med modellen är det överskuggande intrycket att familjerådslag intresserar och engagerar de flesta. Såväl socialsekreterare som klienter, politiker och samordnare är positiva till modellen och nöjda med att använda sig av denna process för beslutsfattande inom barn- och ungdomsvård.

UPPSATS I SAMMANDRAG

Innehållet i denna text har sitt ursprung i en socialpolitisk uppsats som skrevs våren 1996.¹ Uppsatsen baseras på ett två månader långt studiebesök i England och den bygger på litteratur om familjerådslag samt på ett tiotal kvalitativa intervjuer med socialsekreterare och projektledare i England och Sverige samt med forskare och samordnare i England.

Statens roll är central i den filosofi som familjerådslagsmodellen bygger på. Valfärdssystemen i de länder vi studerat har genomgått omfattande nedskärningar och vi har därför velat diskutera eventuella politiska intentioner med familjerådslag. Utgångspunkten var att skriva en uppsats som problematiserade och ifrågasatte modellen. Vi ville diskutera de ideologiska begrepp som ofta förekommer i samband med familjerådslag och har därvid tillåtit oss att vara kritiska, polariserande och i viss utsträckning även spekulativa.

NYZEELÄNSK BAKGRUND

Familjerådslag handlar om släktgrupper som fattar beslut om sina egna medlemmar. Den här idén är långt ifrån ny. I den moderna välfärdsstaten har dock professionella ansetts vara experterna och de har ingripit för att uppnå eftersträvarvärda resultat. Många av dessa ingripanden har varit framgångsrika, men på 60- och 70-talet blev det uppenbart att barn som ansågs vara

---

¹ Lidgren & Persson (1996) *A comparative study of Family Group Conferences - in the spirit of power, rights, democracy and responsibility*

försummade, misshandlade eller i någon form utsatta i sina familjer konsekvent förflyttades därifrån. En del av barnen fortsatte att bli illa behandlade inom statliga institutioner.

Man försökte förbättra systemen på olika sätt. En gemensam tendens verkar ha varit att professionella stod bakom besluten. Barn sågs som medlemmar av en kärnfamilj och att samtala med familjen innebar i praktiken att tala med modern och ibland även med fadern. Att samtala med en bredare krets av familj, släkt och vänner kunde bara låta sig göras med föräldrarnas medgivande. Så är det fortfarande i Sverige. Familjerådslag är inte den enda modellen där ett ökat engagemang av en persons nätverk eftersträvas, men den kan tyckas gå ett steg längre.

Socialarbetare på Nya Zeeland började använda sig av familjerådslag under mitten av 1980-talet. Modellen baseras på maoriernas traditionella sätt att fatta beslut, vilket bland annat innebär att familjen, den utvidgade familjen samt stamförbindelser involveras i den beslutsfattande processen. Faktorer som diskriminering av maorierna inom det statliga systemet, debatter kring otillfredsställande socialt arbete och statlig barnavård, samt kring upprättandet av avtalet med Storbritannien från 1800-talet, påverkade och tvingade slutligen politiker att vidta åtgärder. Efter omfattande diskussioner införlivades familjerådslag i den nya lagstiftningen som antogs 1989. Den nya lagstiftningen innebär bland annat att en så kallad Family Group Conference skall hållas närhelst ett barn anses behöva vård eller skydd. Idag används modellen generellt över hela landet då beslut skall fattas i barnavårdsärenden eller rörande unga brottslingar och även i viss utsträckning i arbetet med äldre människor.

ETT FÖRTRÄFFLIGT RYKTE OCH TYDLIGA PRINCIPER

Modellen beskrivs inte sällan i följande ordalag:

Familjerådslag syftar till att reducera statens roll i familjers liv och återinföra familjen och nätverket som ansvarigt för sina barn.² Modellen erbjuder ett mer respektfullt sätt att arbeta med familjer då grundtanken är att människor har resurser, talanger och styrkor att använda, om bemötandet sker på rätt sätt. Modellen är flexibel och har en starkt inslag av sunt förnuft. Det handlar om

---

² Lupton, Barnard, Swall-Yarrington (1995) *Family Planning? - An Evaluation of the FGC model*

aktivt deltagande, aktivt beslutsfattande och att möta de individuella önskemålen från varje familj.³ Underliggande principer som kan identifieras är bland andra:

- * barns behov tillgodoses generellt sett bäst inom familjen
- * familjer kan fatta bra beslut för sina barn om de ges resurser och möjlighet att göra det
- * familjer har potential och är motiverade att ta hand om de sina
- * familjer har vital information som professionella inte så lätt kan få tillgång till
- * familjers förmåga att ta hand om sina barn kommer att uppmuntras av familjebeslutsfattande
- * familjeproblem kan avhjälpas genom att vänner och en större familjekrets inblandas
- * familjer har identitet, rötter och kontinuitet som är värdefull för barn
- * familjer kan planera på ett sätt som är känsligt för och som reflekterar deras kultur
- * professionella behöver dela något av sin makt i arbetet med familjer⁴

Efter att Nya Zeeland hade antagit den nya lagstiftningen föreföll det som om antalet barn i statlig vård sjönk och detta förutsätts leda till minskade utgifter för barnvårdsarbetet. I ett distrikt som hade 160 barn omhändertagna i november 1989 minskade antalet till åtta omhändertagna barn 1993.⁵ Det är dock osäkert om man får samma resultat i England och Sverige eftersom modellen anpassas efter respektive lands utformning av socialt arbete och används selektivt.

De flesta resonemang om principer och det goda ryktet bygger på den ursprungliga eller så kallade idealtypiska modellen, vilken presenteras härnäst.

FAMILJERÅDSLAGSPROCESSEN

Enligt den nyzeeländska lagen är funktionerna med ett familjerådslag följande:

- * Att beakta alla omständigheter kring om barnets omsorg och skydd
- * Att ta beslut och planera i enlighet med rekommendationerna i lagen då rådslaget kommit överens om barnets behov av omsorg och skydd
- * Att datera beslut och förverkligande av upprättade planer

---

³ Kohar in Morris & Tunnard (1996) *FGCs - Message from UK Practice and Research*

⁴ Lupton (1996) *User Empowerment or Family Self-reliance? the Case of the FGC Initiative*

⁵ Ryburn (1993) *A new model for family decision making in child care and protection*

De som har rätt att närvara vid ett familjerådslag och som har ansvaret för att se till att dess funktioner utförs är barnet/unglingen, dess föräldrar/ vårdnadshavare och andra familjemedlemmar, andra som familjen vill ha närvarande, samordnaren, en representant från den anmälade instansen och en jurist eller stödperson som representerar barnet. Ett barns familj innebär här en utvidgad familj i vilken det finns åtminstone en vuxen person till vilken barnet har en biologisk, juridisk eller betydande psykologisk bindning, eller som tillhör barnets kulturellt erkända familjegrupp. De som bistår med information kan närvara för att vara behjälpliga med att assistera så att rådslaget utför sina funktioner.⁶

Tre faser i familjerådslagsprocessen kan identifieras:

FÖRE RÅDSLAGET	SJÄLVA RÅDSLAGET	EFTER RÅDSLAGET
<ol style="list-style-type: none"> 1. Vid en utredning anses ett barn vara behövande. 2. Familjerådslag verkar vara lämpligt och familjen tillfrågas. Om de samtycker; <ol style="list-style-type: none"> 3. Samordnare utses. 4. Det utvidgade nätverket bestäms och förbereds. 5. Familjen bestämmer tid och plats. De som har rätt att närvara inbjuds.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Information 2. Familjen planerar i avskildhet 3. Överenskommelse nås	<ol style="list-style-type: none"> 1. Upptagna beslut vidarebefordras 2. Planen skall verkställas 3. Uppföljning och revision vid behov

Före rådslaget

Den nyzeeländska lagstiftningen definierar barn i behov av omsorg och skydd, till exempel följande:

"a. Det föreligger risk att, alternativt är sannolikt att, barnet eller ynglingen skadas antingen fysiskt eller psykiskt, blir illa behandlat, misshandlas eller lider allvarliga brister; eller

⁶ Paterson & Harvey (1991) *An evaluation of the Organisation and Operation of Care and Protection FGCs*

b. Barnet eller ynglingens fysiska, mentala eller känslomässiga välmående är, eller kommer sannolikt att bli, skadat, försämrat eller försummat och försämringen eller försummelsen är sannolikt allvarig och kan förhindras.⁷

Om den professionella bedömningen vid utredningen finner att barnet behöver omsorg och skydd ska utredaren kontakta en samordnare som påbörjar rådslagsprocessen. Interimistisk planering kan göras för att skydda barnet. En panel för omsorg och skydd konsulteras om huruvida man ska fortskrida och om rådslag skall upprättas.⁸ Samordnaren ska ha samma ras, kultur och modersmål som familjen. Processen hålls på familjens modersmål och vid behov får de professionella ha tolk.

Samordnaren och den ansvariga socialarbetaren ser till att så många familjemedlemmar som möjligt kontaktas och tillsammans beslutar de om medlemsskapet på rådslaget. Barnet kan uteslutas om samordnaren anser att närvaro inte skulle vara i dess bästa intresse eller om barnet på grund av ålder eller mognadsgrad inte har förmåga att förstå proceduren.⁹ Barnet kan välja någon som sällskap för att få stöd. Denne person finnes med fördel inom barnets utvidgade familj så att han eller hon kan delta under själva rådslaget. Det är samordnarens uppgift att se till att rådslagets funktioner utförs enligt lagstiftningen. Samordnaren kan utesluta folk från rådslaget om deras närvaro inte är i barnets intresse eller om den är oönskad av något annat skäl. Samordnaren måste skriftligen meddela dem om anledningen till att de uteslutits, nedteckna deras synpunkter, hänvisa till dem under mötet samt skriftligen meddela dem vad rådslaget kom fram till. Den mest troliga orsaken till att någon utesluts är att de misstänks för eller faktiskt har misshandlat barnet ifråga, men uteslutning kan också ske på familjens begäran eller för att det är sannolikt att de underminerar rådslagsprocessen. Förutom de som utesluts av samordnaren finns det tre andra grupper av frånvarande: de som starkt motsätter sig deltagande, de som inte är särskilt intresserade av att delta och de som skulle vilja delta, men som inte har möjlighet.

Rådslaget sker vid en plats och tid som familjen bestämmer. De träffas så länge och så ofta som de finner nödvändigt för att formulera planerna. Samordnaren ansvarar för att familjemedlemmarna får information och förbereds inför

---

⁷ Connolly (1994) *An Act of Empowerment*

⁸ Ryburn (1993) *A new model for family decision making in child care and protection.*

⁹ Paterson & Harvey (1991) *An Evaluation of the Organisation and Operation of Care and Protection Family Group Conferences*

rådslagsprocessen och att uppgifter och roller klargörs. Om familjemedlemmarna saknar ekonomiska resurser ska alla rese- och logikostnader täckas för att möjliggöra närvaro.

Själva rådslaget

1. Information

De professionella förmedlar all den information de har om ärendet till familjen och samordnaren ser till att presentationen är saklig och fördomsfri. Familjemedlemmar ska få hjälp med att nå fullständig förståelse. Att ge information inkluderar att dela med sig av skrivna rapporter och annat som finns registrerat. Professionella informerar även om tillgängliga resurser.

2. Familjen planerar i avskildhet

Nyzeeländsk lag säger att andra steget av rådslaget skall hållas privat. Det är ett tillfälle för familjen att träffas i frånvaro av professionella vilka, med undantag av samordnaren och möjligtvis remittanten, inte väntar under tiden som familjen rådslår. Familjens uppgift är att ta ställning till huruvida barnet är i behov av omsorg och skydd och på grundval härav fatta beslut och planera för barnets framtid. Detta kan ta flera timmar. Rådslaget kan ibland få göras om.

3. Överenskommelse nås

När familjen har kommit överens om en plan träffar man samordnaren och en representant från remissinstansen för att förmedla beslut och planer. Om besluten godkänns av de professionella nedtecknas planeringen. Samordnaren är skyldig att få formellt samtycke till planen från remissinstansen, de som ska bistå med service samt från finansärer. Överenskommelse nås även om hur man ska bevaka att planen följs. Om en överenskommelse inte kommer till stånd vid ett familjerådslag skall samordnaren återremittera ärendet, varvid det kan upprepas eller skickas till familjedomstolen.

Samordnaren skall se till att de professionella förstår rådslagsproceduren till fullo. Genom rådslagets olika steg har samordnaren en viktig uppgift som värd/värdinna. Detta inkluderar ett ordentligt välkomnande och en presentation av samtliga deltagare samt att servera tilltugg. Dessa saker kan på ett betydelsefullt sätt bidra till en lyckad process.

Efter rådslaget

Det som sker efter rådslaget är först att samordnaren skriftligen vidarebefordrar planerna till berörda parter. Planen ska sedan verkställas och följas upp.

SAMORDNARENS NYSKAPADE ROLL

Familjerådslag har medfört att en ny roll tillkommit i socialt arbete. Vi intervjuade en samordnare i England som beskrev att det första året med familjerådslag innehöll ständiga kurser, möten och rollspel.¹⁰ Hon beskrev sin uppgift som mycket annorlunda från socialarbetarens roll, mer lik ett ordförandeskap.

Efter att samordnaren diskuterat ärendet med remissinstansen, vanligtvis en socialförvaltning, kontaktas de närmaste medlemmarna i barnets familj för att identifiera de övriga familjemedlemmarna. Man försöker träffa så många som möjligt i nätverket, vilket kan inbegripa lärare, ungdomsledare, kompisar och grannar. Det arbete som läggs ner vid den här fasen är mycket betydelsefullt. I de flesta fall försöker man finna en stödperson som kan se till att barnets röst blir hörd.

Mötesplatsen är oftast en lokal inom kommunen eller kyrkan. Då familjerna ibland vill träffas efter arbetstid händer det att det uppstår spänningar, men om de professionella motiveras dyker många av dem upp. Det läggs stor ansträngning vid att förklara och säkerställa att alla förstår. Folk är ofta oroliga, för de vet inte vad de ska förvänta sig. Den intervjuade samordnaren anser att de enklaste tillfällena är när folk vill att rådslagen kommer till stånd och är genuint entusiastiska. Det är att föredra att socialarbetaren har talat igenom allt grundligt med dem. Det ses som viktigt att få god information från socialarbetaren om vilka som finns runt familjen, var de bor och hur relationerna ser ut. Vidare behövs det en tydlig bild av problemen och vad de hoppas få ut av rådslaget.

Det har diskuterats huruvida samordnaren ska följa upp planerna samt om rådslagets första steg ska bli friare. Den intervjuade samordnaren poängterar att det inte sker några mirakel med familjerådslag och att det finns fall där det inte

---

¹⁰ Taylor (1996) Intervju

har fungerat väl. Exempelvis saknas ibland styrkan av ett rådslag då endast ett fåtal familjemedlemmar är närvarande. Samordnaren tror att chanserna att nå goda resultat ökar med familjerådslag, men nämner samtidigt att man inte vet hur planerna följs. Det finns en hel del att säga om uppföljning och upprepade rådslag.

I en engelsk rapport ger man vissa rekommendationer för samordnaren.¹¹ Överlag anses det att samordnaren ska få möjlighet att vara mer kreativ och särskilt ska de få utveckla och utöka sin roll inom följande:

- "- Samordnarens involvering ska inte upphöra då familjerådslaget upphör, utan ska fortsätta omedelbart efter rådslaget.//..
- Fortsatt samarbete mellan socialförvaltningen och familjen kan bli nödvändig för att följa upp planen samt för att identifiera om det finns behov av en uppföljningskonferens. Samordnaren ska informeras om alla socialförvaltningens beslut efter familjens planering.
- Samordnaren ska arrangera och vara värd för uppföljningskonferensen efter tre månader."¹²

INTRODUKTION I SVERIGE

Våren 1995 emottog socialminister Ingela Thalén (s) en lista med omkring 1000 namnpåskrifter från en mormor som ville ta hand om sitt barnbarn.¹³ Mormödrar som kände sig förbigångna som en möjlig resurs förekom i vad som nästan kunde tolkas som en social rörelse. I samband med detta uttryckte Ingela Thalén i riksdagen den 29 maj 1995 sitt stöd för modellen och att Socialdepartementet skulle finansiera Svenska Kommunförbundets projekt med att utveckla familjerådslag i Sverige.

Personal på Svenska Kommunförbundet läste om den för cirka fyra år sedan och ansåg det vara något värt att pröva i Sverige. Det har förekommit ett politiskt intresse för modellen på nationell nivå. Förutom socialdemokraterna har moderaterna och kristdemokraterna visat intresse.¹⁴ På socialtjänststämman i april 1995 presenterades idén om ett framtida projekt och det väckte intresse. Vid

---

¹¹ Lupton & Stevens (1997) *Family Outcomes: following through on FGCS*

¹² Ibid

¹³ Lilja (1996) *Familjerådslag. Den svenska versionen av FGCS, en nya Zeeländsk modell för socialt arbete*

¹⁴ Rothstein (1996) *Mer tid för barnen - KDS familjepolitiska rapport*

den första konferensen om familjerådslag som hölls i november 1995 närvarade runt 70 personer. 23 kommuner ansökte om deltagande och följande tio valdes ut att få hålla familjerådslag 1996-1997 inom ramarna för projektet: Sundsvall, Söderhamn, Köping, Uppsala, Stockholm, Värmdö, Halmstad, Laholm, Malmö och Vellinge. Det fanns ett mål att ha kommuner som var geografiskt spridda över landet och gärna par av kommuner som inte låg så långt ifrån varandra så att de skulle kunna dela samordnare och utbyta erfarenheter. Man försökte också välja ut olika typer av kommuner, tex stora tätorter, små landsorter och industristäder.

Då projektet avslutades i oktober 1997 hade det totalt arrangerats 150 familjerådslag. Som mest fanns det 45 samordnare. Samtliga socialförvaltningar fortsätter nu att erbjuda familjerådslag i egen regi. Socialstyrelsen leder och finansierar en utvärdering som väntas vara klar 1998. Utvärderingen utgörs av en kvantitativ och en kvalitativ del samt en tredje del som fokuserar på vilka ärenden som väljs ut att hålla familjerådslag. Minst ett tiotal personer kommer att vara inblandade i utvärderingen av projektet. Dessutom har tio lokala rapporter sammanställts på Svenska Kommunförbundet och denna sammanställning väntas bli klar i januari.¹⁵ Ett nytt projekt med familjerådslag tar nu vid. Elva kommuner har valts ut att bedriva familjerådslag med unga brottslingar. Vid svenska socialtjänststämman i maj 1998 kommer modellen att få utrymme och antalet kommuner som använder modellen ökar.

Synpunkter från den svenska projektledaren

En styrgrupp bestående av en representant från Socialstyrelsen och tre från kommunförbundet bildades för att stödja och följa projektet. Ingrid Lilja utsågs till projektledare i oktober 1995. Då modellen skulle introduceras i Sverige förmedlade projektledaren sina funderingar angående familjerådslag:

Det särskilda ansvar som socialtjänsten har att hjälpa och skydda barn betyder också ett ansvar att utveckla så bra metoder för utredning och handling som möjligt. Socialstyrelsen har i flera rapporter pekat ut problemen och misslyckandena med familjehemsvård. 44% av placeringarna avbryts. Årligen görs 900 omhändertagen jml LVU. Nära hälften av vårdnadshavarna överklagar besluten när problemen är brister i hemmiljön. Är det möjligt att minska dessa

---

¹⁵ Lilja (971218) Telefonsamtal

siffror om familjer involveras i besluten på ett annat sätt än vad som görs idag och om barnen oftare placeras hos sina släktingar, frågar sig Lilja.¹⁶ Vid familjerådslag, där familjerna gör upp planeringen, verkar de långsiktiga resultaten kunna bli bättre. Det förefaller som om barnen oftare stannar inom den utvidgade familjen. Förhoppningsvis inkluderar planen också det rätta stödet för andra behövande inom familjen.

Vid tiden för denna intervju¹⁷ var det för tidigt med annat än spekulationer kring vad för slags förändringar som skulle behöva göras vid införandet av familjerådslag i Sverige. Det skulle få visa sig i det praktiska arbetet. I början av projektet skulle ärenden väljas som inte ansågs alltför komplicerade. I samtliga svenska projektkommuner fanns det en ledningsgrupp som skulle avgöra om det skulle hållas ett rådslag. Det verkade inte som om man i någon kommun skulle använda modellen i ärenden där det fanns risk att barnet skulle behöva tvångsomhändertas. Det poängterades att modellen ska ses som ett komplement till existerande metoder. Lilja var tveksam till en generell användning av modellen i framtiden. Till exempel kan det vara olämpligt att använda sig av familjerådslag om risken finns att familjemedlemmar kommer drogpåverkade till rådslaget eller tenderar att bli väldigt aggressiva och våldsamma. Det kanske inte heller passar i familjer där det inte verkar finnas ett nätverk, eller om nätverket mestadels består av professionella.

Projektledaren uppfattade det som om svenska socialarbetare generellt sett var positiva till modellen. Det fanns dock betänkligheter kring förmågan att släppa kontrollen över ärendena. Det fanns förväntningar på att utredningsarbetet skulle ändras betydligt genom de krav som ställs under informationsfasen av rådslaget.

FAMILJERÅDSLAG I ENGLAND

Vid introduktionen av modellen i Sverige har man sneglat en del på användningen i England där familjerådslag startade något tidigare. England ligger dessutom närmre än Nya Zeeland och det sociala arbete med barn är kanske mer jämförbart. Vi ska därför kort presentera familjerådslag i det land som varit förebild för oss i Sverige.

---

¹⁶ Lilja (1995) *Familjerådslag - den svenska versionen av 'Family Group Conference', en nyzeeländsk modell för socialt arbete*

¹⁷ Lilja (1996) Intervju

England och Wales fick ny barnavårdslagstiftning 1989. Tidigare lagstiftning var komplex, vilket medförde svårigheter för familjer att förstå sina rättigheter. Tvångsvård och andra skyddsåtgärder överanvändes och rättssäkerheten var låg. En rad fall fördes till EU-domstolen där de visade sig bryta mot Europakonventionen om mänskliga rättigheter. Pressen på förändring ökade då olika forskningsrön på 1980-talet påvisade stora brister i barnavårdspraktiken.¹⁸

Den nya lagen 'the Children Act' sägs ha varit efterlängtd, omfattande och långt gående som reform.¹⁹ Samarbete och kompanjonskap sammanfattar andan av lagen och placerade barns behov av att behålla kontakten med sina familjer är tydligt betonad. Många ansåg dock att lagens intentioner inte fullföljdes och efterforskningar påbörjades kring en förbättrad tillämpning av lagen. Den metod som fanns att tillgå, så kallade 'case conferences', innebär att professionella fattar beslut. Family Rights Group (FRG), en nationell frivilligorganisation, förde fram familjerådslag som ett annat alternativ där familjerna själva fattar beslut. I England är dock andra metoder fortfarande dominerande.²⁰ Ett antal lokala pilotprojekt har utvecklat modellen i arbetet med behövande barn och barn som löper risk att fara illa. Familjerådslag i England används i en annan laglig kontext och det finns variationer i lokal praxis. FRG samordnar, stödjer och utbildar pilot-förvaltningarna som använder familjerådslag. De ger även ut ett nyhetsblad om familjerådslag, ger kurser om modellen samt fungerar som något av en knutpunkt för intressenter.

FORSKNING

Implementeringen av familjerådslag i Sverige ger upphov till frågor kring dess resultat. I avvaktan på forskning från hemmaplan får vi söka fakta från till exempel Nya Zeeland, England och Australien, vilket dock visat sig vara komplicerat. "Undersökning av det nyzeeländska materialet avslöjar en relativ brist på systematisk forskning och utvärdering av familjerådslag..."²¹ Få studier har gjorts på barnens och familjernas åsikter.²² "Det behövs fler fall och fler

---

¹⁸ Packman et al i Morris & Tunnard (1996) *FGCs-Messages from UK Practice and Research*

¹⁹ Ball i Morris & Tunnard (1996) *Ibid*

²⁰ Whiffen (1996) *Intervju*

²¹ Thornton i Lupton, Barnard, Swall-Yarrington (1995) *Family Planning?: An evaluation av the Family Group Conference model*

²² *Ibid*

publikationer."²³ "Utvärdering behövs för att utforska hur man bäst håller familjerådslag, när det ska användas samt i hur stor utsträckning de verkligen ger det slag av familjestöd och släktband som man tror."²⁴

Hur som helst indikerar forskning från Nya Zeeland att familjerådslag överlag fungerar väl inom barnavårdsdagstiftningen.²⁵ Familjerådslag kan ha haft en viss framgång i att skilja barn från statlig vård eller från att dras inför domstol. 1990 stannade 42% av alla barn som var så kallade ärenden för omsorg och skydd hos de ursprungliga vårdnadshavarna eller inom den utvidgade familjen. Dessa siffror har inte jämförts med utfall före lagändringen, men uppfattningen är att det har skett en förändring.²⁶

Det har publicerats en del nytt material om familjerådslag sedan vår uppsats skrevs och de som nämns i nedanstående fotnot kan vara av intresse.²⁷

I England har de sex huvudområden som har utvecklat användandet av familjerådslag haft ett lokalt utvärderingsprogram och forskarna som var involverade startade ett nationellt utvärderingsprojekt. De mest omfattande rapporterna har varit de om Hampshire County där 72 rådslag om 106 barn hade hållits mellan april 1994 och februari 1996.²⁸

Deltagare och utslutna

Rådslagens deltagarantal var i snitt sex familjemedlemmar av åtta inbjudna. Barn deltog i ungefär hälften av rådslagen.²⁹ Mer än hälften av barnen hade haft någon tidigare kontakt med socialförvaltningar. Den största gruppen var i åldern 11-15

---

²³ Whiffen (1996) Intervju

²⁴ March i Morris & Tunnard (1996) *FGCs - Messages from UK Practice and Research*

²⁵ Lupton, Barnard & Swall-Yarrington (1995) refererar till Renouf et al, 1990; Hassal and Maxwell, 1991; Paterson and Harvey, 1991

²⁶ Maxwell & Robertson, 1991 i Lupton, Barnard and Swall-Yarrington (1995) *Family Planning?: An evaluation of the Family Group Conference model*

²⁷ - Barker, S.O., och Barker, R, *A study of the experiences and Perceptions of 'Family' and 'Staff' Participants in Family Group Conferences (Cwlwon Project)* Media: Gwynedd

- Hudson, J., Morris, A., Maxwell, G and Galaway, B. (eds) (1996) *Family Group Conferences. Perspectives on Policy and Practice*. Australia. The Federation Press/Criminal Justice Press; Annadale NSW.

- Marsh, P. and Crow, G *Family Group Conference in Child Welfare*. Oxford: Blackwells.

²⁸ Lupton & Stevens (1997) *Family Outcomes: following through on Family Group Conferences*

²⁹ Lupton & Stevens (1997) *Ibid*

år. De vanligaste anledningarna till att hålla ett familjerådslag var "att involvera familjer i beslut" eller "att ge alternativ till institutionsvård".

En rapport från 1995 visar att deltagare hade uteslutits från 20 av de 22 rådslagen.³⁰ Alla utom en var män. En rapport från 1997 visar helt andra siffror, totalt 38 familjemedlemmar (6%) hade uteslutits av 602 inbjudna personer.³¹ Andelen uteslutna kvinnor var här större. De vanligaste uteslutna var far- och morfäder. Åtta av tio inbjudna professionella deltog.

Planer

85% var till en början nöjda med planerna som gjorts upp. Denna siffra sjönk till 69% vid en uppföljningsintervju. Cirka hälften av de professionella var nöjda med planerna och ansåg att de hade gett bra resultatet. Samordnarna var positiva till alla utom tre familjeplaner. De planer som samordnarna var tveksamma till blev sällan lyckade. Något under hälften av familjeplanerna blev helt eller nästan helt genomförda. Huvudorsaken till bristen på framgång var att nyckelpersoner i familjen inte hade deltagit eller samtyckt till planeringen. Oftast skulle planerna följas upp av någon i familjen. Nio av tio planer krävde hjälp från socialförvaltningarna. Andra instanser varifrån hjälp önskades var till exempel sjukvården, skolan, frivilliga organisationer och bostadsförmedlingen.³²

Tid

Genomsnittstiden för att genomföra ett familjerådslag var 24 dagar. Själva rådslaget varade i genomsnitt mellan 114 och 147 minuter, men om det inkluderade en måltid förlängdes tiden ända upp till cirka 270 minuter.³³

Resultat

I motsats till rönen om själva rådslaget är modellens resultat, särskilt de långsiktiga, motstridiga. Det finns inget bevis för att familjerådslag i England minskar antalet barn på institutioner. Även om släktingplaceringar används istället för familjehem minskade inte antalet barn på institution. Tiden som de

---

³⁰ Lupton, Barnard & Swall-Yarrington (1995) *Family Planning?: An evaluation of the Family Group Conference model*

³¹ Lupton & Stevens (1997) *Family Outcomes: following through on Family Group Conferences*

³² Ibid

³³ Ibid

tillbringade där ökade i jämförelse med för barn som hade varit med om traditionella möten. Överhuvudtaget var det mer vanligt att barn som hade varit med om ett familjerådslag förflyttades från sina ursprungliga vårdnadshavare.³⁴

Vid familjerådslag ökade resurserna som familjen satte in, men det krävdes också mer hjälp från myndigheter.³⁵ Det är svårt att beräkna kostnaderna för ett familjerådslag, men tillgänglig fakta pekar mot att det inte är ett mindre kostsamt alternativ.

Socialekreterares synpunkter

Den nationella forskningsgruppen i England intervjuade även socialekreterare varvid framkom att gruppen uppskattade det engagemang som projektutvecklarna visat.³⁶ Flera personer ville ha en särskild projektledare eller rådslagssamordnare som hade övergripande ansvar. En del uttryckte reservationer runt motiven och det politiska sammanhanget kring projektet, men de flesta var positiva till filosofin.³⁷ Det framkom att det är en stor sak att introducera familjerådslag på en socialförvaltning och att detta bör göras försiktigt. Majoriteten (86%) stödde modellen och önskade att den skulle fortsätta att finnas tillgänglig. Det fanns en del oro kring hur modellen fungerar i praktiken. Vidare nämndes att familjerådslag är tidskrävande och att man i vissa fall haft funderingar över om familjer verkligen skulle klara av att hålla i ett rådslag.

Kommentarer till forskningen

Forskningsmaterialet som studerades inför uppsatsen var begränsat och byggde ofta på ett relativt litet underlag, varför man inte ska dra för säkra slutsatser om resultaten. I England vistades vi på forskningscentret SSRIU som vi ofta refererar till, vilket kan ge en snedvriden bild. Med dessa reservationer dristar vi oss ändå till att kommentera forskningen runt familjerådslag.

Inblandade parter är relativt nöjda med modellen, men förbättringar kan åstadkommas. Den positiva inställning som presenteras kan delvis bero på att

---

³⁴ Ibid

³⁵ Lupton, Barnard & Swall-Yarrington (1995) *Family Planning?: An evaluation of the Family Group Conference model*

³⁶ Crow in Morris & Tunnard (1996) *FGCs - Messages from UK Practice and Research*

³⁷ Lupton & Stevens (1997) *Family outcomes: following through on FGCs*

intresse för modellen har varit ett direkt eller indirekt urvalskriterium. Det förefaller även som om flera forskare som har studerat familjerådslag själva har varit involverade i att implementera modellen. En positiv attityd är troligtvis en förutsättning vid introduceringen av ett nytt arbetssätt, men om detta inverkar på forskningen och resulterar i en avsaknad av en kritisk analys är det oroväckande.

Det finns en efterfrågan på forskning som jämför resultaten av familjerådslag med andra arbetssätt. På Nya Zeeland finns inga andra metoder att jämföra med. I England påbörjades användningen av familjerådslag 1992 i begränsad omfattning, vilket innebär att det ännu inte är möjligt att se de långsiktiga resultaten. Mätning av resultaten försvåras av att familjerådslag utgör en så liten del i familjernas liv och att de sannolikt har varit med om andra former av statlig inblandning tidigare.³⁸ Med så komplexa situationer som råder är det svårt att härleda resultat till specifika orsaker. Förutom att en utökad forskning efterfrågas i allmänhet förefaller det vara önskvärt med ekonomiska, statsvetenskapliga, psykologiska, sociologiska och framförallt tvärvetenskapliga studier.

Selektion vid familjerådslag är problematisk ur flera aspekter. Om urvalskriterierna är oklara eller vaga kan tillförlitligheten av modellens resultat ifrågasättas. Vid en utvärdering av modellen anser vi att det måste framgå vilka familjer som har erbjudits att delta i beslutsprocessen och på vilka grunder man har valt dem. Frågor om vilka familjer som har beslutat att hålla familjerådslag och vilka som har avböjt samt vilken inverkan detta kan ha på resultaten måste diskuteras. Om man använder sig av olika urvalskriterier försvåras detta jämförelser mellan olika distrikt och länder. Man kan också anföra rättvisaspekter på att vissa familjer erbjuds att delta i beslutsprocessen medan andra inte tillfrågas.

SOCIALPOLITISKA PÅVERKANSFAKTORER

Familjerådslagsmodellen ifrågsätter många antaganden om socialt arbete³⁹ och väcker frågor om den politiska kontext den existerar inom.⁴⁰ Socialt arbete, i sin tur, skapas av sina historiska, politiska, kulturella, sociala och ekonomiska

---

³⁸ Lupton & Stevens (1997) *Family Outcomes: following through on FGCs*

³⁹ Morris & Tunnard (1996) *FGCs - Messages from UK Practice and Research*

⁴⁰ Whiffen (1996) Intervju

sammanhang.⁴¹ Vi ska här peka på ytterligare några skillnader mellan England, Sverige och Nya Zeeland som bedöms vara relevanta med hänsyn till modellen.

Nya Zeelands lagstiftning syftar till att komma åt etnocentrismen och åskådliggöra de kulturella skillnaderna mellan maoriska och vita familjer. Det är dessa mera utvidgade grupper av släktingar och stamnätverk, snarare än barnets föräldrar, som i första hand ska ha vårdnaden av barnet; en radikalt annorlunda juridisk grund än den som västerländsk barnlagstiftning har.⁴² Det hävdas att familjenätverk nästan upphört i det västeuropeiska samhället och kritiker är därför skeptiska till att modellen kommer att fungera lika bra i Sverige. Förespråkare för modellen hävdar att varje familj är helt unik och har sitt eget nätverk, om än begränsat och utspritt.⁴³ Klienter har ofta identifierat sina egna personliga nätverk och överraskat professionella .

Det förefaller som om etniska frågor och kulturella skillnader har varit föremål för mer diskussion i det engelska samhället än i det svenska, vilket också återspeglas i lagstiftningen. 'The Children Act' uttrycker sig explicit om svarta familjer och statuerar att myndigheter och rättsliga instanser i arbetet med barn ska ta särskild hänsyn till deras ålder, kön, religiösa uppfattning, rasursprung och kulturella samt språkliga bakgrund.⁴⁴ Svensk lag betonar att man ska behandlas lika oavsett ras, religion, kön etcetera. När man infört familjerådslag i Sverige har man poängterat att samordnaren ska ha samma modersmål och ursprung som familjen, men de ska samtidigt kunna tala svenska. I båda länderna har det förekommit diskussioner kring svårigheter som finns i arbetet med invandrarfamiljer. Familjerådslag skulle kunna vara ett arbetssätt där planeringen för utsatta barn anpassas efter familjers olika kulturella bakgrund och mönster. I Sverige kommer dock modellen till en början främst att användas av svenska samordnare som arbetar med svenska familjer. Enligt en engelsk rapport hade enbart ett skotskt och ett svart barn av totalt 106 barn varit föremål för rådslag. Det svarta barnet bodde med en vit familj vid den aktuella tidpunkten.

---

⁴¹ Hokenstad, Khinduka, Midgley (1992) *Social Work Today and Tomorrow: An international Perspective*

⁴² Lupton, Barnard, Swall-Yarrington (1995) *Family Planning?: An evaluation of the FGC model*

⁴³ Nixon, Taverner, Wallace (1996)

⁴⁴ Kohar in Morris & Tunnard (1996) *FGCs - Messages from UK Practice and Research*

Många av de europeiska systemen antyder en residual roll för staten och att frivilliga och ideella organisationer ska dominera.⁴⁵ Människor med problem i Sverige ses oftare som offer i behov av stöd och behandling än som parasiter och kriminella. Budskapet i England är att utsatta familjer ska kunna ta vara på sina barn utan välfärdsstöd. Värderingarna i det svenska samhället har en tradition av att reducera stigma som i England tyder på att man misslyckats med att försörja sig själv och blivit beroende av staten. Den 'svenska modellen' ligger längre ifrån ideologin med familjerådslag än vissa andra europeiska länder i detta avseende. I England finns individualistiska och självständiga värderingar som gör att statlig inblandning väcker en mycket starkare ambivalens och motstånd. I Sverige å andra sidan, är det snarare kritiker och kritik som har marginaliserats än problemen de attackerar.⁴⁶

Det sägs att familjerådslag radikalt förändrar arbetet för berörda socialsekreterare. Allt socialt arbete, liksom politik, är lokalt⁴⁷ och det är därför rimligt att tro att nationell praxis kommer att spela stor roll för familjerådslag. I England förefaller det finnas tydligare officiell kontroll över beslutsfattandet och socialarbetare är tydligt underordnade anställda. Deras arbetsgivare opererar inom ett tydligt lagligt ramverk med strikt definierade funktioner för socialarbetarna.⁴⁸ Socialsekreterare i Sverige hanterar en mindre specifikt definierad uppgift och kan i större utsträckning förlita sig på statliga resurser.⁴⁹ De har därmed större frihet.

I både England och Sverige tvångsomhändertar barn mot föräldrarnas vilja. Socialarbetarnas ingripande är nödvändigt, som ett sätt att skydda barn som annars skulle fara illa i sina egna hem, men samtidigt innebär det en kränkning av föräldrars rättigheter, familjers integritet och kanske också av barns rättigheter och intressen.⁵⁰ Tvingande inblandning i familjer har inbjudit till kontroverser och debatt i både Sverige och England. I praktiken är dock grunderna för dessa ingripanden väldigt olika. Sådant som är typiskt i Sverige skulle anses som

---

⁴⁵ Weightman & Weightman (1995) *"Never right, never wrong": child welfare in social work in England and Sweden*

⁴⁶ Weightman & Weightman (1995) *"Never right, never wrong": child welfare in social work in England and Sweden*

⁴⁷ Hokenstad, Khinduka & Midgley (1992) *Social Work Today and Tomorrow: An international Perspective*

⁴⁸ Bloom-Cooper i Weightman & Weightman (1995) *"Never right, never wrong": child welfare in social work in England and Sweden*

⁴⁹ Ibid

⁵⁰ Ibid

oacceptabelt i England. Variationen i professionell praktik antyder att det finns stora skillnader i kultur, legitimitet och opposition och hur dessa skillnader kommer att påverka familjerådslag kan vi ännu bara anta. Exempel på sådana antagande är att svenska socialarbetare skulle kunna ha mer makt att förlora och således ha svårare att släppa makt till familjen. I Sverige ser man oftare föräldrarna som ett problem än barnen. Kanske blir det med detta synsätt svårare att anförtro föräldrarna det ansvar som familjerådslagsprocessen medför. Den svenska socialtjänstens arbete med barn och ungdomar är mer förebyggande än det engelska som snarare inträder först när barnet drabbats. Det kan spekuleras kring om den information som svenska socialarbetare ska presentera för familjen är mer kritisk mot föräldrarna än den faktiskt konstaterar problem med barnet. Det svenska, mer förebyggande arbetet är kanske också svårare att presentera i tydlig faktaform, vilket nämnts som viktigt för rådslaget framgång. Om man bortser från att informationsfasen bör förbättras finns det överlag inget stöd för misstankar om att socialarbetare försökt manipulera rådslagsprocessen i England.⁵¹ Familjerådslag kunde, medvetet eller omedvetet, ses som ett sätt för socialsekreterare att minska sin arbetsbelastning. Man föranleds att tro att det ökade ansvar familjerna ska ta leder till ett minskat ansvar för socialsekreterarna. Så tycks nu inte vara fallet. Dels kvarstår ansvaret hos socialtjänsten och dels visar engelsk forskning att familjerådslag är ett tids- och resurskrävande arbetssätt.⁵²

MAKT

Familjerådslag kan anses vara en pluralistisk modell i vilken makten fördelas mellan olika intressegrupper som involveras i beslutsfattandet. En av modellens underliggande principer är att professionella behöver dela med sig av sin makt i arbetet med familjer. Förändringen av maktbalansen kan ses som en del av en ny internationell välfärdskonsensus ifråga om vad som är rätt för staten att göra för enskilda medborgare. Modellen är ett erkännande av familjers rättighet att kunna påverka beslut som gäller deras barn. De professionellas roll förändras från att ha varit experter och beslutsfattare till att bli resursgivare och möjliggöra familjernas planer.⁵³

---

⁵¹ Lupton & Stevens (1997) *Family Outcomes: following through on FGCs*

⁵² Ibid

⁵³ Lupton (1996) Intervju

Makt är kontroversiellt eftersom det berör värdeladdade frågor om frivillighet respektive tvång i medborgarnas handlande. Med makt åsyftas antingen handling (maktutövning) eller förmåga (maktresurser). Makt utövas när en aktör får någon att handla efter den förres vilja, även om handlingen strider mot den senares vilja eller intressen. Förmågan att utöva makt baseras på maktresurser, med vilka man kan belöna eller bestraffa. Dessa maktresurser kan ha konsekvenser för andras handlande utan att de används.⁵⁴ Maktutövning som baseras på olika typer av tvångsmedel leder ofta till negativa reaktioner och kan därmed bli instabila. Utövning av makt som av berörda accepteras som legitim brukar betecknas som auktoritet. Statliga institutioner definieras vanligen utifrån sin makt och auktoritet. Familjen är en form av traditionell auktoritet där förmågan att utöva makt legitimeras genom familjestrukturens vanor och traditioner.⁵⁵

Både England och Sverige har kritiserats för att professionella har haft stort inflytande över själva beslutsprocessen i jämförelse med involverade familjer. Genom att använda familjerådslag hoppas man att detta förändras. Modellen leder dock inte automatiskt till att familjers makt ökar. Professionella har rätt till viss maktutövning samt olika maktresurser som kan påverka familjernas beslut. Vetskapen om de professionellas vetorätt kan komma att påverka familjernas utformning av planerna. Det finns också risk för att tillgängliga resurser presenteras på ett partiskt sätt. Om man med familjerådslag syftar till att öka familjers inflytande i beslutsprocessen kan det tyckas motstridigt att bara utvalda familjer skall komma att omfattas av detta.

Modellen antas kunna medföra viss maktförändring inom familjen. Det har argumenterats att modellen ersätter ett slags förtryck, paternalism, med ett annat, patriarkatet. Vissa förespråkare menar dock att om familjen är konstruerad så att den gynnar manliga intressen vore det orealistiskt att förvänta sig att familjerådslag skulle förändra detta.⁵⁶ Tvärtom finns det förväntningar på att kvinnors makt ökar under själva familjerådslaget. Modellen kan medföra att familjemedlemmar som i vanliga fall inte har så mycket att säga till om får komma till tals. De personer vars inflytande ökar under själva rådslaget förblir inte nödvändigtvis lika inflytelserika efter rådslaget. Detta medför osäkerhet om planerna kommer att verkställas.

---

⁵⁴ Nationalencyklopedin

⁵⁵ Spicker (1988) *Principles of Social Welfare: An Introduction to thinking about the Welfare State*

⁵⁶ Ryburn (1993) *A new model for family decision-making in child care and protection*

Skevhets ifråga om inflytande och makt kan uppstå mellan biologiska föräldrar och familjehemsföräldrar eller om den utvidgade familjen består av människor med olika nationalitet.⁵⁷ Det kan vara problematiskt om barnet inte får komma till tals. Maktförändringar under rådslaget kan också innebära att någon familjemedlems inflytande ökar till förmån för någon annan. För att motverka att maktfördelningen blir ojämn under rådslaget kan samordnaren utse stödpersoner och ha förebyggande samtal för att utveckla olika strategier mot förtryckande beteende.⁵⁸ Samordnaren kan inledningsvis betona och befästa att syftet med rådslaget är att upprätta en plan för barnet/ungdomen samt att alla har rätt att få komma till tals, men då familjen väl lämnats i enrum finns det inte mycket att göra åt saken.

ANSVAR

Skall de som har misshandlat ett barn få ha inflytande i frågor om barnets välbefinnande?⁵⁹ Man ger vid familjerådslag gruppen företräde framför individen och menar att en utvidgad familjs samlade kunskap är det bästa sättet att skydda barnet.⁶⁰ I familjerådslagssammanhang byts ordet föräldrar ut mot den utvidgade familjen.

"Hur många av oss skulle känna tillförsikt inför att ta hand om ett barn som har blivit psykiskt eller fysiskt utnyttjat? Det är vad vi kräver av familjerna."⁶¹ Även om det är möjligt att finna någon i en familj som har förmågan att vårda och ta ansvar verkar det mer sannolikt att misshandel är intergenerationellt. Det kan finnas fördelar i att konfrontera sådana saker, men familjer kan inte förväntas hantera dessa smärtsamma avslöjanden och tillförsäkra barnet skydd utan känslig och kunnig hjälp.⁶² "...vissa familjer innebär en risk för sina barn, vilka behöver skydd. Det är dock så att vi inte alltid kan skilja mellan dessa familjer och de många andra som kommer till socialförvaltningen för att få hjälp."⁶³

---

⁵⁷ Whiffin (1996) Intervju

⁵⁸ Hughes i Morris & Tunnard (1996) *Family Group Conferences - Messages from UK Practice and Research*

⁵⁹ Ryburn (1993) *A new model for family decision making in child care and protection*

⁶⁰ Lupton, Barnard & Swall-Yarrington (1995) *Family Planning?: An evaluation of the Family Group Conference model*

⁶¹ Max (Okänt årtal) *An Act of Faith: Parents rights and children's Welfare*

⁶² Ibid

⁶³ Whiffen (1996) *Clear and Present Danger*

Professionellas syn på familjer kan vara bristfällig eftersom de kommit in i krissituationer.⁶⁴

Med familjerådslag delas ansvaret mellan professionella och familjer.⁶⁵ En ansvarig person är "moraliskt ansvarig för handlingar, kapabel till rationell handling, respektabel och bevisligen pålitlig."⁶⁶ Ansvar har vi definierat som *en eller flera uppgifter som man får eller tar, och som man bevakar eller agerar på bästa sätt tills de har fullföljts.*

Samtliga intervjuade ansåg att statens ansvar för barns säkerhet och välbefinnande kvarstår vid familjerådslag. "Det finns ett tydligt juridiskt ansvar för socialtjänsten att förhindra att barn får illa. Det ansvaret måste vi hålla kvar vid."⁶⁷

RÄTTIGHETER

Rättigheter är intressen som skyddas genom moraliska och juridiska regler. De medför ett erkännande av en individs valmöjlighet att vara överordnad andras vilja i en viss situation.⁶⁸ Både förmågan att utöva rättigheter samt de intressen som skyddas bör beaktas i diskussioner kring rättigheter. När familjerådslag diskuteras handlar det ofta om individuella rättigheter i relation till staten, barns rätt till sitt ursprung samt föräldrars rättigheter.

Föräldrarätt reglerar förhållandet mellan föräldrar och barn samt föräldrars rätt och skyldighet att bestämma över sina barn. Tidigare gavs sällan uttryck för att barn hade några rättigheter, men deras rätt har kommit att betonas alltmer. Idag skall barns rättigheter behandlas som överordnade om föräldrarna ej fullgör sina förpliktelser som föräldrar. Barnrätten reglerar barns förhållande till sina föräldrar⁶⁹ och allmänhetens skyldigheter gentemot barn.⁷⁰

---

⁶⁴ Whiffen & Peacock (1996) Intervju

⁶⁵ Whiffen (1996) Intervju

⁶⁶ The Concise Oxford Dictionary (1982)

⁶⁷ Taverner (1996) Intervju

⁶⁸ Spicker (1988) *Principles of welfare - An introduction to thinking about the Welfare States*

⁶⁹ I Sverige regleras detta i Föräldrabalken.

⁷⁰ Socialtjänstlagen och Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga

Då professionella använder sig av familjerådslag ska de att fokusera barns rättigheter.⁷¹ Vid en beslutfattande process har barnet/den unge rätt att uttrycka sina åsikter samt få information om hur ett visst beslut kan komma att påverka dess intressen. Samordnaren träffar barnet separat innan själva rådslaget för att utreda vilka åsikter och intressen som bör beaktas. I vissa fall utses en stödperson som har i uppgift att tillse att barnets intressen tillgodoses under rådslaget. Den beslutfattande processen kan medföra konflikter och stress i samband med att barnet exempelvis tvingas att välja sida eller åhöra negativa uttalande.

Flera av de underliggande principerna i familjerådslag har stöd i FN:s barnkonvention där barnets rätt till en familj fastställs. Det är dock viktigt att barnets primära intressen tillgodoses och att inte föräldra- och familjerätten tar över. Nyzeeländska tendenser visar att denna risk föreligger.⁷²

FÖRÄNDRINGAR ELLER FÖRVRÄNGNINGAR?

Det förefaller som om den ursprungliga modellen för familjerådslag har genomgått ett flertal förändringar då den har implementerats i England och Sverige. Dåvarande socialminister uttalade i riksdagen i maj 1995 sitt stöd för modellen, men poängterade samtidigt att metoder och modeller måste omarbetas till svenska förhållanden. På initiativ av Svenska Kommunförbundet skulle ett sådant utvecklingsarbete inledas.⁷³ Det kan anses som oundvikligt att en "importerad" modell förändras och anpassas till sin nya kontext. Betydelsefulla förändringar kan dock påverka resultatet av familjerådslag och försvåra för internationella jämförelser.

Frågan är hur stora avvikelser man kan göra från den ursprungliga modellen och fortfarande kalla det familjerådslag. Det hävdas att rådslaget måste uppfylla följande kriterier för att anses vara ett familjerådslag;

---

⁷¹ Barns rättigheter regleras både av nationell och internationell lagstiftning i studerade länder. Exempel på internationell lagstiftning är 1959 års FN-proklamation om barns rättigheter samt FN:s barnkonvention från 1989

⁷² Lupton, Barnard & Swall-Yarrington (1995) *Family Planning?: An evaluation of the Family Group Conference model*

⁷³ Lilja (1996) *Familjerådslag, Den svenska versionen av FGCs, en nya Zeeländsk modell för socialt arbete*

- * en bred definition av begreppet familj, vilket inkluderar föräldrar, släktingar, vänner och andra betydelsefulla personer,
- * familjen måste få möjlighet att planera avskilt utan de professionella
- * planen som familjen upprättar måste godkännas av de professionella om den kan garantera att barnets eller den unges säkerhet.

På Nya Zeeland är användandet av familjerådslag förankrat i lagen, vilket ej är fallet i Sverige och England. I Sverige har familjerådslag ansetts rymmas inom rådande lagstiftning. I den nya svenska socialtjänstlagen som träder i kraft 1 januari 1998 kompletteras portalparagrafen med bestämmelser som syftar till att stärka barnets ställning. Den nya socialtjänstlagen fastställer också att barnets behov skall kartläggas och att man då placering är aktuell skall socialarbetaren i första hand överväga om barnet kan tas emot av någon anhörig eller närstående. Dessa lagändringar överensstämmer med flera av de grundläggande principer som familjerådslag bygger på.

Skillnaderna ifråga om förankring i respektive lands lagstiftning medför skillnader i dess användning och utformning. På Nya Zeeland används modellen generellt i barnvårdsärenden. I Sverige föreslås modellen inledningsvis som ett alternativ till familjer vars problem ej anses vara av alltför komplicerad art. I England har man tenderat att prova rådslag där inget annat har fungerat, dock inte i alltför komplexa ärenden, t.ex. sexuellt utnyttjande i flera generationer, och inte heller i ärenden av enklare natur som anses kunna lösas utan en så omfattande procedur. Beslutet om vilka om ska erbjudas att använda sig av familjerådslag kvarstår hos de professionella. Den selektion som förekommer i England och Sverige väcker frågor om i vilken utsträckning socialtjänsten är beredd att förändra nuvarande arbetssätt, om modellens grundläggande principer har accepterats samt i vilken utsträckning man tror att involverade familjer kan upprätta förståndiga planer för sina barn.

Familjerådslag innebär att samhällets övergripande ansvar för barns trygghet kvarstår samtidigt som familjens ansvar och inflytande ökar. Förändringarna av den ursprungliga modellen har det gemensamt att professionella på olika sätt försöker att försäkra sig om att samhället har fortsatt inverkan på barnets välbefinnande. Exempelvis förefaller det som om synen på samordnarens roll har förändrats. Det fanns ursprungligen en öppenhet mot att samordnarna skulle representera flera olika yrkesgrupper i samhället. Det avgörande urvalskriteriet skulle vara att samordnaren delade språklig och kulturell bakgrund med familjen

ifråga. De som är samordnare i England är ofta professionella inom socialt arbete och diskussioner har förekommit kring deras skyldighet att rapportera angelägenheter som rör barnets välbefinnande. Detta kan uppenbarligen rättfärdigas med att det sker till förmån för barnets säkerhet, men det innebär även en förändring av samordnarens roll, från att ha varit neutral eller främst stött familjen, till att istället snarare representera myndigheterna. Detta kan anses strida mot några av de underliggande principer som modellen bygger på. I Sverige har samordnarna representerat ett flertal olika yrkesgrupper och det har pångiterats att de ska vara fristående från socialförvaltningarna.

Projektledaren för det svenska pilotprojektet menar att entusiasmen inför familjerådslag är stor både hos familjer, socialsekreterare och samordnare, men hon kan samtidigt konstatera att socialsekreterare i inledningsskedet av projektet hade haft svårt att frigöra sig från makten. Socialsekreterare har, mer eller mindre omedvetet, petat i familjernas planer och öppna frågor till familjen som utredningen utmynnar i har inte alltid varit så öppna. I en del ärenden har ekonomidelen av familjens planering behövt tas med någon överordnad och man har försökt att göra bedömningar som överensstämmer med andra ärenden.⁷⁴

Tidiga forskningsresultat från Nya Zeeland visade på en nedgång av antalet institutionsplacerade barn. Kostnaderna har minskat samtidigt som det har skett en förändring av hur modellen används. I början försågs familjer generellt med efterfrågade resurser, men efterhand har myndigheterna blivit allt mer restriktiva. För att ställa en hypotes; anta att man initialt använde modellen för att tillmötesgå det maoriska folkets önskemål, för att förändra den statliga barnvården som ansågs bristfällig samt för att minska placeringar av maoriska barn på statliga institutioner. Då institutionsplaceringar är mycket kostsamma kan man acceptera avsevärda utgifter i samband med familjerådslag innan det blir ett lika dyrt alternativ. Man kan till exempel flyga långväga släktingar till rådslaget och tillgodose de flesta av familjernas önskemål. De statliga institutionerna för placering av barn och ungdomar på Nya Zeeland försvinner efter hand och snart har man inte längre dessa stora utgifter att relatera modellen till. Den goda tiden för familjerådslagsanvändare blir kortvarig bland annat för att modellen kommer i en tid av omfattande och världsomspännande ekonomiska villkor där välfärdsutgifterna måste minska. Tilldelning av de resurser som efterfrågas under familjerådslag blir alltmer restriktiv. Hur resultaten av familjerådslag korrelerar

---

⁷⁴ Lilja (971218) Telefonintervju

med varierande resurstilldelning finns det oss veterligen ännu inga studier av, men vikten av resurstilldelning har betonats. Vid intervjuerna diskuterades om införandet av modellen kunde uppfattas som ett försök att på ett legitimt sätt minska kostnaderna för socialt arbete med barn och ungdomar. Flera intervjupersoner menade dock att familjerådslag inte nödvändigtvis behöver innebära att de totala kostnaderna minskar. Kostnaderna är helt beroende av den aktuella familjens föreliggande behov.

I Sverige hade man, åtminstone inte i början, för avsikt att använda modellen i de mest komplicerade ärendena, det vill säga de som ofta kostar mest. Kravet på att tillämpa familjerådslag har inte, till skillnad från på Nya Zeeland, växt fram från folket. Istället är det en möjlighet som en del socialförvaltningar erbjuder somliga familjer. Man kommer i det här läget sannolikt att tillämpa samma bedömningsgrunder vid familjerådslag som vid prövningen av andra behov. Således kommer kanske striktare resurstilldelning att ske än för institutionsplacering eller andra åtgärder. Argumentet för detta förfarande är att man inte kan ordna familjerådslag för att få något som man inte skulle kunna ha fått annars, med andra ord anläggs en viss rättviseaspekt. Nu handlar familjerådslag inte om ekonomiskt bistånd, utan modellen bygger på principen om att folk har förmåga och möjlighet att planera för sina barn på bästa sätt om de får information, stöd och resurser att göra så. Följaktligen borde bedömningen av familjens planering vara att den ska tillgodose just detta barns behov, samt att det är nödvändigt att bevilja kostnaderna för detta om barnets säkerhet därmed anses tryggad. Riskerna finns att familjerådslag får två slags veto: 1/ Barnets säkerhet, 2/ Kostnad. Det handlar dock inte bara om ekonomi utan även om tron på familjers omdöme och förmåga, och genom att neka till önskemål i planeringen ger man signaler om vem som bestämmer och vet bäst. Kraften i familjerådslaget kan då komma att ebba ut.

Man kan fråga sig var på 'stegen' vi vill ha familjerådslag. Längst ner finner man kanske familjerådslag i liten utsträckning, i en förändrad variant som komplement till andra metoder inom socialt arbete vilken passar för vissa ärenden. I stegens topp finns kanske familjerådslag som maorierna önskade dem, den idealtypiska - eller ska vi kanske säga den utopiska modellen? Om inga av de stora förväntningarna på modellen slår in kan man ändå konstatera fördelar med själva rådslaget. Det kan öppna för kommunikation och visa barn och ungdomar att vuxna runt dem bryr sig.

INTERNETTIPS: <http://www.svekom.se/> <http://hem1.passagen.se/pr>

Enkät

Namn

Adress

Telefon

-----Denna del avskiljer vi efter registrering

Löpnummer:

Några bakgrundsdata:

1. Jag är; gift, ogift, sammanboende, skild.
2. Jag är; kvinna, man och är _____ år gammal.
3. Hemma hos mig bor _____ stycken barn.
- 3a. Jag bor; på landsbygden, i tätort.
- 3b. Postadressen är Höllviken, Skanör/Falsterbo, Vellinge, annan.
- 3c. Jag bor; i hyrd lägenhet, i bostadsrätt, i villa.
4. Jag är utbildad till, eller mitt yrke är _____
5. Min nuvarande/senaste anställning är _____, men jag är f.n. arbetslös, sjukskriven.

På följande två sidor finns nio frågor. För att underlätta analysen av svaren önskar vi att du använder nedanstående riktlinjer när du fyller i dina svar:

- Svara med ett ord eller en fras som du tycker väl avspeglar din erfarenhet. Var konkret.
- Har du fler än ett svar - skriv dem under varandra. Detta innebär inte att det ena är viktigare än det andra. Inga svar är fel.

Ex) *Vad anser du bäst beskriver din favoritidrott?*

Svar: "Ishockey"

"MIF"

"Korv med bröd"

Nu kommer frågorna!

Ett avgörande skäl till att du är med i den här undersökningen är att du för närvarande (30/4-97), helt eller delvis, inte förvärvsarbetar.

1. Vilka anser du är de avgörande skälen till att du för tillfället står vid sidan av arbetsmarknaden?

Svar: _____
_____
_____

Frågorna 2, 3 och 4 söker svar på hur du trots att du inte har möjlighet att arbeta fullt ut, klarar din försörjning.

2. Hur försörjer du dig för närvarande?

Svar: _____
_____
_____

3. Hur upplever du din nuvarande försörjningssituation?

Svar: _____
_____
_____

4. Hur skulle du vilja att din försörjningssituation såg ut?

Svar: _____
_____
_____

Att finna anställning i dagens Sverige är svårare än på länge. Frågorna 5 och 6 belyser dina idéer, önskemål och strävanden att finna anställning eller annan sysselsättning som du kan försörja dig på.

5. Vad skulle du vilja sysselsätta dig med?

Svar: _____
_____
_____

6. Vad gör du för att nå dit?

Svar: _____
_____
_____

En stor del av vår tid är vi tillsammans med andra människor. Det kan vara människor i din närhet som t ex familj, släkt och grannar, eller mer på avstånd som tjänstemän hos organisationer och myndigheter. Frågorna 7, 8, och 9 avser att jämföra dina erfarenheter i detta hänseende.

7. Vem / vilka i din omgivning har gett dig stöd?

Svar: _____
_____
_____

8. Hur vill du beskriva det stöd du fått?

Svar: _____
_____
_____

9. Vilka former av stöd anser du dig behöva för att omsätta dina strävanden till verklighet?

Svar: _____
_____
_____

Nu följer en fråga av annorlunda karaktär än de tidigare. I fråga 10 skall du markera de former av stöd du anser är viktiga för din utveckling.

10. Nedan följer en uppräknig av ett antal tänkbara stödåtgärder. Stryk under de (max 15 stycken) du tror bäst skulle hjälpa dig tillbaka i arbete.

1/ Arbetslöshetsunderstöd	2/ Sjukpenning	3/ Starta eget-bidrag
4/ Lärlingskap	5/ ALU-projekt	6/ Beredskapsarbete
7/ Utbildning	8/ Socialbidrag	9/ Arbetskrav
10/ Egna initiativ	11/ Motivationsarbete	12/ Kontakter
13/ Familjen	14/ Platsförmedling	15/ Grannar
16/ Rådgivning	17/ Gränssättning	18/ Rehabilitering
19/ Samtal	20/ Blankethjälp	21/ Arbetsplatsintro.
22/ Arbetskamrater	23/ Öppenhet	24/ Tydliga regler
25/ Arbetsgivaransvar	26/ Samtalsgrupp	27/ Yrke/profession
28/ Myndighetsansvar	29/ Lagstiftning	30/ Jobbdelning
31/ Arbetstidsförkortning	32/ Samverkan	33/ Egen insats
34/ Jobbsökarkurs	35/ Datortek	36/ Medborgarlön
37/ Individuell åtgärdsplan	38/ Flyttning	39/ Utbildningsbidrag
40/ KAS	41/ Arbetsmarknadsutbild	42/ Arbetsprövning
43/ Arbetsskadeersättning	44/ Egen handläggare	45/ Ungdomsplats
46/ Möta andra i samma situation	47/ Politikeransvar	48/ Bemötande
49/ Kunskapslyftet	50/ Vägledning	51/ _____

11. Efter att ha svarat på alla våra frågor är du förmodligen rätt trött. Den sista frågan ger dig därför möjlighet att med egna ord berätta om hur du ser på din nuvarande situation.

Svar:

Skicka in enkäten senast den 25 juni. Använd det portofria svarskuvertet.

Tack för din medverkan!

Bilaga 2 Frekvensutskrift: Skäl till frånvaro från arbetsmarknaden

ctivity level: OFF
 respondents: 281
 items: 500
 r dataset: C:\AP\ANADATA\USKALFB.TXT

RD BY FREQ

RD	ITEM	FREQUENCY	RSP PCT	AVG RANK	Smith's S
1	ÅLDER	65	24	1.446	0.199
2	SJUKDOM	49	18	1.041	0.179
3	FÅ ARBETSTILLFÄLLEN	40	18	1.313	0.154
4	EJ BRA UTBILDNING	25	9	1.680	0.069
5	LÅG UTBILDNING	23	9	1.522	0.068
6	LÅG KONJUNKTUR	22	8	1.500	0.066
7	POLITIKER	19	7	1.421	0.061
8	ARBETSBRIST	15	6	1.067	0.054
9	BARN	12	4	1.583	0.035
0	YRKESINRIKTNING	9	3	1.778	0.023
1	STRUKTURÖMVÄNDLING	9	3	1.778	0.022
2	UTBILDNING	8	3	1.625	0.022
3	DÅLIGT ENGAGEMANG FRÅN MYNDIGHETER	8	3	1.500	0.023
4	NEDSKÄRNINGAR	8	3	1.625	0.022
5	LÅNG FRÅNVARO	6	2	2.000	0.014
6	KÖN	6	2	2.667	0.010
7	RATIONALISERING	6	2	1.500	0.019
8	OTUR	5	2	2.400	0.009
9	NEDLÄGGNING	5	2	1.200	0.017
0	FÖRETAGSKLIMATET	5	2	1.600	0.014
1	ARBETSSKADA	5	2	1.400	0.016
2	BRISTANDE ARBETSLIVSERFARENHET	4	1	2.000	0.009
3	FÖRETAGEN VÅGAR EJ ANSTÄLLA	4	1	2.000	0.009
4	TANDVÅRDSREFORMEN	4	1	1.000	0.015
5	PACKET	3	1	2.000	0.006
6	ANSTÄLLD	3	1	1.333	0.009
7	KONKURRENS OM JOBB	3	1	1.333	0.009
8	JAG SÖKER JOBB SOM JAG VERKLIGEN VILL HA	3	1	1.000	0.011
9	INGA KONTAKTER	3	1	3.000	0.004
0	SKILSMÄSSA	3	1	2.667	0.005
1	FÖRETAGSLEDNING	3	1	2.333	0.006
2	KOMPETENS	2	1	2.500	0.003
3	UPPSAGD	2	1	1.500	0.006
4	VET EJ	2	1	1.000	0.007
5	PGA FLYTTNING	2	1	1.500	0.006
6	STNISKA SKÄL	2	1	2.000	0.005
7	HAR EJ KÖRKORT	2	1	1.000	0.007
8	BU	2	1	2.000	0.004
9	BRISTANDE SJÄLVKÄNSLA	2	1	2.000	0.004
0	EGEN UPPSÄGNING	2	1	1.000	0.007
1	BROKIG BAKGRUND	1	0	3.000	0.001
2	BOTTENSUMP	1	0	2.000	0.002
3	KUNSKAPSSAMHÄLLE	1	0	1.000	0.004
4	PACKLIGT AKTIV	1	0	3.000	0.001
5	BANKEN	1	0	3.000	0.001
6	LATHET	1	0	3.000	0.001
7	KORTA JOBB	1	0	2.000	0.003
8	EJ A-KASSA	1	0	1.000	0.004
9	SVÅRIGHETER	1	0	1.000	0.004
0	AVBROTT	1	0	2.000	0.002
1	NEDDRAGNING AV FORSKNINGSGANSLAG	1	0	1.000	0.004
2	STUDIEMOTIVATION	1	0	2.000	0.002
3	DÅLIG PLANERING	1	0	1.000	0.004
4	KAPITALET'S ÖKADE MAKTT	1	0	1.000	0.004
5	ORKAR EJ ARBETA HELTID	1	0	2.000	0.002
6	FÖRSTÅR EJ FRÅGAN	1	0	1.000	0.004
7	INGEN KARRIÄR	1	0	2.000	0.002
8	BRISTANDE KULTURSATSNING	1	0	1.000	0.004
9	LURENDRJERI	1	0	2.000	0.002
0	MELLANSKIKT	1	0	1.000	0.004
1	OVISSHET	1	0	1.000	0.004
2	MÅNGA PRAKTIKANTER I MIN BRANSCH = GRATIS ARJ.KR	1	0	1.000	0.004
3	ÖVERTIDSU TTAG	1	0	1.000	0.004
4	MARKNADENS PLANERADE ARBETSLÖSHET	1	0	3.000	0.001
5	NYA KRAV PÅ BEHÖRIGHET	1	0	2.000	0.002
6	SVÅRT ATT HITTA ENKLARE JOBB	1	0	1.000	0.004
7	MIN MANS YRKE	1	0	1.000	0.004
8	VELLINGE KOMMUN	1	0	1.000	0.004
9	HEMMAFRU	1	0	1.000	0.004
0	SPRÅK	1	0	3.000	0.001
1	ALU -API -UNGDOMSPRAKTIK	1	0	2.000	0.002

5
9
5

Bilaga 3 Frekvensutskrift: Försörjningsformer

Activity level: OFF
 respondents: 281
 items: 500
 Output dataset: C:\AP\ANADATA\FORSOFB1.TXT

ORDER BY FREQUENCY

ITEM	FREQUENCY	RESP PCT	AVG RANK	Smith's S	
1	A-KASSA	151	55	1.119	0.523
2	MAKES INKOMST	54	20	1.907	0.122
3	LÖN	49	18	1.469	0.146
4	SJUKPENNING	36	13	1.222	0.119
5	SOCIALBIDRAG	19	7	1.579	0.050
6	KAS	13	5	1.154	0.045
7	SPARADE PENGAR	9	3	1.778	0.024
8	ARBETSMARKNADSINSATS	8	3	1.125	0.027
9	SPAKSAMHET	8	3	2.000	0.018
10	UTBILDNINGSBIDRAG	7	3	1.143	0.024
11	UTBILDNINGSBIDRAG API	6	2	1.167	0.021
12	FÖRÄLDRAR	6	2	2.167	0.012
13	FÖRSÄKRINGSKASGAN	6	2	1.167	0.020
14	SJUKBIDRAG	5	2	1.400	0.015
15	BOR HEMMA	4	1	1.500	0.012
16	BARNBIDRAG	3	1	3.000	0.004
17	LIVRÄNTA	3	1	2.333	0.005
18	RÖRELSEINKOMST	3	1	1.667	0.007
19	PENSION	3	1	2.000	0.007
20	FAMILJ	3	1	2.000	0.005
21	FÖRÄLDRAPENNING	3	1	1.000	0.011
22	BOSTADSBIDRAG	3	1	2.333	0.005
23	LITE SVARTJOBB EMBELLANÉT	2	1	1.500	0.005
24	UNDERHÅLLSBIDRAG	2	1	3.000	0.003
25	SJUKPENSION	2	1	1.500	0.005
26	ÄNKEPENSION	1	0	1.000	0.004
27	VÅRDBIDRAG	1	0	1.000	0.004
28	REHABÄTGÅRD	1	0	2.000	0.002
29	OTA	1	0	1.000	0.004
30	FÖRTIDSPENSION D	1	0	2.000	0.002
31	SÅLT ÄGODELAR	1	0	2.000	0.002
32	FÖRENINGARBETE	1	0	3.000	0.001
33	UTDELNINGAR	1	0	2.000	0.002
34	LÅN	1	0	2.000	0.002
35	MED HJÄLP AV NÄRSTÅENDE VÄN	1	0	1.000	0.004
36	LEVER UNDER EXISTENSMINIMUM	1	0	2.000	0.002
37	TRYGGHETSSTIFTELSE	1	0	2.000	0.002
38	OMLÄGGNING AV LÅN	1	0	3.000	0.001
39	ANNARS STÅR JAG HELT UTANFÖR KAS & A-KASSA	1	0	2.000	0.002
40	ARBETSSKADERSÄTTNING	1	0	2.000	0.002
41	BIDRAG	1	0	2.000	0.002
Total/Average:		424	1.547		

Bilaga 4 Frekvensutskrift: Önskade försörjningsformer

```

*****
respondents: 261
item: 500
ut dataset: C:\AP\ANADATA\FORSOPB3.TXT
    
```

FSD BY FREQ

ITEM	FREQUENCY	RESP PCT	AVG RANK	Smith's S	
1	ARBETE	104	39	1.115	0.369
2	ERA/BÄTTRE	48	18	1.042	0.175
3	PAST ARBETE	36	13	1.056	0.130
4	HÖGRE ERSÄTTNING	35	13	1.486	0.102
5	STÖRRE INKOMST	28	10	1.393	0.086
6	FÖRSÖRJA MIG SJÄLV	23	9	1.304	0.073
7	TRYGGHET	9	3	1.778	0.022
8	DELTIDARBETE	6	2	1.000	0.022
9	EGET FÖRETAG	5	2	2.000	0.009
10	TRYGGARE	5	2	1.600	0.014
11	MEDBORGARLÖN	4	1	1.500	0.012
12	UTBILDNINGSBIDRAG	4	1	2.500	0.006
13	FRISK	4	1	1.250	0.013
14	LÄGRE SKATT	4	1	2.000	0.011
15	VET EJ	3	1	1.000	0.011
16	SJUKPENSION	2	1	1.500	0.006
17	PASTA REGLER	2	1	2.000	0.002
18	SOM TIDIGARE	2	1	1.000	0.007
19	REHABILITERING	1	0	2.000	0.002
20	KÖPA NYA SKOR	1	0	2.000	0.002
21	ANNORLUNDA	1	0	2.000	0.002
22	TREVLIGA ARBETSKAMRATER	1	0	3.000	0.001
23	SJUKBIDRAG	1	0	1.000	0.004
24	LÄGRE HYRA	1	0	3.000	0.001
25	SOM NU	1	0	1.000	0.004
26	FORTSATT SJUKLÖN	1	0	1.000	0.004
27	LUGNARE TEMPO	1	0	2.000	0.002
28	MER PENGAR ÖVER TILL FRITIDSINTERESSE	1	0	2.000	0.002
29	PULLT ARBETSPÖR I MITT FÖRETAG	1	0	1.000	0.004
30	ATT KUNNA REISA UTOMLANDS	1	0	1.000	0.004
31	ATT NÅGON GÅNG SÖLSA	1	0	4.000	0.001
32	BEGRÄNSAD UNDERH.SKYLDIGH. - RIMLIGA LEVN.VILLKOR	1	0	1.000	0.004
33	SOM DET VAR PÅ 80-TALET	1	0	2.000	0.002
34	ETT ARBETE JAG TRIVS MED	1	0	2.000	0.002
35	BILLIGARE DAGIS	1	0	2.000	0.002
36	PLANERINGSMÖJLIGHETER	1	0	2.000	0.002
37	DELAKTIGHET	1	0	2.000	0.002
38	KREATIV	1	0	2.000	0.002
39	GISSA LVÅ GÅNGER..	1	0	1.000	0.004
40	TRIVAS	1	0	3.000	0.001
41	SKYDDSNÄT	1	0	3.000	0.001
42	ATT VID EN EV. SKILSM. KUNNA FÖRSÖRJA MIG + BARNEN	1	0	1.000	0.004
43	EJ AVLAGDA KLÄDER OS..	1	0	3.000	0.001
44	GISSA!	1	0	1.000	0.004
45	ATT JAG OCH MIN MAKE KAN ARBETA BÅDA TVÅ	1	0	2.000	0.002
46	PASTA AVTAL	1	0	1.000	0.004
47	SOM GÖRAN PERSSON	1	0	3.000	0.001
48	ROLIGARE	1	0	1.000	0.004
49	DÄLIG	1	0	2.000	0.002
50	LJUSARE	1	0	2.000	0.002
51	UTSTÄLLNINGERSÄTTNING	1	0	2.000	0.002
52	BESTÄLLNINGSGJÖBB VID NYBYGGNATION	1	0	3.000	0.001
53	NGT JAG TRIVS MED	1	0	2.000	0.002
54	EV. DELTID + A-KASSA	1	0	2.000	0.002
55	SE OVAN	1	0	1.000	0.004
56	EJ VARA BEROENDE AV MIN MAKE	1	0	2.000	0.002
57	STOR TIPSVINST	1	0	2.000	0.002
58	FRAMFÖRHÄLLNING	1	0	2.000	0.002
Total/Average:		364	1.353		

ALPHABETICAL ORDER

Bilaga 5 Frekvensutskrift: Strävanden

Activity level: Off
 respondents: 281
 items: 500
 output dataset: C:\AP\ANADATA\STRAVFBI.TXT

TSD BY FREQ

ITEM	FREQUENCY	RESP PCT	AVG RANK	Smith's S	
1	NUV. YRKE	29	11	1.069	0.106
2	EGET FÖRSTAG	26	10	1.769	0.069
3	KONST OCH HANTVERK	20	7	1.350	0.063
4	DATA	19	7	1.474	0.055
5	VET BJ	19	7	1.053	0.069
6	KONTOR	19	7	1.368	0.062
7	FÖRSÄLJNING	16	6	1.438	0.050
8	OMSORG - BARN UNGDOM ÄLDRE	15	6	1.267	0.050
9	ARBETE	15	6	1.000	0.056
10	UTBILDNING	13	5	1.308	0.042
11	APFÄRSBITRÄDE	13	5	1.759	0.032
12	MEDMÄNNISKOR	12	4	1.417	0.036
13	ÖKONOMI	12	4	1.333	0.039
14	MEDIA - REKLAM	9	3	1.444	0.027
15	BYGGNADSVRKSAMHET	9	3	1.000	0.034
16	EGEN UTBILDNING	7	3	1.857	0.015
17	KREATIVT	7	3	1.286	0.022
18	TRÄDGÅRD	7	3	1.86	0.022
19	CHAUFFÖR	7	3	1.857	0.017
20	VÅRD OCH OMVÅRDAD	7	3	1.571	0.019
21	DJUR-DJURVÅRD	7	3	1.000	0.019
22	HINDRAD	5	2	1.000	0.019
23	LIVSMEDEL - RESTAURANG	5	2	1.400	0.016
24	DISTRIBUTION	5	2	1.400	0.016
25	FORSKNING OCH UTREDNING	5	2	1.600	0.014
26	INFORMATION - TURISM	4	1	1.750	0.011
27	INDUSTRIARBETE	4	1	1.750	0.011
28	RECEPTION - VÄXEL	4	1	1.250	0.014
29	TANDVÅRD	4	1	1.000	0.015
30	FRISKVÅRD - MASSAGE ETC.	3	1	1.667	0.008
31	VAD SOM HBLST	3	1	1.667	0.009
32	MEKANIKER	3	1	1.667	0.007
33	FASTIGHETSPÖRVALTNING	3	1	1.000	0.011
34	TEKNIK	3	1	1.000	0.011
35	SPRÅK	3	1	2.333	0.005
36	INTERNATIONELLA FRÅGOR	2	1	1.000	0.007
37	SOCIALA FRÅGOR	2	1	2.000	0.004
38	KULTUR	2	1	1.500	0.007
39	NYTT YRKE	2	1	1.000	0.007
40	KONSULT	2	1	1.500	0.006
41	CHEF	2	1	1.000	0.007
42	RESOR	2	1	1.500	0.006
43	LÄTTARE ARBETE	2	1	1.000	0.007
44	AVIATION	2	1	1.500	0.006
45	UNDERHÅLL	2	1	1.000	0.007
46	DANS	1	0	1.000	0.004
47	LOGOSTIK	1	0	2.000	0.002
48	NÅGOT MENINGSFYLLT	1	0	1.000	0.004
49	SLÄKTFORSKA	1	0	1.000	0.004
50	LOKALVÅRDARE	1	0	2.000	0.002
51	FRILANS	1	0	2.000	0.002
52	?	1	0	1.000	0.004
53	DISTANSARBETE	1	0	1.000	0.004
54	BRA PRAKTIKPLATS	1	0	2.000	0.002
55	LÖNSAMT ARBETE	1	0	1.000	0.004
56	STIMULERANDE	1	0	2.000	0.002
57	NATTJOB	1	0	1.000	0.004
58	PENSION	1	0	1.000	0.004
59	FASTIGHETSHÄKLARE	1	0	1.000	0.004
60	FISKA OCH SKOGSPROMENERA	1	0	3.000	0.001
61	FOTOGRAFI	1	0	1.000	0.004
62	I ETT TREVLIGT ARBETSLAG	1	0	1.000	0.004
63	MIN LIVSERFARENHET	1	0	1.000	0.004
64	DIGITAL MUSIK	1	0	1.000	0.004
65	PRAKTISKT ARBETE	1	0	1.000	0.004
66	CONTROLLER VRKSAMHET	1	0	1.000	0.004
67	UTOMHUSARBETE	1	0	2.000	0.002
68	SJÄLVHUSHÅLLNING	1	0	1.000	0.004
69	BANK	1	0	1.000	0.004
70	SERVICE	1	0	1.000	0.004
71	BLITCYKLIST	1	0	2.000	0.002
72	MILJÖFRÅGOR	1	0	1.000	0.004

Bilaga 6 Frekvensutskrift: Agerande

activity level: OFF
 respondents: 281
 items: 500
 it dataset: C:\AP\ANADATA\STRAVFB2.TXT

ED BY FREQ

	ITEM	FREQUENCY	RSP PCT	AVG RANK	Smith's S
1	SÖKER	63	25	1.079	0.236
2	UTBILDAR MIG	58	23	1.362	0.193
3	SÖKER ALLT	24	9	1.042	0.092
4	HINDRAD	21	8	1.048	0.080
5	KONTAKTER	18	7	1.889	0.044
6	SÖKER INDIVIDUELLT	15	6	1.600	0.044
7	SÖKER UTBILDNING	13	5	1.385	0.042
8	ARBETSFÖRMEDLINGEN	12	5	1.333	0.041
9	SÖKT UTBILDNING	11	4	1.000	0.043
10	STARTA EGET	9	4	1.222	0.033
11	PLATSANNONSEER	8	3	2.000	0.019
12	LETAR	7	3	1.429	0.021
13	INGET	6	2	1.000	0.023
14	ALU/API	6	2	1.167	0.022
15	ARBETAR	6	2	1.167	0.022
16	UNDERSÖKER UTBILDNING	4	2	1.750	0.011
17	VET BJ	4	2	1.000	0.016
18	AKTIVERING	3	1	1.667	0.008
19	?	2	1	1.000	0.008
20	KÄMPAR	2	1	1.500	0.006
21	PLATSJOURNALEN	2	1	1.000	0.008
22	PUNDERAR	2	1	1.500	0.007
23	VIKARIERAR INOM YRKET	2	1	2.000	0.004
24	PRAKTISERAR	2	1	2.000	0.004
25	FÖRSÖKER UTVECKLA MIG	2	1	1.500	0.006
26	FÖRSÖKER	2	1	1.000	0.008
27	ARBETSPRÖVAR	2	1	1.000	0.008
28	TRÄNAR	1	0	1.000	0.004
29	HAR BRA UTBILDNING -BERPARENHET	1	0	2.000	0.002
30	PROVANSTÄLLNING	1	0	1.000	0.004
31	HAR PRATAT MED FÖRSÄKRINGSKASSAN + MITT JOBB	1	0	1.000	0.004
32	HAR STUDERAT (KOMVUX)	1	0	1.000	0.004
33	FÖRENINGSLIV	1	0	1.000	0.004
34	SAKNAR FINANSIERAD UTBILDNING	1	0	1.000	0.004
35	UNDERSÖKER UTBILDNINGSGALT	1	0	2.000	0.002
36	SVÄRT ATT KLARA SIN FÖRSÖRJNING SOM DJURSKÖTARE	1	0	3.000	0.001
37	VÄNTAR PÅ LÄMPLIGT OBJEKT	1	0	1.000	0.004
38	SÖKER IDÉR OCH FINANSIERING	1	0	3.000	0.001
39	SOCIALA KONTAKTER	1	0	3.000	0.001
40	KOLLAT PRISER PÅ VERKTYG MM	1	0	2.000	0.002
41	TÄNKER POSITIVT	1	0	3.000	0.001
42	LÄSER BÖCKER I HONNET	1	0	1.000	0.004
43	ARBETAR PÅ DATOTEKNIK	1	0	1.000	0.004
44	HOPPAS PÅ STÖD FRÅN ER	1	0	2.000	0.003
45	VETERINÄR - OUPPÄRLIGT MÅL	1	0	2.000	0.003
46	KÖPT NÅGON BIL - RENOVERAR OCH SÄLVER	1	0	1.000	0.004
47	SVARAR PÅ DENNA ENKAT	1	0	1.000	0.004
48	ODLAR GRÖNSAKER MM	1	0	2.000	0.003
49	FÖR DET BEHÖVS DET TRYGGAD FÖRSÖRJNING	1	0	3.000	0.001
50	SÖKER PROJEKTANSLAG	1	0	1.000	0.004
51	ARBETAR PÅ DATOTEKNIK	1	0	1.000	0.004
52	KAN INTE GÖRA MYCKET FGA DÄLIG EKONOMI	1	0	1.000	0.004
53	FLYTTAR	1	0	2.000	0.002
54	PACKET	1	0	3.000	0.001
55	KOLLAR TÄNKBARA KLIENTER	1	0	1.000	0.004
56	KONKURRERAR M. ÖVRIGA ARB.LÖSA	1	0	1.000	0.004
57	JOBBAR MED KONSTEN (OAVLÖNAT)	1	0	1.000	0.004
58	UTSTÄLLNINGAR (BEHÖVER ANNAN FORM AV INK. VID SIDAN AV)	1	0	2.000	0.002
59	TYVÄRR STÖDER INTE AF DEN TYPEN AV UTBILDNING	1	0	1.000	0.004
60	SÖKER -INTE TILLRÄCKLIGT	1	0	1.000	0.004
61	PLANERAR	1	0	1.000	0.004
62	TJATAR TILL MEJ PRAKTIK	1	0	2.000	0.003
63	BANTAR (DET BLIR BILLIGARE)	1	0	3.000	0.001
64	STOPPAT AV A-KASSA OCH AF	1	0	2.000	0.002
65	HAR FÖRSÖKT DET BESTA	1	0	1.000	0.004
66	UPPLYSER OCH INFORMERAR	1	0	2.000	0.002
67	HJÄLPER	1	0	1.000	0.004
68	HJÄLPER	1	0	1.000	0.004
69	TRÄNAR MOUNTAINBIKE	1	0	2.000	0.003
70	SKAPAR KUNSKAP	1	0	3.000	0.001
71	ARBETAR EXTRA	1	0	2.000	0.002
72	AMI	1	0	1.000	0.004
73	TRYCKT UPF EN CV	1	0	2.000	0.002
74	ANNONSERAR	1	0	2.000	0.002
75	TALAR MED MIN HANDLÄGGARE	1	0	1.000	0.004

Bilaga 7 Frekvensutskrift: Stödformer

respondents: 281
 items: 500
 dataset: C:\AP\ANADATA\STODPB1.TXT

ED BY FRQ

	ITBM	FREQUENCY	RESP PCT	AVG RANK	Smith's S
1	FAMILJ	121	44	1.116	0.424
2	VÄNNER	73	27	2.137	0.153
3	MAN	29	11	1.034	0.105
4	ARBETSFÖRMEDLINGEN	28	10	2.393	0.059
5	BARN	26	10	1.692	0.070
6	FÖRÄLDRAR	22	8	1.455	0.064
7	SLÄKT	20	7	1.900	0.051
8	INGEN	20	7	1.100	0.071
9	SAMBO	18	7	1.278	0.059
0	FRU	15	6	1.000	0.055
1	SJUKVÅRDSPERSONAL	15	6	2.667	0.028
2	ARBETSKAMRATER	11	4	2.636	0.018
3	MAMMA	11	4	1.364	0.034
4	TRYGGHETS RÅDET	10	4	2.200	0.023
5	KOMPISAR	10	4	2.000	0.022
6	GRANNAR	8	3	2.250	0.019
7	TIDIGARE ARBETSKAMRATER	7	3	2.286	0.015
8	SYSKON	6	2	2.167	0.013
9	FÖRSÄKRINGSKASSAN	5	2	2.800	0.009
0	SOCIALFÖRVALTNINGEN	5	2	2.000	0.012
1	AMI	5	2	2.600	0.007
2	FACKET	5	2	2.400	0.009
3	TBRAPBUT	5	2	2.400	0.011
4	VÄNNINOR	5	2	2.000	0.013
5	EGEN STYRKA	4	1	1.000	0.015
6	AMSR	4	1	2.250	0.009
7	PAPPA	3	1	1.667	0.008
8	ARBETSGIVARE	3	1	2.000	0.007
9	PERSONAL PÅ A-KASSAN	2	1	1.500	0.006
0	KONTAKTER	2	1	2.500	0.004
1	ABF	2	1	2.500	0.003
2	PERSONAL PÅ DATORTEKET	2	1	2.000	0.005
3	KILLE	2	1	1.500	0.006
4	DE FLESTA	2	1	1.000	0.007
5	MYNDIGHETER	1	0	1.000	0.004
6	OLIKA KVINNOR	1	0	7.000	0.002
7	STÖDFAMILJ	1	0	1.000	0.004
8	STÖD MED VAD?	1	0	1.000	0.004
9	FÖRENINGSTRÄFFEN	1	0	1.000	0.004
0	KOMVUX	1	0	2.000	0.002
1	KÖRMEDLEMMAR	1	0	2.000	0.002
2	HANDELS	1	0	2.000	0.002
3	ARBETSLÖSA	1	0	1.000	0.004
4	FLICKVÄNNINOR	1	0	1.000	0.004
5	KURSKAMRATER	1	0	3.000	0.001
6	IDROTTSKAMRATER	1	0	3.000	0.001
7	GYNNET	1	0	1.000	0.004
8	STELLAN PALM	1	0	1.000	0.004
9	FOLKUNIVERSITETET	1	0	3.000	0.001
0	OLIKA ORGANISATIONER	1	0	3.000	0.001
1	BEKANTA	1	0	3.000	0.001
2	KONSTINTRESSERADE PERSONER	1	0	1.000	0.001
3	MINA BILKAMRATER	1	0	2.000	0.002
4	TJÄNSTEMÄN	1	0	3.000	0.001
5	REVISOR	1	0	2.000	0.002
6	HANDLEDAREN FÖR MITT ALU FÖR HÄLSORÅDET I V. KOMMUN	1	0	2.000	0.002
7	ALMI	1	0	6.000	0.001
8	BANKEN	1	0	7.000	0.001
9	ALLA	1	0	1.000	0.004
0	SWEA	1	0	2.000	0.002
1	ARB.LÖS - KURSER	1	0	1.000	0.002
Total/Average:		533		1.960	

Bilaga 8 Frekvensutskrift: Önskade stödformer

Sensitivity level: OFF
 Max respondents: 261
 Max items: 500
 Input dataset: C:\AP\ANADATA\STODFBJ.TXT

SORTED BY FREQ

ITEM	FREQUENCY	RESP PCT	AVG RANK	Smith's S	
1	EKONOMISKT BIDRAG	46	19	1.326	0.163
2	ENGAGEMANG FRÅN MYNDIGHETER	36	15	1.167	0.140
3	UTBILDNING	29	12	1.379	0.101
4	VET EJ	19	8	1.000	0.079
5	ARBETE	13	5	1.385	0.044
6	EKONOMISK TRYGGHET	12	4	1.444	0.030
7	HANDLÄGGARE	9	4	1.222	0.034
8	KONTAKTER	9	4	1.444	0.031
9	FÖRSTÅELSE	8	3	2.125	0.018
10	POLITISK FÖRÄNDRING	8	3	1.875	0.022
11	UPPMUNTRAN	8	3	1.375	0.028
12	VÄGLEDDNING	7	3	1.286	0.025
13	SJÄLVFÖRTROENDE	7	3	1.571	0.023
14	STARTA EGET BIDRAG	7	3	1.286	0.026
15	ATT SJÄLV KUNNA BYGGA UPP EN MENINGSFULL TILLVARO	6	2	2.000	0.015
16	INFORMATION	6	2	1.167	0.023
17	PERSONLIGT TEST	5	2	1.000	0.021
18	?	5	2	1.000	0.021
19	INGEN FÖRÄNDRING	4	2	1.250	0.015
20	MÖTA ANDRA MÄNNISKOR I SAMMA SITUATION	4	2	1.500	0.013
21	EN FUNKERANDE ARBETSPÅRMEDLING	4	2	1.500	0.012
22	LÄRLINGSKAP	4	2	1.500	0.013
23	MARIGNADEN OCH KONJUKTUREN	4	2	1.750	0.012
24	MINDRE REGLER	3	1	1.667	0.008
25	PROJEKT	3	1	2.000	0.008
26	HINDRAD	3	1	1.333	0.010
27	HÖGRE UTBILDNING	3	1	1.333	0.010
28	ALLT STÖD JAG KAN FÅ SÅ KLART	3	1	1.000	0.012
29	UTBILDNINGSBIDRAG	3	1	1.333	0.011
30	BARNOMSORG	3	1	1.667	0.010
31	EKONOMISKT TRYGGHET	3	1	1.000	0.012
32	TID	3	1	1.333	0.011
33	FAMILJENS STÖD	2	1	1.500	0.006
34	MYNDIGHETSANSVAR	2	1	1.000	0.008
35	MÅNGA SPARKAR "DÅR BAK"	2	1	1.000	0.008
36	LITE MER VÄNLIGHET	2	1	2.000	0.006
37	BOLLPLANK	2	1	1.500	0.006
38	ATT HÅLLA KONTAKTEN	2	1	1.000	0.008
39	ARBETSGIVARINTRESSSE	2	1	1.500	0.006
40	BLI TAGEN PÅ ALLVAR	2	1	2.000	0.004
41	KÖRKORT	2	1	2.000	0.006
42	HJÄLP VID GENOMFÖRANDE	2	1	2.500	0.003
43	TÅLAMOD	2	1	1.000	0.008
44	MEDICINERING	1	0	1.000	0.004
45	LUFT	1	0	2.000	0.002
46	PERSONLIG ASSISTENT	1	0	1.000	0.004
47	FRÅN OVAN ANGIVNA	1	0	1.000	0.004
48	FOKUSATT STÖD ENLIGT FRÅGA 7 OCH 8	1	0	1.000	0.004
49	SAMTAL	1	0	1.000	0.004
50	ACCEPTANS AV SJUKDOM	1	0	1.000	0.004
51	HJÄLP & FÖRSTÅELSE FRÅN LÄKAREN SÅ DET HÄNDER MCT	1	0	1.000	0.004
52	STUDIERSÄK	1	0	1.000	0.004
53	GERVÅG	1	0	1.000	0.004
54	TILL INTERVJU FÖR TÄNBAR ANSTÄLLNING	1	0	2.000	0.002
55	SAMTALSKLIMAT	1	0	1.000	0.004
56	POLK SOM KAN HJÄLPA EN	1	0	2.000	0.003
57	VAR HAR TILLTRON TILL KUNSKAP & ERF. TAGIT VÄGEN?	1	0	1.000	0.004
58	SE FRÅGA 10	1	0	3.000	0.002
59	EJ AMS	1	0	2.000	0.002
60	UPPFÖLJNING	1	0	5.000	0.001
61	AMU	1	0	2.000	0.002
62	HJÄLP MED TELEFONSAMTAL	1	0	3.000	0.001
63	MIN UTBILDNING SKA LEDA TILL ANSTÄLLNING	1	0	1.000	0.004
64	PENSION ALT. MEDBORGARLÖN	1	0	3.000	0.001
65	RÄTTVIS ERSÄTTNINGSNIVÅ	1	0	1.000	0.004
66	HELTID	1	0	3.000	0.001
67	ICKE UTNYTTJANDE	1	0	2.000	0.003
68	NÅGOT SOM KAN HJÄLPA TILL ATT FÖRVERKLIGA IDÉER	1	0	1.000	0.004
69	ATT INTE GE UPP	1	0	2.000	0.003
70	MYNDIGHETSSAMVERKAN	1	0	4.000	0.002
71	AMI	1	0	1.000	0.004
72	NÅGON SOM KAN HJÄLPA TILL ATT FÖRVERKLIGA IDÉER	1	0	1.000	0.004

73	SAMMA SON NR 8	1	0	1.000	0.004
74	MORALISKT	1	0	2.000	0.002
75	SOCIALA AV OLIKA SLAG	1	0	1.000	0.004
76	ALLA JAG KAN FÅ	1	0	1.000	0.004
77	ARBETSMARKNADSPOLITIKEN	1	0	1.000	0.004
78	VÄNSKAP	1	0	1.000	0.004
79	ARBETSTRÄNING	1	0	1.000	0.004
80	SLÄKT	.	0	2.000	0.002
81	VÄNNER	1	0	3.000	0.001
82	SE OVAN	1	0	1.000	0.004
83	VG SE OMSTÄMDE SIDA (FRÅGA 10)	.	0	1.000	0.004
84	UPPDRAG	1	0	1.000	0.004
85	RINGER	1	0	1.000	0.004
86	PÅTRYCKNINGAR	1	0	1.000	0.004
87	REFERENSGRUPP	1	0	2.000	0.002
88	BJ FÅR FLER SOC.BIDR.TAG. PÅ HALSEN	1	0	3.000	0.001
89	VERKLIGHETSINVENTERINGSÅTGÄRDSPLAN	1	0	1.000	0.004
90	ERGONOMISK STOL	1	0	1.000	0.004
91	FÖRBÄTTRAD KONJUNKTUR FÖR KONSTFÖRSÄLJNING	1	0	2.000	0.002
92	ARBETSPRÖVNING	1	0	3.000	0.001
93	QI-GONG	1	0	1.000	0.004
94	SJUKGYMNASTIK	1	0	2.000	0.002

Total/Average:		357		1.481	

Bilaga 10 Klusterdiagram.

Tabell AF 50 - 55

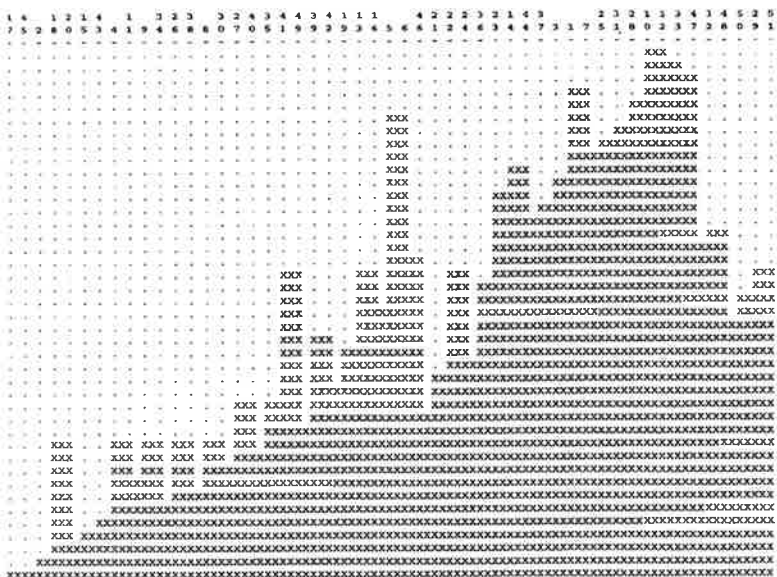

Diagram AF 40 - 49

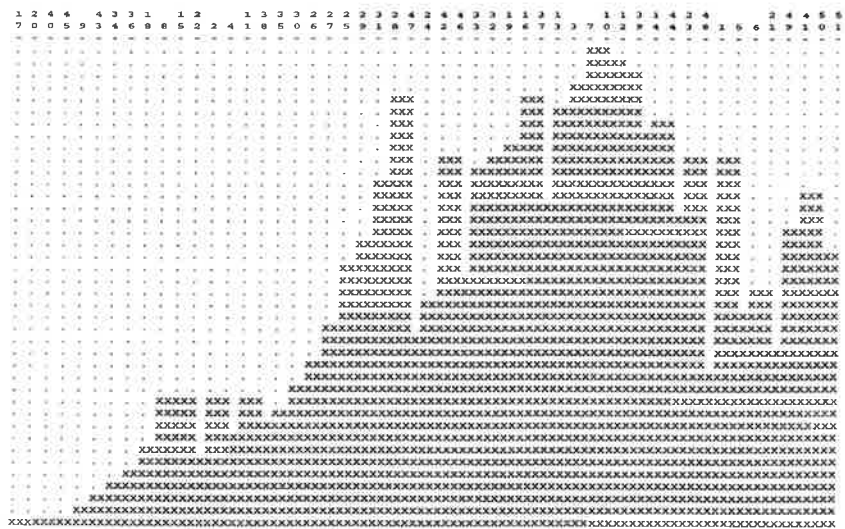

Diagram AF 30-39

Bilaga 10 Klusterdiagram.

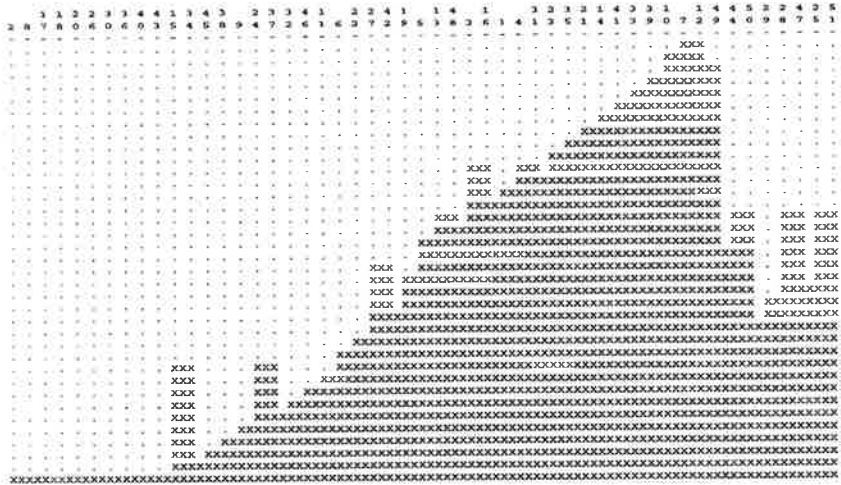
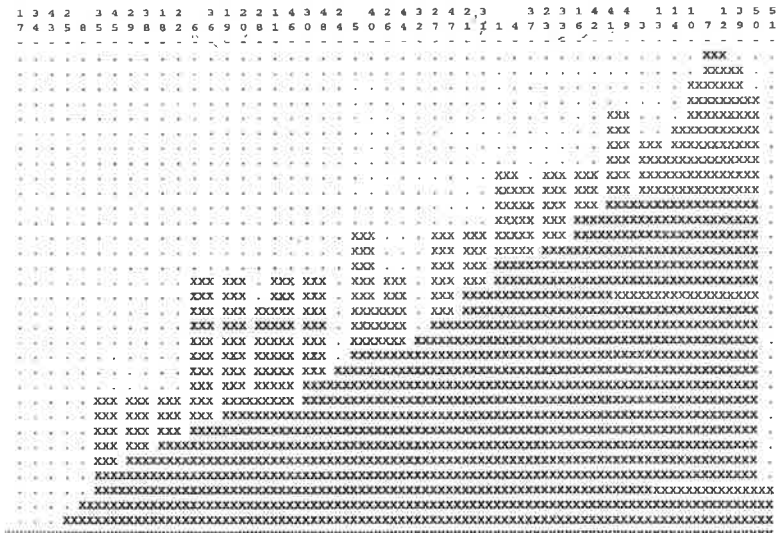
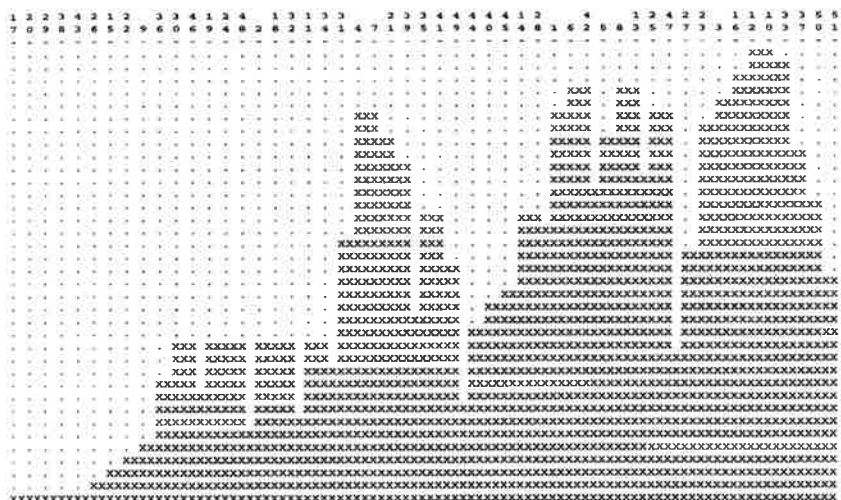

Diagram AF 20-29

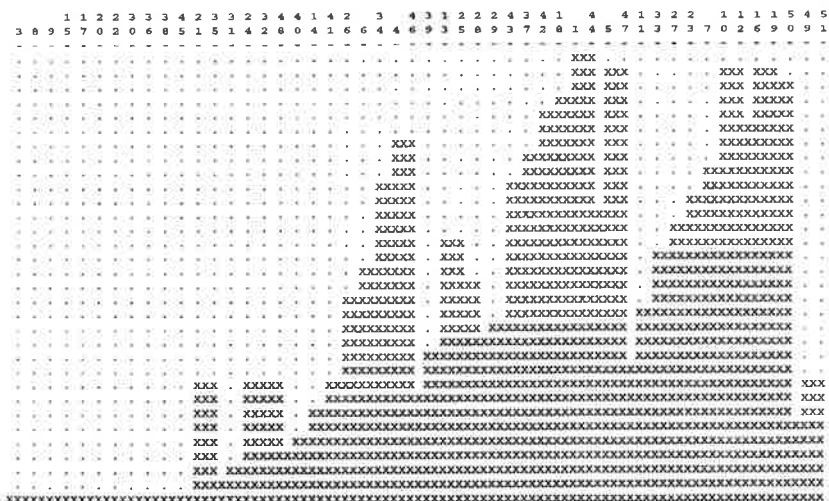

Bilaga 10 Klusterdiagram.

Diagram SocTj

Diagram AMI

Bilaga 10 Klusterdiagram.

Diagram FK 50-55

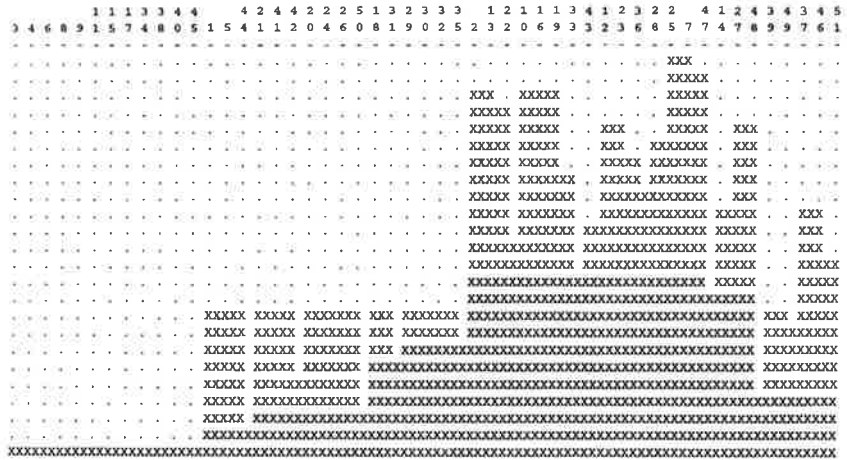
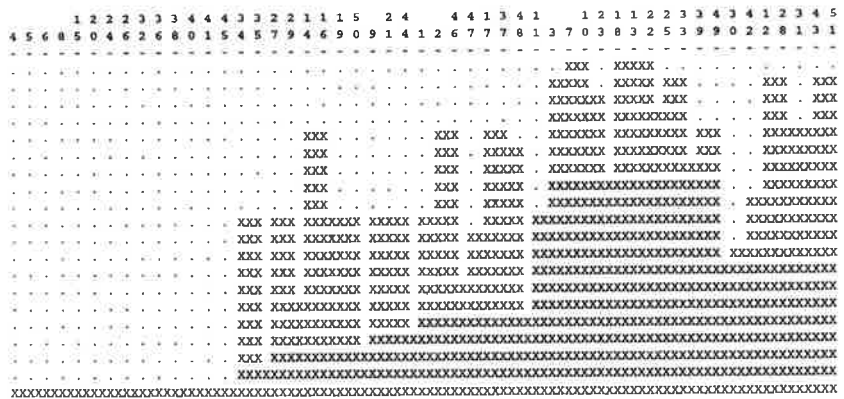

Diagram FK 40-49

Intervjuguide Vellingekartläggningen

Denna intervju är en uppföljning och fördjupning av den enkät som ni besvarade i början av sommaren. Enkäten var i första hand avsedd att ge oss en bild av hur du och andra uppfattade er situation vid sidan av arbetsmarknaden, helt eller delvis. Vid vår analys har vi sedan sammanställt materialet på ett sådant sätt att vi kunnat se vissa mönster (grupperingar) ur vilka vi har valt ut ett antal individer för en personlig intervju. Grupperna är kvalitativt olika, men har inte värderats eller bedömts mer än utifrån deras likhet respektive olikhet. Sammanlagt kommer 31 personer att intervjuas. Utöver dessa intervjuer görs också stickvisa telefonintervjuer med andra som besvarat enkäten för att vi skall kunna få förtydligande svar på våra frågor.

Vid urvalet till denna intervju har i första hand era svar på fråga 10 (den fråga där ni valde ut alternativ från en lista) legat till grund. Därefter har urvalet kontrollerats mot svaren på övriga frågor, såväl kryssfrågorna i början som de där du fyllt i svar. Vad vi sökte var huruvida vårt urval av personer stämde överens med den gängse bilden av hela populationen. T.ex. om alla postadresser var representerade i samma omfattning som i materialet i sin helhet, en liknande fördelning av bostadsform, ålder och kön kontrollerades också. Därtill genomgicks yrkes- och utbildningsprofilen hos gruppen, samt huruvida urvalet representerade såväl specifika grupper som de mest frekventa svaren på de olika frågorna i enkäten. Vi är mycket nöjda med urvalet så här långt, endast två personer utväxlades eftersom de medförde en skev åldersfördelning.

Den framförvarande intervjun kommer att pågå under ca. 1 timme. Tre övergripande områden kommer att beröras i följande ordning: 1/ Vem är du? En genomlysning av de svar som du lämnade på enkäten. Vad har ändrats sedan dess? Har vi uppfattat dina svar korrekt? Hur har du tolkat frågorna? Har vi missat någon central fråga i sammanhanget? 2/ Ett centralt syfte med den kartläggning som vi genomför är att få ett grepp om vad du anser vara rimliga och eftersträvningsvärda insatser för att ge dej ett bra stöd i ditt förhållande till arbetsmarknaden. Det andra områdets frågor kommer att handla om detta. 3/ Det tredje området utgörs av frågor som rör hur du upplevt mötet med de myndigheter som du har kontakt med. I förlängningen handlar det om att diskutera hur du önskar att ett sådant möte skulle te sig. Avslutningsvis lämnar vi öppet för övriga frågor och funderingar som du anser är viktiga att få framförda.

Hur hanteras intervju svaren?

Vi kommer att göra en sammanställning av de svar som lämnas. Dessa kommer att presenteras i en rapport som beräknas bli färdig runt nyår. Rapporten kommer sedan att ligga till grund för myndigheternas vidare arbete med att forma sina stödåtgärder i förhållande till personer som under lång tid befunnit sig mer eller mindre vid sidan av arbetsmarknaden. Därefter ämnar myndigheterna att gemensamt söka om extra ekonomiskt stöd för att köra igång nya stödformer. Utöver detta kommer en uppsats vid Socialhögskolan att skrivas på temat "individers möte med välfärdsstaten". Er integritet garanteras på samma sätt som tidigare genom den lagstiftning som reglerar forskning med känsliga uppgifter, samt de forskningsetiska regler som finns fastställda av Humanist-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet. Detta innebär i korthet att uppgifter som identifierar dig som person ej lämnas ut till obehörig, eller publiceras i obearbetad form, eller att informationen används utan ditt

medgivande. Det senare löses genom att du får tillfälle att läsa igenom och kommentera en utskrift av den intervju som genomförts med dig.

Här nedan följer olika teman som kommer att diskuteras vid intervjutillfället.

Förutsättningar, socialt nätverk, färdigheter, ekonomiska och fysiska förutsättningar.

När vi talar om förutsättningar menar vi en bild av hur du uppfattar vissa aspekter av betydelse för deltagandet på arbetsmarknaden. Vi använder informationen för att på ett bättre förstå den vardagssituation som du befinner dig i.

i/ Människors sociala nätverk varierar från person till person både ifråga om omfång (antal personer i nätverket och hur ofta man träffas) och djup (hur mötena går till. T.ex. om det är med kamater vid ett symöte eller med en vän i förtroliga samtal). Kan du berätta med vem/vilka du umgås, framförallt de som är av betydelse för din koppling till arbetsmarknaden? (socialt nätverk)

- Vad kännetecknar respektive relation? (familj, vänner, grannar, arbetskamrater, myndighetspersoner, handläggare, arbetsgivare, affärsbiträde etc.) Vad tycker du är viktigt i respektive relation?
- Hur förhåller de olika sig till varandra? Är den ena viktigare än den andra? På vilket sätt?

ii/ Alla har vi olika färdigheter, kan du beskriva dina?

- Kan du gradera dem? Vad är du bäst på etc.
- Finns det några saker som du anser dej **absolut inte** klara av? Vilka och varför?
- Har du funderat på om det är någon speciell färdighet som du vill utveckla vidare? Vilken, hur och varför? Vill du t.ex. starta från scratch, eller bygga vidare på tidigare erfarenheter?

iii/ Att utträta saker kräver att ett handlingsutrymme finns. En del av detta utrymme bestäms av yttre omständigheter, andra av faktorer som man själv åtminstone delvis kan påverka. Hur uppfattar du dina möjligheter att göra olika saker? Framförallt givetvis vad gäller att nå arbetsmarknaden, men även andra saker.

- I vilken utsträckning tycker du att dina möjligheter påverkas av yttre omständigheter? Vem/vad sätter upp dessa? Hur påverkar de dig? T.ex. hur påverkas din ekonomiska situation av förändringar i samhället? Upplever du t.ex. att du måste göra vissa saker för att få tillgång till andra? Hur påverkas du av den fysiska miljön omkring dig? (kommunikationer, service, etc.)
- Kan du beskriva faktorer som påverkar ditt handlingsutrymme, underlättar eller hindrar, och som du finner möjliga att påverka själv? T.ex. boende, utbildning, familj etc. Hur har de utvecklats under din tid vid sidan av arbetsmarknaden eller som sjukskriven?
- Hur är fysiken? Hur påverkar din fysik dina möjligheter på arbetsmarknaden?

Strävanden, förväntningar, målsättningar och ambitionsnivå.

Det är uppenbart att bilden av framtiden skiljer sig åt mellan personer. Detta gör det svårt att utforma bra insatser för stöd utan att det blir en valhänt kompromiss. En förutättning för att åtminstone komma i närheten av en välanpassad lösning är att fråga de som skall ta stödet i anspråk vad de faktiskt vill eller ämnar att göra.

- Vad förväntar du dig av framtiden? Skall vi tolka det som en positiv eller negativ framtidssyn?
- Vilka mål har du satt upp för framtiden? På lång sikt och på kort. Är det rimliga mål att uppnå?
- Har andra än du själv formulerat mål för dig? Isåfall vilka och vem? Hur uppfattar du om någon dikterar villkoren för framtiden?
- Vad anser du att en rimlig ambitionsnivå är i förhållande till att åter bli delaktig på arbetsmarknaden, eller till att öka nuvarande förvärvsfrekvens?

Agerande, formellt och informellt stöd, aktiv och passiv måluppfyllelse.

Att sätta upp målsättningar är en sak, att uppnå dem en annan. Sällan blir utfallet riktigt vad man tänkt sig, utan man kommer en bit på väg. Hur har du agerat för att uppnå de mål som du själv satt upp? Hur har du agerat för att nå eventuella mål uppsatta av andra?

- Vilka former av stöd uppfattar du att du fått i dina strävanden att nå uppsatta mål? Hur karaktäriseras dessa stödformer bäst? Var vissa former bättre än andra? Vilka och varför?
- Ser du någon skillnad i att mottaga informellt (familj etc.) respektive formellt (profis) stöd? På vilket sätt och varför? Söker du vissa former av stöd framför andra?
- Hur värderar du din egen insats i dina strävanden? Tycker du att du kan/borde göra mer eller mindre? Varför och på vilket sätt? I vilken utsträckning anser du att andra än du själv skall stödja dig i att nå dina mål?

Bemötande

A/ Individens relation till myndigheter.

De nedanstående frågorna har till syfte att fånga individens möte med myndigheten på ett strukturellt plan.

Myndigheten:

- Du har kontakt med xxx. Hur fick du den?
- Hur tog du kontakt med myndigheten?

Kontakt:

- Vilken är din uppfattning av den första kontakten?

Har sättet att möta, innehållet i mötet, förändrats över tid? -Hur ofta möts ni?
Är det t ex alltid med samma person?
Hur bestämmer ni fortsättningen?
Hur tillgänglig anser du myndigheten är?
Lätt/svår att få tag i?

Andra myndigheter:

- Har du kontakt med andra myndigheter? I såfall, vilka?

Bilaga 11 Intervjuguide

-Vilka likheter och olikheter finns i mötet med de olika myndigheterna?

B/ Individens upplevelse av myndighetens bemötande.

Dessa frågor belyser mötet på ett mer innehållsmässigt plan.

Önskemål, verklighet:

-Vad anser du är myndighetens uppgift?

Hur vill du att din kontakt med myndigheten ska se ut?

Hur fungerar den kontakten idag?

Mötet:

-Kan du beskriva hur ett möte med myndigheten/handläggaren vanligen går till?

Kommunikation:

-Hur anser du att de uppfattar det du säger?

Känner du att du blir förstådd av de myndighetspersoner du möter?

Känner du att du blir trodd?

Hur tillgängliga anser du att myndighetspersonerna är i mötet?

-I vilken omfattning har du möjlighet att påverka de beslut som berör dig?

Egna förslag till insatser

Vilka former av stöd behövs, önskas eller krävs? Skillnad? (Gå igenom fråga tio)

Hur skall de vara utformade? Vad skall göras, hur och varför?

Några idéer på hur de skall utföras? Av vem, bekostas av vem, när och var?

Om du gavs möjlighet att framföra ett råd till de myndigheter som du haft mest kontakt med, vilket skulle det vara?

Vellingekartläggningen

Genom denna kartläggning hoppas vi kunna lyfta fram kritik av existerande stödformer och idéer och förslag till nya alternativ. Vår ambition är att på ett så rättvisande sätt som möjligt lyfta fram frågorna ur ditt perspektiv. Det är nämligen med utgångspunkt från dina erfarenheter som vi hoppas att sättet att ge stöd och hjälp skall förändras.

Nedan följer i korthet en presentation av de områden som kommer att beröras under vår intervju.

Del 1: En snabb genomgång av dina svar på enkäten, hur du uppfattat frågorna etc.

Del 2: Detta avsnitt har ambitionen att lyfta fram dina idéer, förutsättningar, förslag etc. Framförallt de som har med arbetsmarknaden att göra.

Följande frågeområden tas upp:

Förutsättningar

- a/ Vad du tycker att du är bra respektive mindre bra på.
- b/ Med vem/vilka du har kontakt. Något om hur kontakterna fungerar, etc.
- c/ Hur du uppfattar dina möjligheter att göra saker, planera, färdigställa etc.

Strävanden

- a/ Hur du ser på framtiden.
- b/ Vilka dina mål är.

Agerande

- a/ Hur du agerar för att nå uppsatta mål.
- b/ Hur du ser på stöd du mottagit och din egen insats.

Bemötande

- a/ Hur du ser på dina möten med myndighetspersoner.

Egna förslag

- a/ Egna förslag till hjälp- och stödformer.

Med dessa korta punkter hoppas jag att du får möjlighet att fundera en del på den kommande intervjun och dess innehåll. Vår främsta önskan är att resultatet av intervjun på ett så bra sätt som möjligt återspeglar det du anser vara av störst vikt.

Med vänliga hälsningar

Lars Harrysson, projektledare.

Ni kan nå mig på följande sätt:

Socialhögskolan, Box 23, 221 00 Lund. Eller på tel. 046-2229783 på kontorstid, använd telefonsvararen så ringer jag upp. Eller genom E-post: lars.harrysson@soch.lu.se

I serien **MEDELANDEN FRÅN SOCIALHÖGSKOLAN** har utkommit:

- 1981:1 **FOSTERBARNSVÅRD OCH EKONOMI** av Peter Westlund
- 1981:2 **EN ALKOHOLENKÄT - OCH VAD SEN DÅ? En modell för alkoholundervisning i en sjätte klass** av Inger Farm och Peter Andersson
- 1981:3 **PSYKOLOGIN I SOCIALT ARBETE: EN PEDAGOGISK DISKUSSION** av Eric Olsson och Christer Lindgren
- 1982:1 **VAD BÖR EN KURATOR KUNNA?** av Karin Stenberg och Britta Stråhlén
- 1982:2 **LVM BAKGRUND OCH KONSEKVENSER** av Peter Ludwig och Peter Westlund
- 1982:3 **INSYN - ETT FÖRSÖK TILL INSYN I ARBETSMILJÖN PÅ EN SOCIALFÖRVALTNING. En intervjuundersökning** av Pia Bivered, Kjell Hansson, Margot Knutsson och P-O Nordin
- 1983:1 **AVGIFTER PÅ SOCIALA TJÄNSTER - principer och problematik** av Per Gunnar Edebalk och Jan Petersson
- 1983:2 **EN INDELNING AV RÄTTEN - hjälpmedel vid inläsning av juridiska översiktskurser** av Lars Pelin
- 1983:3 **OM SOCIALA OMRÅDESBESKRIVNINGAR** av Verner Denvall, Tapio Salonen och Claes Zachrisson
- 1983:4 **DE MANLIGA FOLKPENSIONÄRERNA I ESLÖV - Arbete, inkomst och levnadsförhållanden 1945-1977. Del I Förhållandena 1977** av Åke Elmér
- 1983:5 **PSYKOLOGISKA FÖRKLARINGSMODELLER I SOCIALT ARBETE** av Alf Ronnby
- 1983:6 **FACKFÖRBUNDENS Sjukassebildande. En studie i facklig självhjälp 1886-1910** av Per Gunnar Edebalk
- 1984:1 **DE MANLIGA FOLKPENSIONÄRERNA I ESLÖV - Arbete, inkomst och levnadsförhållanden 1945-1977. Del II Utvecklingen 1945-1977** av Åke Elmér
- 1984:2 **FRÅGETEKNIK FÖR KVALITATIVA INTERVJUER - En sammanställning** av Hans-Edvard Roos
- 1984:3 **AKTIONSFORSKNING SOM FORSKNINGSSTRATEGI** av Kjell Hansson
- 1984:4 **FÖRÄNDRINGSPROCESSER INOM GRUPPER OCH ORGANISATIONER I PSYKOLOGISK OCH SOCIALPSYKOLOGISK BELYSNING** av Eric Olsson (SLUT)
- 1984:5 **ROLLSPEL - TILLÄMPNING OCH ANALYS** av Kjell Hansson
- 1985:1 **IDROTT OCH PSYKOSOCIALT ARBETE** av Kjell Hansson
- 1986:1 **ARBETSRAPPORT. Att arbeta på barn- och ungdomsinstitution - en pilotstudie** av Leif Roland Jönsson
- 1986:2 **DE MANLIGA FOLKPENSIONÄRERNA I ESLÖV - Arbete, inkomst och levnadsförhållanden 1945-1977 (1983). Del III Utvecklingen inom oförändrade grupper** av Åke Elmér

- 1986:3 **UNGDOMAR, SEXUALITET OCH SOCIALT BEHANDLINGSARBETE PÅ INSTITUTION - Intervjuundersökning bland personalen på tre hem för vård eller boende i Skåne** av Maud Gunnarsson och Sven-Axel Månsson
- 1987:1 **FATTIGVÅRDEN INOM LUNDS STAD - den öppna fattigvården perioden 1800-1960** av Verner Denvall och Tapio Salonen
- 1987:2 **FORSKNINGSETIK OCH PERSPEKTIVVAL** av Rosmari Eliasson (SLUT)
- 1987:3 **40 ÅRS SOCIONOMUTBILDNING I LUND** av Åke Elmér
- 1987:4 **VÄLFÄRD PÅ GLID - RESERAPPORT FRÅN ENGLAND** av Verner Denvall och Tapio Salonen
- 1987:5 **ATT STUDERA ARBETSPROCESSEN INOM SOCIALT BEHANDLINGSARBETE** av Leif Roland Jönsson
- 1987:6 **SOCIALTJÄNSTLAGEN OCH UNGA LAGÖVERTRÄDARE** av Anders Östnäs
- 1987:7 **FORSKAREN I FÖRÄNDRINGSPROCESSEN** av Eric Olsson
- 1988:1 **EN UPPFÖLJNING AV BARN SOM SKILTS FRÅN SINA FÖRÄLDRA** av Gunvor Andersson
- 1988:2 **THE MAN IN SEXUAL COMMERCE** av Sven-Axel Månsson
- 1988:3 **FRÅN MOTSTÅND TILL GENOMBROTT. DEN SVENSKA ARBETSLÖSHETSFÖRSÄKRINGEN 1935-54** av Per Gunnar Edebalk
- 1988:4 **MALMÖ - i kulmen av fattigdomscykeln** av Tapio Salonen
- 1988:5 **PROJEKT ÖSTRA SOCIALBYRÅN - en processbeskrivning av ett förändringsarbete med förhinder** av Anna Meeuwisse
- 1988:6 **UTDELNINGEN AV SPRUTOR TILL NARKOMANER I MALMÖ OCH LUND** av Bengt Svensson
- 1988:7 **HEMTJÄNSTEN PÅ 2000-TALET** red av Peter Andersson
- 1989:1 **FATTIGLIV** av Gerry Nilsson
- 1989:2 **MAKT OCH MOTSTÅND - aspekter på behandlingsarbetets psykosociala miljö** av Leif R Jönsson
- 1989:3 **FOSTERHEMSFÖRVALTNINGEN** av Bo Vinnerljung
- 1989:4 **GUSTAV MÖLLER OCH SJUKFÖRSÄKRINGEN** av Per Gunnar Edebalk
- 1990:1 **DET ÄR RÄTT ATT FRÅGA VARFÖR - undersökningar om socialt arbete** red av Verner Denvall
- 1990:2 **SCENFÖRÄNDRING - FORSA-symposiet Helsingborg/Gilleleje**
- 1990:3 **KULTURMÖTEN INOM SOCIALTJÄNSTEN - erfarenheter och reflektioner** red av Immanuel Steen
- 1990:4 **HEMMABOENDEIDEOLOGINS GENOMBROTT - åldringsvård och socialpolitik 1945-1965** av Per Gunnar Edebalk

- 1991:1 **PROJEKTILLVARO** - en processanalys av ett socialbyråprojekt
av Anna Meeuwisse
- 1991:2 **ORGANISATIONENS PÅVERKAN PÅ SJUKFRÅNVARON** - hur en forskningsprocess
och en personlig utvecklingsprocess kan integreras med hjälp av
handledning av Katrin Tjörvason
- 1991:3 **SEXUALITET OCH SOCIALT ARBETE PÅ INSTITUTION** av Åsa André
- 1991:4 **MIND THE GAP** - en reseberättelse från England 1-8 april 1990 av
Mats Dahlberg, Jan Lanzow Nilsson, Margot Olsson och Claes Norinder
(red)
- 1991:5 **DRÖMMEN OM ÄLDERDOMSHEMMET** - Äldringsvård och socialpolitik 1900-1952
av Per Gunnar Edebalk
- 1992:1 **POLICY, INTEREST AND POWER. Studies in Strategies of Research
Utilization** av Kjell Nilsson
- 1992:2 **STÖD och AVLASTNING. Om insatsen kontaktperson/-familj**
av Gunvor Andersson
- 1992:3 **REHABILITERING AV TORTYRSKADADE FLYKTINGAR I MALMÖ.
Utvärderingsrapport** av Norma Montesino
- 1992:4 **MÅL, VERKSAMHETSMEDEL OCH BEHANDLINGSIDEER I TVÅ MÄNNISKOBEHANDLANDE
ORGANISATIONER** av Marie Söderfeldt
- 1992:5 **235 SYSKON MED OLIKA UPPVÄXTÖDEN** - en retrospektiv aktstudie
av Bo Vinnerljung
- 1993:1 **GRÄNSÖVERSKRIDANDE I PRAKTIK OCH FORSKNING - TVÅ EXEMPEL**
av Bo Vinnerljung
- 1993:2 **HÖRSELSKADADE I ARBETSLIVET** - Ett stress/kontroll perspektiv -
av Ann-Christine Gullacksen
- 1993:3 **NORMALITY, SOCIAL WORK AND THE CREATION OF EVERYDAY LIFE
SETTINGS** av Matts Mosesson (ed)
- 1993:4 **SEVEN SWEDISH CASES: PRODUCTION REGIME, PERSONELL POLICY
AND AGE STRUCTURE IN SEVEN SWEDISH FIRMS IN THE ERA OF THE
SWEDISH MODEL** av Gunnar Olofsson och Jan Petersson
- 1994:1 **BOENDEBASEN I KRISTIANSTAD - EN UTVÄRDERING** av
Bengt Svensson
- 1994:2 **Omsorgens vardag och villkor: 20 DOKTORANDER GRANSKAR FEM
AVHANDLINGAR** red av Åsa André och Rosmari Eliasson
- 1994:3 **LVM-VÅRD AV NARKOMANER. Rapport från Avgiftningsenheten i
Malmö: Patienterna, arbetsmetoderna och resultaten** av
Kerstin Nilsson och Dolf Tops

- 1995:1 **SAMARBETE - NYCKELN TILL FRAMGÅNG.** En undersökning av team-
arbetets betydelse i rehabiliteringen av långtidssjukskrivna
av Anna-Lena Dahlquist
- 1995:2 **UTVÄRDERING OCH KVALITETSSÄKRING I SOCIALT ARBETE**
- Rapport från FORSA-symposiet 14-16 september 1995
red av Håkan Jönson
- 1995:3 **VÄGEN ÖVER LYCKEBO**
Från sluten psykiatrisk vård till vanlig äldreomsorg
av Pauli Lappalainen
- 1995:4 **SAMSPEL I VARDAGSLIV**
En studie av möten mellan utvecklingsstörda, föräldrar
och personliga assistenter - en processbeskrivning
av Eina Linder och Inger Sköld
- 1996:1 **SOCIALTJÄNSTEN OCH MINNESOTAMODELLEN - Ett samarbetsprojekt**
mellan människobehandlande organisationer av Claes Levin
- 1996:2 **"DET MÅSTE SE UT SOM EN ARBETSPLATS" - Om interorganisatorisk**
samverkan för att yrkesrehabilitera gravt funktionshindrade
av Ove Mallander
- 1997:1 **DISPONENT I BRYTNINGSTID** av Lars Harrysson
- 1997:2 **BURNOUT?** av Marie Söderfeldt
- 1997:3 **PSYKOSOCIAL ARBETSMILJÖ I MÄNNISKOVÅRDANDE ARBETE** av Björn
Söderfeldt och Marie Söderfeldt
- 1997:4 **"DET ÄR I ALLA FALL MITT BARN!" - En studie om att vara**
missbrukare och mamma skild från barn av Karin Trulsson
- 1997:5 **FRIVILLIGA ORGANISATIONER OCH KORPORATIV POLITIK - En fallstudie**
av Folkhälsoinstitutets, RFSUs, RFSLS och Noarks arks samarbete
om hivförebyggande samhällsinsatser av Jan Arne Magnusson
- 1997:6 **TANKEFIGURER I SOCIALT ARBETE - Operationalisering och reflektion**
av Immanuel Steen
- 1997:7 **SOCIALHÖGSKOLAN I LUND 50 ÅR** red av Per Gunnar Edebalk,
Inger Farm och Hans Swärd
- 1997:8 **ÖVERVÄLTRINGAR FRÅN SOCIALFÖRSÄKRINGAR TILL SOCIALBIDRAG**
av Tapio Salonen
- 1997:9 **UNGDOMAR I TVANGSVÅRD. RÄBYUNDERSÖKNING 94** av Claes Levin
- 1997:10 **EN NY GENERATION HEROINMISSBRUKARE I MALMÖ. ("Det finns inget**
rökheroin") av Dolf Tops och Marianne Silow
- 1997:11 **FRIHET, JÄMLIKHET, BRODERSKAP - Bilden av de äldre i PRO-**
Pensionären 1941-1995 av Håkan Jönson

- 1997:12 **HANDIKAPPIDROTT - MELLAN TÄVLING OCH REHABILITERING**
En studie av handikappidrotten mellan idrottsrörelse och handikapprörelse med utgångspunkt från fallstudien rullstols-tennis av Anders Östnäs
- 1997:13 **TIOÅRINGARS KOMPETENS OCH LEVNADSFÖRHÅLLANDEN**
av Gunvor Andersson och Lotta Linge
- 1998:1 **STRAFF ELLER BEHANDLING? - om statens strategier mot gränsöverträdande ungdom under 1900-talet** av Kerstin Svensson
- 1998:2 **BETRAKTELSE AV ARBETE OCH ARBETSMARKNAD. En kartläggning av hur långtidssjukskrivna, långtidsarbetslösa och mottagare av socialbidrag i Vellinge kommun uppfattar sina resurser i förhållande till arbetsmarknad och självförsörjning**
av Lars Harrysson

Exemplar kan rekvireras från socialhögskolans expedition, adress
Socialhögskolan, Box 23,1 221 00 LUND

Reproducible
1998
Lund University

LUNDS UNIVERSITET
Socialhögskolan

Box 23
221 00 Lund
046-222 00 00